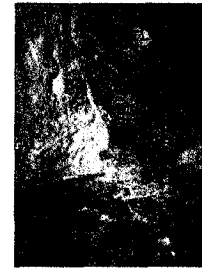

DE LANGGEWENSTE EN VAST AANSTAANDI

BEKERING VAN HET VOLK DER JODEN

*STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2016*

D E
LANGH GEWENSCHTE
En vast
AENSTAENDE BEKERING
Van het
VOLK der JOODEN,

*Nevens de maniere van dien, de aenleidende middelen daer toe,
ende de weg, die God in deezen met dat Volk houden zal,
gelyk ook de wyze van de vereniging der Stammen, de ver-
bouwing van hun Stad, en wederkering in hun land; tot
overtuiging, vriendelyke uitlokking, en vertroosting
van het verstroyde Israel, in't breede vertoond, in
eene kortbondige verklaring van die zoo nadruk-
kelyke, en wydluftige Godspraek*

V A N
JEREMIAS XXXI.

Verrykt met verscheide aenmerkingen, en Nooten ter
zelve materie dienende

DOOR
JOACHIMUS MOBACHIUS,
Predikant tot s'HERTOGENBOSGH.

U T R E C H T
By JACOB van POOLSUM, Boekverkooper 1746

Vers 11. *Want de Heere heeft Jacob vrygekogt; ende by heeft hem verlost uit de hand des geenens, die sterker was, dan hy.*

Inleiding-
grond uit
Job 19: 25.

Het is niet te vergeefsch / dat de Sonne Gods in de H. Bladeren, onder de naem van een Loffer voozkeemd; gelijk soo de Man Gods Job hem reets in sijn tijd in den ge- love als sijne levendige Loffer beschouwde / en erkende / als hy zeide: Ik weet myn Verlosser leed. Job 19: 25. zie ook Ies. 59: 20. Om hier van eene rechte behattinge te hebben / soo moeten wy weten / dat het grondwoord Goël; door Loffer vertaelt / assistand van een woord / dat in sijnne eigentlyke betekenis te kennen geeft rollen of wentelen, en dus zoo heel zegt / als de zaak van een ander op zig te wentelen, en de zelve zig aen te trekken. Het woord in het gemeen gebruikt / om allerley verlossing uit te drukken; maer insonderheit gebreukt / om sodanige Verlossers uit te tekennen / die uit kracht van recht, en uit Bloedverwandschap / als Nabestaende, ter verlossing waren gerechtig. en verplicht. Dus werden eertijds vooznaemelik onder de bediening van Moses wet, genaemd de naeste bloedverwanten, die door de Wet verplicht waeren tot zekere weldaden aen hunne Naestbestaende, als besonder (1.) Om hen / in dienstbaarheid geraekt / wederom tot vryheid te brengen. (2.) Om hun erfdeel en goederen, zijnde verkogt ende vervreemd, wederom in te lossen (3.) Om hun dood te wreken; zels onder gevaer van hant eigen leven; waerom zy ook wel eens onder de naem van bloed-wekers voozkeimen. (4.) Om de Weduwe der afgestorvene zaed te verwekken / en ten laeten einde te trouwen, als men in 't bierde leezen kan / Lev. 25: 25. Num. 3: 19. Cap. 35: 19.

Het is nu op dit plegtig werk des Loffers, dat wy meenen / dat Job het ooge heeft / als hy de Soone Gods noemd sijn Goël, of Loffer: want schoon Job, volgens het gemeen gevoelen der voozmeeste Godsgeleerde / lange door Moses tyd, en Wet geleerd heeft / en van heele hant gelijk-tijdig met Abraham gesteld word / zoo als daer door verscheide redenen pleiten / zoo kan nogtans de pligt, en 't werk des Loffers hem in die tijd al genoeg bekend geweest zijn; wijl daer wel meer schaluwachtige, en voozkeidige zaeken door de

de wetgeving den eerste Vaders bekend / en by hen van gebruik geweest zijn / welke naderhand door Moises Wet nader bepaeld / en verder uitgebreid / en van eene noodzaekelyke waerneming geworden zijn / als blijkt uit de Offerhanden. Gen. 4: 3-6. het niet eeten van beuten bloed. Gen. 9: 4. 't regt der eerstgeborene, al in Jacobs en Ezauws tyd bekend / Gen. 25. het onderscheid tusschen reine, en onreine Dieren, zels al door de Sondvloed in gebruik / Gen. 7. Dat dit eige werk der Lofferen vonden wy by de eerste Vaders al bekend / als Loth door Abraham werd gelost; die de Broeder van Lots Vader, en dus des zels nabestaende was / Gen. 14. waer van daen het ook quam / dat Onam, de tweede Soon van Juda met de Weduwe van sijnne afgestorvene broeder, om haer zaed te verwekken / trouwde. Gen. 38: 8.

Dit zy ons genoeg noemens de kracht des woords, en het werk der oude Loffers; wy gaen over ter ondersoek / waerom de Soone Gods als zulk een Loffer word aange-merkt / sonder voozaf eerst nader te bepaelen / dat die alleen hier het onderwerp * is. (1.) Te weten / daerom word hy een Loffer genaemd / wijl de voorbeeldige Goëls, volgens de voorbeduidende zin der Schaduw-wet, hem ten dreezen opzichte op het levendigste hebben uitgebreid / en hy in 't geestelyke ament de Uitverkorene dat alles is / en

* Bekend zyn de voozkeerde betuutingen van sommige onder de Jooden; welke door dien Loffer alleen een bloot mensch willen verstaen, die Job als een Bescherm Heer tegen sijnne liefdelose Vrienden kon verdedigen, en uit sijnne jammer en elendste staat magtig was te verlossen; dog hoe zouw Job in desen sijnen staet van zulkon Verlosser met soo eenen grooten ophef spreken, als wy vinden vs. 21. 24. of zouw hy weesich tot sijnen arm stellen? Hy roond zelve het tegendeel, als hy dien Loffer op vs. 26. noemd sijnen Elohyms, of Bond-God. Ik keh my ook niet verenigen met die Godsgeleerde, welke meenen, dat Job hier sijnne lichaemelyke verlossing in de oogen sijnne elendige staet zoude boogen, en die waken hier door dien Loffer in 't gemeen den Drie-enigen God kon verstaan hebben / want (1.) Schoon het wel waar is; dat God in 't gemeen de Verlosser van sijn Volk is; en dikwerf genaemd word; zoo spreekt hy hier egter van zulk eenen Verlosser, die eens figuur op en over het stof nouw hant en opstont, en welke hy uit sijn vleesch, en dus met sijnne lichaemelyke oogen een menscheomen zouw; 't geene geenzins van den onmenslyken God, die niemand oogen gesien heeft, ofte zien en kan; verstaan kan worden. Behalven dat Job (2.) geene de minste hoop had van zulk eene lichaemelyke Verlossing uit sijnne lichaemelyke noden, en quaalen, terwyl veel eer het tegendeel is af te nemen uit sijnne klagte, Cap. 7: 7. Gednkt dat myn leven een rook is; myn ooge zal niet wederkeemen, het gade te waken.

en zoude doen / 't geene outrijde het werk der Voorbeeldige Loffers was; want (a.) Hy heeft niet alleen de vereyichte eyenschappen des waeren Goëls, terwijl hy den sijnen niet vreemd, maer hun bloedvriend worden zoude / Jer. 30: 21. vergeleken met Gen. 3: 15. Maer (b.) Hy heeft ook in 't geestelyke alles gedaen / wat van de voorbeeldige Loffers wel eer is ge-eyscht, en verrigt: **Stimmerz**

I. Maest de Goël outrijde sijnen Naechbestaende, die in de gevangnisse, of Dienstbaerheid geracht was / wederom tot vryheid brengen; de Messias is die Loffer, die sijne Broederen, de gelovige / gevangen, en dienstbaer gemaakt onder den Satan, en de magt der sonde, en des werlds, door sijne kragt verlossen zoude / en daerlijk verlost heeft / als in wien alleen daer toe gerechtigheid, ende sterkte is / en die dus den magtigen sijn vangst, ende den Tyran sijne gevangene antweldigt heeft / Jes. 49: 24, 25. Cap. 61: 2, 3. Ps 68: 19.

II. Maest de Goël wel eer verkogte, en vervreemde goederen door seker losgeld wederom inlossen, zoo zoude ook de tegenbeeldige Goël, Doozt Messias de sijne hunne ontroofde Hemel-goederen; ja! de zalige erfenisse van genade, en heerlijkheid, waer van de Zatan hen door de sonde ontvloot had / weder verkrijgen; hoewel door een volwaigtige Soen- en koop-prys, niet van vergankelyke dingen, zilver, ofte goud; niet door duisenden van Rammen, nog tienduizenden van Olybecken: zelfs niet door de Eerstgeborene, of door de vrugt des buiks, maer door den prys van sijn dierbaer bloed, en sijn eige ziel te stellen tot een schuld-offer. Jie Job 33: 24.

En om meer andere overeenkomsten door hy te gaen / die rhang tot ons oogwit soo zeer niet dienen / hoe duibellik hand de Messias in dit II. vers van onsen Jeremias als zulk eene Loffer door / wanneer hem beide die weldaeden van vrykoping, en van verlossing openens sijn Volk, worden toegekend / als 'er staet: Want de Heere heeft Jacob vrygekogt, ende hy heeft hem verlost uit de hand des geenen, die sterker was dan hy.

Dit Vers hangt in dierwoegen te zaemen / met het voor-gaende / dat / daer nu eben te horen beloofd was / hoe de Heere sijn verstroyd Israel eens wederom zoude vergaderen, en woortz bevaeren, als een Herder sijne kudde, nu de reden woort ongegeven / waerom de Heere sulst doen zoude / t. w. wyl het was dat Volk, dat hy reets vrygekogt, en aenge-flagen

Toe-eigening van dit gelegde op den Text.

Zamenhang van vs. 11. met vs. 10.

flagen had door de sijne, en daerom niet kan naelaten 't zelve sig te vergaderen, en als sijn oogappel te bewaeren.

In dit Vers staen ons met order te besien:

I. De Persoon, welke hier wegens sijn magt, en goedheid word geroemd / zijnde de Heere, ofte de Jehovah.

II. De Persoon, of Persoonen, die zulst onderbinden zouden / te weten / Jacob.

III. De weldaet zelve / aen hun betwefen / zijnde hunne Vrykoping, en verlossing.

A. Doozt staet ons dan hier met een woort te letten op de Persoon, welke hier wegens sijn besondere magt, en goedheid geroemd word / zijnde de Heere, ofte de Jehovah, als 'er eigentlik staet; waer door men of God de Soen, of ook wel God de Vader kan verstaen: dus hoorn de Soen duibellik door vs. 25, 26. en aen hem is het als de waere Goël, of Loffer besonder eigen sijn Volk vry te kopen, en te verlossen, als die daer toe een prys van een genoegzaeme waerdigheid heeft uitgebragt / en daer toe alle vereyichte hoedanigheden gehad heeft / soo als over de 5, en 6. Sondagen geleerd word / waerom wy ons in die Theologische stoffe rhang niet zullen uitlaeten; gelijck daerom ook aen hem dat werk doorgaensch met nadruk word toegeschreven in de H. Bladeren. Edog dit helet niet / dat men door deezen Heere hier ook zeer wel God de Vader kan verstaen / welke sijn Volk insgelijck woort gesecht verlost te hebben door sijn Soen, de Heere de Messias; des het in de grond om het eben is / of men door deezen Heere verstar de Vader of de Soen; hoewel onse geleerde Kantekenaers 'er de Soen door verstaen / als zy num. 35. seggen: D. Christus zal sijn Volk alsoo zekerlik verlossen, als of het alrede geschied waere.

De Persoon, of Persoonen zelve / van welke hier gesproken word / worden bestempeld met de naem van Jacob. Dat men hier door Jacob de nakomelingen van Vader Jacob, of Israel, en dus het Volk Israels, en wel bepaeltlik de 10 Stammen, en nader de utverkorene uit de zelve verstaen moet / is ons reets over vs. 7. ten duibelliksten gebliken / des we daer van nu niets meer te seggen hebben / van allen / dat uit dese benaeming wederom geblijkt / dat men hier niet sommige niet moet denken / om een lighaemelyke verlossing, uit de handen van lighaemelyke vyanden, ten tijde van de wederkering der Jooden in Canaan, na hunne t'zeventig jarige gevangenis, delijck wy nu meer dan eens gesien hebben / dat zulst besonder Juda is te deel gevallen / daer het hier aen Jacob, of Israel, d. i. de 10 Stammen toege-eigend word;

Voornaemsthoofzaken, die in dit vers voor komen.

Wie men hier door de Heere verstaen moet.

Wie onder de naem van Jacob word voorgesield.

woord; behalven dat deze verlossing, van welke hier gesproken wordt / verknogt gaat met eene vrykoping van dat zelve Volk, het geene outtijds geen plaats gehad heeft / wijl toen dat zelve Volk, gelijkt het / om niet, als verkogt was onder de magt junner vyanden, dus ook om niet te: sonder prys is verlost, zie Jes. 52: 3, 5. daer hier nogtans boorzaet; de Heere heeft Jacob vrygekogt. Ondertusschen zoude het konnen zijn / dat in een laatste zin hier gezinspeeld wiere op eene verlossing, welke Jacob al in vroegere tijden is wederwaeren, deels in eige Persoon van de hand van Ezaüw, welke sterker was dan hy; deels in sijn zaed, met het zelve woord een sterke hand te verlossen uit Egypten, en van onder de magt van dien luyden Koning Pharao. Men overwege ten dien einde / Gen. 28: 15. Cap. 48: 16. Ps. 106: 10. Jes. 63: 9. Cap. 43: 1-5.

Wat hier
zegt, als
er van ge-
suid
wordt, dat
de Heere
hem heeft
vryge-
kogt.

Er wordt dan gezegd / dat de Heere Jacob heeft vrygekogt. Dit vrykopen ondersteld / dat Jacob, of Israel in het geweld ende in de magt van een ander was geraekt / en zoo veel als des zelfs eigendom was geloozen / en dat geschiedde outtijds tweezints. t. w. of hy verkogte hem zelve aan sijne antelbare schulden, Lev. 25: 47, 48. Of hy wiere van de Overheid verknogt om dievery, Exod. 22: 3. Was het / dat hy eens Israëlieten eigendom was geloozen / zoo moeste hy een het Sabbath jaer, Exod. 21: 1. enz: of jaer langer luyde / aen het Jubel-jaer dienen / Lev. 25: 8-13. Maer was het / dat hy eens vreemdelings Eigendom was geloozen / zoo moeste sijne naeste bloedvriend hem lossen, en vrykopen, deusijl een Israelyt in eens Vreemdelings, d. i. afgodisch Huis woonende / in gebaer was tot afgodery verlast te worden / Lev. 25: 47. enz: Jacob nu was verkogt onder de sonde: Rom. 7: 14. Ook heeft God als Rjcter, Jacob, of Israel, en wel de Uitverkorene uit de zelve / die zig Gode, en sijn dienst hadden ontkoten, in des Satans magt als verknogt / dog soo / dat hy daer booz geen prys ontfangen heeft / Jes. 52: 3, 5. Ps. 44: 13.

Maer dit vrykopen ondersteld ook een zekere prys van genoegzaeme waerdigheid welke opgezigt is ter rantsoening, en vrykoping van het geesteljk Israel. welke niet bestaat in zilver, ofte goud, maer in 't opbrengen van 't dierbaere bloed des Soons Gods, en het geven van sijn eigen ziele, en leven tot een randzoen, Jes. 53: 11. Math. 20: 18. 1 Pet. 1: 18, 19. Col. 2: 14, 15. Gelijkt nuant nu een slaave eigentlijk met dat oogmerk boorzaensel vrykoopt, niet opdat hy boorzaen een ander zou dienen, of op, en voor zig zelve leuen // maer opdat hy boorzaen sijn eigen-

eigendom, en dienstknegt zoude worden / zoo is het hier ook met dese geesteljk vrykoping der gelovige door Christus gelegen / en soo segt dit vrykopen van besonder ook / dat zy van elendige slaven, lyfeigene, en trouwe dienstknegten des Satans, der sonde, en der wereld, van welke zy overheericht waren / en aen wien zy zig onwillig verpand hadden ten dienste, tot het eigendom en dienaers van Koning Jesus gemacht zijn / om hem te dienen in heiligheid, en gerechtigheid alle de dagen hunnes levens, zie Luc. 1: 47, 48. 2 Cor. 5: 15. Tit. 2: 14.

Gelijkt men nu ook door koping een slaef uit de magt van een ander kan verlossen, zoo is het hier nu ook met de zaak in 't geesteljk gelegen / en daerom wordt 'er nu te zegg tot een gelovig luyden: Ende heeft hem verlost uit de hand des geenen, die sterker was, dan hy.

Wijl de hand, met welke men werkt, en waer in de meeste kragt is / ja luser door men groote dingen doen kan / een sinnebeeld van magt, en vermogen is / Ps. 89: 49. Ps. 118: 6. Soo moet men door de hand des geenen, die sterker was dan Jacob, hier verstaen de magt, en het geweld van alle de geesteljk vyanden van Gods Volk in 't gemeen / als de sonde, de wereld, de wet, zoo als die een vloek obbet den sondaer uitboderd / en Christus gezegt wordt de sijnne verlost te hebben van de vloek des wets; maer wel in 't besonder den Satan, soo als het ook onse geleerde Kante keners meenen / welke dog een sterke genaemt wordt / Jes. 40: 10. en een magtike, Cap. 49: 24, 25. zjnde die sterk-gewapende, wien vaten de Heere Jesus eens zoude ontnemen; 't geene Zacharias dus ook uitdrukt / en herhaerd / naemlijk ons verlossing van onse vyanden, ende van de hand aller der geenen, die ons haeten, Luc 1: 71. welke uitdrukkijng die goddijngige Prieester daer ontleend schijnt te hebben uit Ps. 106: 10, alwaer de Dichter, boelende op de verlossing van Israel uit de dienstbaerheid van Egypten, (welke dog een zin- en voorbeeld was van de geesteljk) zegg; En hy verlosseze uit de hand des haters, en hy bevrydeze van de hand des vyands. Dit de magt, en hand nu kan alle geesteljk vyanden, en wel besonder van de Hoofdvyand, den Satan, wordt de Heere gezegt sijn gestelt Israel, of Jacob te hebben verlost.

Dog schoon men dus nuant wel verlost uit sijnne dienstbaerheid, en slavernye, (zoo als wy gesien hebben) door vrykoping, en het opbrengen van een prys, soo schijnt het dat men in onderscheiding van het boorzaende / alwaer reets van zulke

Wat men
door de
hand des
geenen,
die ster-
ker was,
dan Jacob,
moet ver-
staen, en
wel in het
bezonder
door het
verlossen
van de sel-
ve.

eene verlossing, en vrykoping gesproken was / hier nog om eene andere verlossing moet denken / welke geschiedt door geweld van wapenen, en 't oeffenen van overmagt; te meer omdat dit als eene verlossing uit een sterke hand wordt aangemerkt. Immer soo legt het met de zaak in het geestelyke: want gelijck de Satan, als hoofd vyand van Gods Volk, is de sterk-gewapende, de geweldhebbor derzer Reuwe, zoo was het ook nodig / dat Dooft Messias zig / om sijn Volk uit sijne hand, en magt te verlossen, met den zwaren in het wortelperk begaf / en tot dat einde zig ook van zekere wapenen bedienende / welke uesonder sijn kruis geweest is / waer door hij den Serpent de kop heeft hermafseid / en als door een geweldige storm-arm in sijn hol is ingebroken, en hem sijne vaten onweldiglyk heeft; om van meer andere wapenen, en klederen der wreake, waer van hij zig bedienend heeft / thans niet te melden / zoo als die hoorkomen Jct. 59: 17.

Edog / 't grondwoord dat hier linden door verlossen bertolkt / leid ons op tot de beschouwing van het werk, en de pligt der oude Loffers, of Goëls onder Israel. waer van de Heere zig hier als der zelve tegenbeeld aenmerkt / gelijck meermaelen in de H. Bladeren, zie Job 19: 25 Jct 39: 20. Deze Loffers nu moesten Bloedverwanten; en Naebestaende zijn der geener / dien ze lossen; waerom verrijft onder Israel de Naestbestaende Bloedverwanten * met die naem genoemd werden / die door de Wet van Moses verplicht waeren tot zekere weldaeden, aen hunne Naebestaende, als (a.) Om hun dood aen den doodslager, door die wederom te

Hoe het grondwoord ons beoonders opleydt tot het werk, en de pligt der oude Loffers.

* De naem נָסִי (Goël) stamt daerom af van נָסָא (Gaal) betekenende uittrekkende van vermitschap een zaak, of Persoon redden, naesten, met der daed voor de sijne beweerende (indicare, ut suam asserere) door geevenen prys kopen, en lossen, enz: Trouwens! dat Goël een bloedverwant te kennen geest, blykt uit Lev. 25: 25 daer we zaemen vinden de woorden וְאֵת אֲבִירָא שִׁינָא לֹסֶפֶר דִּהּ בְּהֵם נָסִי אֵי: Men vergelyke ook 2 Sam. 16: 11. Zinnig soeg het geheele huis van Binea, hy en liet niet over, nog sijne bloedverwanten, sijne Goëls: nog sijne vrienden. Dus ook Ruth 2: 20. Die Man is onse Naebestaende, waer by strax gevoegd word, by is een van onse vrienden, en Bzech: 11: 15. Mensch'n kind, het zyn uwe Broeders uwe Breders וְאֵת אֲבִירָא שִׁינָא לֹסֶפֶר דִּהּ בְּהֵם נָסִי אֵי: Mannen uwer Maegdschap (uwer G. e. schaps, volgens den Hebruewschen Text) En omdat Goël eenen bloedverwand berekend, vertaelen de 70 die naem door אֲבִירָא שִׁינָא לֹסֶפֶר דִּהּ בְּהֵם נָסִי אֵי: het werk van een naebestaende doen. Hoe die naem van Goël, of Loffer, reets voor Moses Wet al bekend was, hebben wy in onse voorafpraak over dit vers gezien: zie Gen. 48: 16 Job 19: 25. Zie verder het seer doorwrogte Werk van den Hooggel: en zeer vermaerden Profet, over Jct. 58, 59, 60. Eerste D: pag. 226, 227. &c. welk voortreffelik werk ik met rusterste genoegen leeze, en 'er myn gebruyk van macke, zoo hier als elders, konnende 't zelve niet hoog genoeg aen een yder aanprysen.

te dooden; te wreaken. † (b.) Om sijn overledens Broeders kinderloose weduwe te trouwen, en hem een naem, en zaed te verwelken * volgens de Wet / Lev 25: 25. Num. 5: 19. 35: 19. Deutr. 25: 5. (c.) Om sijn Broeders verkogt Erfgoed te lossen, en den Bloedvriend zelve / die zig tot dienbaerheid verhogt had / te lossen, en in vryheid te stellen; mitz in beide gevallen daer te leggen / ende te betalen den prys, door den Koper, of Heer aen den Naestbestaende des Goëls, door sijn erfgoed, of door sijn Persoon, om die tot dienst te hebben /gegeven. †

Als sulc een Loffer nu hoord de Messias meermaelen door in de H. Bladeren, gelijck hij gesien hebben / eene waarheid / die sodanig waer is / dat de Joodsche Meesters zelve / schoon ze in den regten Persoon van Christus waerleuen / egter den Messias door eenen Goël houden. †

† Ze regt merkt zig nu de Heere, die zulc doen zoude door **2d 3** sijn

† Dit moesten zy doen niet alleen om trent eenen moetwilligen doodslager, maer ook aen eenen onvrywilligen, die in eene der vryleden niet was, of bleef. * De Karänten, zegd voornoemde vermaerde Profet in den Heere Poget, pag. 229. (voegestemd in desen van den grooten Calvyn) tragten, dat die wet, by gebrek van eige Broeders der kinderlose weduwe, zig ook uitstrekt tot verdere bloedverwanten. Dit is zeker, gelyk ook Abarbanel over Deutr. 25: aenmerkt, dat het trouwen eens overledens kinderlose weduwe voor een Broeder een schuldige pligt was, dog in opzigt van eenen verdere bloedverwant schynd ten minsten de gewoonte, waer in eger geene betamelikheid was, te zyn gewort by den Jooden, dat ook die de weduwe huiwplakte Immur uit de Historie van Ruth, Cap. 1: 9. (die tot Ruth zeide, dreid ook uwen vutgelewer uwe Dienstaer uit, d. i. neemt my ter vruwde, want zy is de Loffer) is blykbaer, dat de verpligting, om de kinderlose weduwe van eenen Verbestaenden te trouwen, volgens de wet Deutr. 25 niet alleen hierragt ook gebragt worden tot de pligten des Loffers, maer dat die pligt, ten minsten door gewoonte, ook is uitgetrekt geweest tot de verdere Naebestaende

† Van zommige word welc seene pligt des Goëls nog verder uitgebreid, tot allerhande wyzen van hulp der naebestaenden. In sijne besondere woorden, en ongelegenheden, waer toe men terugt, Deutr. 19: 7, 8. en Lev. 25: 35. over welke plaerten van de Joodse Meesters word aengetekend, dat een arme, die iemants naebestaende was, moest worden voorgetrokken boven anderen, die zulc niet en waeren; arme huisgenoten, boven arme Bedeligen, en armen van die eigene Stad boven die van andere steden, volgens het geene volbreven in (Deutr. 15: 11.) een uwer broeder, aen uwen bedrukten, en aen uwe armen in uw land. Edog deezze wetten schynen meer betrekelyk te zyn tot de geringere pligten van tedere mededogen, in mildheit, dan in het besouder tot het Loffer'schap; gelyk daerom die pligten zelfs moeren in agr genomen worden om trent eenen Fremdeling en bywoonder, Lev. 25: 35: daer de pligt des Loffer'schap alleen plaats had, om trent de Isracliten, en naebestaende onder dies.

† Men zie ten dien einde Bichai, over Lev. 25: Abarbanel over Jct. 58: Tarchi over Zech. 9. en anderen.

sijn Soon, of de Messias zelve / als zult een Loffer aen; als die in 't geestelyke alles doen zoudt omtrent sijn geestelik Israel. Wat van de oude Lossers wel eet gesicht / en door hun bezigt is: **Nummers**

I. Hy zoudt de dood sijnner utverkorene, als van sijne Broederen, de welke door de verleidinge des Satans, dien menschen moorder van den beginne, Joh. 8: 44. geknochten waeren dood in sonden, en misdaden, aen dien zelve wreken, met hem den kop te vermorselen, Gen 3: 15. Hebr. 2: 14. soodat men op dien dag der wracke, van hem seggen kon: Een wreker is de Heere, en zeer grimmig, enz: Nah. 1: 2. **Waerom hy zelve uitroept / Hof 13: 14** Ik zal ze van het geweld der helle verlossen: ik zal ze vrymaeken van den dood.

II. Hy zoudt sijn Volk, en wel besonder de Joodze Kerk, die als een verlaetene weduwe was / trouwen, en haer aen zaed verwetten / dan / wanneer de zelve van de dienstbaerheid der wet, die haer vorige man was / en welke zy / door de sonde een scheidbrief te geven / en te dooden, zoudt affsterven, Rom. 7: 1. . . . ontslagen / en ontsaanden zijnde / hy zig met haer in een geestelik Egt-en trouwverbond zoudt begeben / gelijk de Loffer Boas met Ruth. de Moabitische, zie Hof. 2: 18, 19. daerom staet'er tot troost van de zelve / Jef 54: 5. Want uwe Maeker is uw Man, ende de Heilige Israels is uwe Verlosser, of Goel, daer eben te horen dat Volk beschreben was / als een kinderlose Weduwe die den smaed van haer Weduwfchap, haere kinderloosheit / niet meer zoude gedenken. zie verder vl. 2. 3. en Jer. 51: 5. Israel nog Juda zal niet in Weduwfchap gelaeten worden van sinen God, Mich. 5: 2.

III. Hy zoudt de goederen, welke sijn Volk in Adam hadde beseten / en die de Satan hen als ontroofd had / hen weder herstellen, en door een genoegzaam losgeld wederom inlossen, t. w. door eenen volhuutigen / en dierbaeren zoenprys, zoo als we dit laetste in onse voorafpraek reets zieder gezien / en bevestigd hebben. Ook zoudt hy / met betrekking op de Jooden, eens hun land, geraekt in het geweld van vreemde, lossen, en aen hun herstellen / so als op meer dan eene plaats in dit Cap: wordt beboord / en wy in het vervolg van des zelve verklaring nader betogen zullen. zie vl. 17. 21. 23. 24. 28. 39. 40.

IV. Hy zoudt hem / die in de geestelijke gevangenisse, en dienstbaerheid gerackit waeren / t. w. onder de maet der sonde, des Satans, der wet, en des werelds, door sijne kragt eens weder

weder verlossen, en in de geestelijke vryheid des N. T. stellen / Gal. 5: 1. wanneer hy den Magtigen sijn vangst en gevangene zoudt ontvrijdigen / Jef. 49: 24. In 't besonder zoudt hy dat doen omtrent de Jooden, welke onder de wet, als onder een tugtmeester in bewaring gesteld / en van den Heere zelve verkogt waeren Deutr. 32: 30. die eenen anderen hunne morgen-gave bragten, Ps. 16: 4. en zig zelve verhuurd hadden om brood, 1 Sam. 2: 5.

Of schoon dit nu hier in de boezedene tyd word boezegsteld / de Heere heert Jacob vrygekogt, ende hy heeft hem verloft: zoo moet men egter dit opvatten als een weldaet, die de Heere aen Jacob, of Israel nog eerst behuizen zal in het laetste der dagen, zijnde'er niets bekenders / en geknochts in de H. Bladeren na de tiyl der Profeten, als dat zy toekomstige zaeken in de voorledene tyd, als of zy alrede gebeurd waeren / boezestellen / om de gewisse zekerheid haer van aen te bulden / gelijk ook om het klaer vooruitgeligt, dat zy hadden / nopens de zoeken waer van zy profeteren, haer door te hemmen te geben. zie Jef 9: 5.

Het Hoofdzaekelyke nu van deze Lofzing, en Verlossing van Israel, is reets in Christi dood geschied / Hebr. 9: 14. Cap: 2: 14. en de Herke bermag niets meer tegens de Synne, Math. 16: 18. maar de toe-eigening aen Israel ontbrekelt nog / die egter niet wordt uitgesteld, of verkort, maer ter bestemde tyd in 't laetste der dagen zal geschieden; waerom is 't besonder de Moillie aen Jacob in dat juiste tyds-gewrigt, t. w. het laetste der dagen, als zult een Loffer, en Verlosser beboord is / Jef. 59: 20. Ende daer zal een Verlosser, of Goel, tot Zion komen; naemelik voor die, die haer bekeren van de overredinge in Jacob. Het geest Paulus zelve / wanneer hy deze woorden ontsaect / aenmerkt als een weldaet. die den Jooden eerst in den laetsten tyd zal te herte vallen: want wilstrede uit dese aengeshaelde plaats behuizen / dat in de laatste dagen des N. T. in het ingaen van de volheid der Heidenen, vry geheel Israel zal zalig worden, zoo segt hy Rom. 11: 25, 26. Want ik wil niet, Broeders, dat u deze verborgenheid onbekend zy (opdat gy niet wys en zyt by u zelve) dat de verharding voor een deel over Israel gekomen is, totdat de Volheid der Heidenen zal ingegaen zyn. En alsoo zal geheel Israel zalig worden; gelijk geschreven is: De Verlosser zal uit Zion komen, en zal de godloosheden afwenden van Jacob.

Soa nu egter in dit vers al eens op eene voorledene en niet lighaer

Waerom deze weldaet hier in de voorledene tyd wordt voorgesteld.

lighaemelyke weldaet van rantzoenering, vrykoping, en verlossing, outtijds aen Jacob of Israel bewesen / en op het nabijste helijste beschreven / Jes. 43: 1-5. mogt geuoogd / of gezinspreeld worden / hoorgevallen ten tijde hunner verlossing uit Egypten. toen de Heere die Volkeren tot hun lofgeld in hunne plaetse gaf / Jes. 43: 3. Zoo hangt dit vers eyter zeer geuoeglijk zaemen met het vorige / wijs dus nu getoont word / waerom de Heere te zijner tijde dat Volk eens weder vergaderen, en zoo nauwe bewaeren zal / wijs hy al van outgijfste grote dingen aen hen gedaen heeft; even als de Heere dus rebeneerd / Jes. 43: 1-5.

Korte
stellingen
van 't ge-
bruik, hier
uit te trek-
ken.

Wat dit verhandelde zien we nu dat het onse pligt is ons te ondersoeken / of die Goel, welke hier aen Jacob be-
loofd word / en reets soo lange in het vleesch is geopenbaerd, ook wel out in kragt tot ons gekomen is? of hy ons wel out in de waere vrystad gejaagd heeft / en dat in een recht gesigt onser bloedschulden, en door een opregt waerachtig toevlugnemend geloof? Of wy wel kunnen opmaekken / dat we met dezen Loffer, door aen hem eene overheerschende liefde te toonen / ondertrouwd zijn? Of wy onse vervreemding van de Hemel-goederen, gelijck ook onse slaefsche dienstbaerheid aen den Satan, sonde, en wereld, wel out met schrik gesien hebben? Of wy op Christus losgeld wel out de hoogste prys gesteld hebben / en een lust vinden om deel te mogen hebben in de erve der Heiligen in het licht? Of men enige grond heeft te denken / dat men door den Soon warelijk vrygemaekt is / daer uit / dat men tragte te heerschen over sijne lusten; driften, en begeerlikheden, en dat men van nu voortaan sryd hied aen den Vorst der duisternis, en de weereld?

Sander dit alles zouden wy ons te vergeefs met de komste van desen Verlosser troosten, en het eens onuitspreeklijk naer door ons vallen zulk velen Loffer gekend / en geweten te hebben / en eyter te sterven in sijne schulden, en sonden. Ah! men haeste zig dan / om in tijds sijne ziele te redden, terwijl'er nog zulk een Verlosser is. Men stelle sijne bekering dag niet uit. Men overtege ten dien einde disuwerf sijnen rampzaligen, en gevaerlyken gevangen toestand. Men kerme den Soone aen om hertveranderende genade, en waere vrymaeking. Men waerge sig onder de ernstigste / ontdekenste / en kragtigste middelen, en hy waere bekeerde, en verlosse. Men onthoude zig van die geselschappen, en gewoontens, die de bekering verhuieren.

deren. En eindelijk / men tragte getrouw te zijn aen sijn liet, en dog hoosal niet aen te gaen tegens overtuigingen des harten, en kloppingen van het gewille.

Die zig nu door een onderoutnelijcke bekering tot desen Loffer, en Verlosser gewend hebben / moeten hun geluk met blijdschap / en dankbaerheid erkennen; dezen Goel op allerley wijze roemen, en zig in hem zegenen. In alle hunne noden, als hunne schuld, of de kragt der nog intwaerende verdorventheid, of tijdelijcke swarigheden hen drukken / den raed, en hulp van hem inroepen; hun gansche leben door / bagelijck het werk hunner bekerings eubertig voortzetten; den band hunner dierste verpligting aen soo grooten Verlosser vastgetnoopt houden / Hem dienen in Heiligheid en gerechtigheid, Luc. 1: 74, 75. met vryheid, en blyheid, met gewilligheid sijne geboden bewaerende ende doende; niet slechts als pligt, maar ook als voorregt. Zy die dat betrachten / hebben een ewige vertroosting, en kragtige hope der genade. Die God / voor wiens Aengesigte zy op het boetspoor van zoo veele gelobige Vadersen gewandeld hebben, die God, die hen gevoed heeft, van dat ze waeren, die engel die hen verlost heeft, van alle quaed, zal hen zegenen. Zie Gen. 48: 15, 16. Jes. 43: 1-5. Hy zal hen in 't leben verlossen van alle in en uitwendige quellingen; met hen sryden in dit sondig tranendal; hy zal hen in den dood van de ziele behouden verlossen, om hunnen Heere en hunnen God, hunnen God, en Bruidgom, uit hun vleesch eens door eubig te aenschouwen.

Vers 12. *Dies zullen zy komen, en op de hoogte van Zion juichen, ende toevloeyen tot des Heeren goed, tot het korn, ende tot den most, ende tot de olye, ende tot de jonge schapen, ende runderen: ende haere ziele zal zyn als een gewaterden hof, ende zy en zullen voortaan niet meer treurig zyn.*

't Is niet vergeessch / dat de Raet der Kerke J. C. onder 't N.T. Inleidings-
en wel besonder in 't Inleidingsdag, by een Maectyd, en grond, ge-
wel by een Avondmael, en (ilost vergelijken word; zoo nomen
Er was

Daer uit, dat de staet der Kerke onder 't N. T. (besonder in 't laetste der dagen) by een Maelyd, en avond- of Bruilofs-maelyd word ver-geleken.

was 'er geprofeteerd Jef. 25: 6. Dat de Heere nog eens op den berg Zion voor alle Volkeren (en dus vooz Jooden en Heidenen te gelyk / en sonder onderscheid) eene vette maelyd zouw maeken, eene maelyd van reinen wyn van vette vol mergs, van reine wynen die gezuiverd zyn **vergeleken met Pf. 23: 5.** Spreuk 9: 1—6. Hoogl. 5: 1. Matt. 22: 2. Luc. 14: 16. **Maerkwelik is ook ten desen opzigt de Godspreek.** die wieses Openb. 1: 7. Laet ons blyde zyn, ende vreugd bedryven, ende hem heerlijkheid geven: want de bruiloft des Lams is gekomen, ende sijn Wyf heeft haer zelve bereid.

En geen wonder! want 'er doen zig veel soete ohereen-komsten tusschen heiden en Jummer

I. **Gelyk op een maelyd, besonder een Bruilofs-maelyd zeer veel Gasten genadigd worden / zoo leerd ons den Heiland zulks in de gelykenis Math. 22: 9, 10. en zoo zoud den onder 't N. T. veele komen van Oosten, en Weiten, en aensitten met Abraham, Isaak, en Jacob in het Koningryke der Hemelen; ja! zoo zoude eens in den laetsten tyd in 't besonder de volheid der Heidenen ingaen in Christi Koningryk, en alsoo geheel Israel zalig worden.** Rom 11: 25, 26.

II. **Gelyk op een maelyd, en wel besonder op Bruilofs-maelyden, allerley kostelyke spysen, en keurelyke dranken worden opgedischt / en dat in groten overvloed van gemeste schapen, runderen, gerooft korn, Most, en Wyn, zoo zoude 'er onder 't N. T. en wel besonder in 't laetste der dagen een overvloed van genade-gaven genoten worden.** Zie Pf. 23. Zach. 9: 15, 17.

III. **Gelyk men op maelyden, en besonder op Bruilofs-maelyden op een besondere wys vrolyk pleegd te zyn / en vooz die tijd alle rouwe, en droefenis aen een zyde geset word / soo is het Koningryke Gods onder 't N. T. nu besonder ook blydschap vooz den H. Geest, en zoo zullen eens in den laetsten tyd, alle droefenis, en zugtingen weg wijken / wanneer de Heere alle traenen van der zelve oogen aenhamlik zal afwischen / en eenwylge blydsch p op de hoofden van Gods Volk zal zyn.** Zie Pf. 45: 16. Jef. Cap. 55: 18, 19. Cap. 61: 0. Openb. 19: 7. Cap. 21: 4.

IV. **Gelyk op een maelyd, en besonder op een Bruilofs-maelyd de genadigde Gasten zeer dierlyk uitgedoscht / en wel in een rein, en pragtig gewaad pleegen te verschijnen / soo zoude ook onder 't N. T. en wel besonder in 't laetste der dagen de Heiligheid Jehovahs huys dienlik wesen tot in lange dagen / en de Leden der Kerk in Heilige cieragien te voorschyn**

voorschyn komen / zie Pf. 45: 10, 14, 15. Pf. 93: 5. 100: 3. Jef. 61: 10. Openb. 19: 7. Cap. 21: 2.

Hoe duibellik word ons het een en het ander vertoond en afgemaeld novens de Joodiche Kerk in 't laetste der dagen, in dit 12de vers van onsen Jeremias, alwaer aen de zelve zoo een overvloedig genot van allerley heyl-toederen, en genadens tot veradiging, en verheuging toe beloofd word / als 'er met zinspeling op de oude offer-maelyden staet; Dies zullen zy komen en op de hoogte van Zion juichen, en toevloeyen tot des Heeren goed, enz;

Derze woorden hangen in dierboegen te zaemen met de een voozgaende / dat daer nu te voren met zinspeling op Israels lghaemelyke verlossing en wederkering uit de landen Jummer verstroyng nae Canaan, geprofeteerd was van der zelve geestelyke verlossing en wederkering in 't laetste der dagen, nu wederom met zinspeling op de heuchelijke gevolgen van die oude lghaemelyke wederkering. welke waeren een wederkeren tot de vette inkomsten van Canaan, tot de offer-dienst, en offermaelyden op Zions Tempel-berg, geprofeteerd word van de herlijste vrugten, en gevolgen van Jummer geestelyke verlossing en wederkering in 't laetste der dagen, bestaende in een uitnemende / herlijste / zels-berukkende / en gansch overvloedig genot van de geestelyke goederen van Jesu Koningryk. als die zoo te gelyk bestendig, en ewig durende zyn / en een volle vergenoeging, bydschap, en verzadiging konnen aenschynen.

Soobal ons in dit vers word voozgesteld een vertoog van alle dat zlel-verrukkend, en zlel veradigende is / en wel van soodanige goederen, die God in kragt / en volle overvloed zoude schenken aen sijn Verbondelingen onder de dagen des biteren verbonds. als herlijste vrugten van de aen-gebragte gerechtigheid van de Messias, gepaerd met een bestendige blydschap vooz den H. Geest, en dus hier vooz-komd alles dat bequamen is / om met een heilig geweld alle de vermogens van onse zlel in te nemen / en uit te lokken tot zoeken, verkrygen en hooparten van dat bemisnelijke goed / dat weggeleid is vooz die God vresen, en dog het leven en de lust is van Jehovahs Gunt- en Bonngenoten.

En! dat het God behagen mogte nu sijn geringe Dienst-knegt bequamen te maken / om van dese dingen soo te sprekken / dat ik zelve de dierbaerheid daer van daerblik onber-vingen mogte / en het immer alle / die dit lesen sullen / gegunt wierde om uitgelokt te worden in een heilige honger

Toe eigh-ning op vers 12.

Zamenhang van dit vers met het voorgaende.

Voornae meinhout van vs. 12.

Vooraegende zugt tot God.

en dorst naer die genaede-goederen, en dat het ook in de waere gelovige moagt herwekken sodanige vertroosting, waer door zy op meer laste zonden magten hant deel rekenen aen alle die heuchelike hey-goederen, om zoo in deze grote zaake noyt bezogen uit te komen!

Voornaem Hoofzaak, die in dit vers voorkomen, is vens der zelvez, besondere Onderdeelen.

In dit Vers staen ons van onderscheidentheit te besien twee hoornaeme Hoofdzaken, als

I. Wat van de Jooden voorgesegt waerd / hoe zy in het laetste der dagen als een heel houdende menigte met blydschap zouden wederkeren, en toevloeyen tot des Heeren goed, te geen beschreyen waerd door korn, oly, most, enz.

II. Welke de heuchelike vrugten, en gevolgen daer van souden zyn / als

A. In t gemeen / de geestelyke verzadiging, vergaessing / en vrugtoechtheid der ziele, bezeyen in deze woorden: Ende haer ziele zal zyn als een gewaterden hof.

B. De geestelyke en bestendige blydschap, daer uit ontstaende / als 'er waerd bygedaen; ende zy zullen voortaan niet meer treurig zyn; 't welk alles dan in t verbulgnader / en in t besonder waerd voorgeseyd ten aensien van de besondere Personen, die daer aen souden deel hebben / zoo in opzigt van de wederkerende in het gemeen / als de Leeraers, aengemerkt als geestelyke Priesters, in t besonder / vl. 13, 14.

Overgang tot her eerste deel.

Wat aengaet het eerste, daer in waerd voorgesagt in t gemeen beschreyen / (a.) de daedelijke aenkomste, en wederkering van de bekeerde Israelliten, als 'er staet / Dies zullen zy komen. (b.) Waerd daer op strax nader hertoont hunne gemoeds-eitalte, met welke zy zouden aengedaen zyn / daer in bestaende / dat zy op de hoogte van Zion zouden juichen. (c.) Hunne daedelijke werkzaamheid, als 'er bygedaen waerd / Ende toevloeyen tot des Heeren goed. Welk goed dan strax nader (d.) waerd beschreyen door korn, olye, enz.

Waarom hier het woorden dies voorafgaet, en van wat nadruk zinks hier is.

De Profeet zullende nag een laetung nader beschryben de blyde aenkomst der Jooden, met de heuchelike vrugtevolgen van dien / laet ten dien einde voorgesagt in het waerdeken dies als 'er staet; dies zullen zy komen, enz. Als van de Profeet segd dies, ofte ende, soo weerd ons zulke aenleidung om te denken / dat deeze belofte moet waerden afgeleid uit het voorgesagde; namelijk als een vrugt en gemadruk volg van Israels vergadering, welke beloofd waerd vl. 3, en 10, gelijk ook van die geestelyke verlossing door Christus, uit de heerschappye der sonde, des Satans, der wereld, enz. waer van in t voorgesagde vers gesproken waerd. Daer nu zulke

zulk eene magtige hand aen dat Volk te koste gelend waerd / en zy soo kragtbadig getrokken, en verloot waeren / (daer wil het zeggen) konden zy dan ook onmogelik agterblyven. maer moesten noodwendig komen / zie Hoogl. I: 4. Daerom waerd dan hier van hen getuigd / dat zy souden komen, ende op de hoogte van Zion juichen.

Die aendagt toezeggh / en geen vreemdeling is in t Woord Gads / ziet wel / dat hier zeer aerdig waerd gezinspeeld op de oude Feesten, die voormaels plaets hadden onder Israel, waermeer al wat manlik waerd driemael des jaers met groote blydschap en gejuich moesten opgaen, om den Heere het Feest te vieren te Jeruzalem, en wel op Zions Tempel-berg: Insonderheit op het Pinxter-feest en het Feest der Loof hutten; Dog dat eigentlijke Feestvieren waerd hier niet beloofd / als het welke in dien tyd / waer op wy te horen getoont hebben / dat dese Godspriacken maeten te hant gebragt waerden / reets geheel zoudt uitgediend hebben; maer alleen dat geene / dat door de plegtigheid hier aloude Feesten herberid waerd / als hertoonende dat zeltre vralyke bedryven, van de gelovige des N. T., waerby om 'er wat nader in sifste staen.

Op welke aloude plegtigheid hier geogd waerd, als 'er staet: zy zullen komen, en op de hoogte van Zion juichen, word vooraf kortelik getoont.

Voorgesagt waerd hier van in t gemeen gesegd: Zy zullen komen, en dan waerd nader aengewesen de plaetse, waerwaerts zy zig zouden verborgen / en de blyde gemoeds-gelatte, met welke zy zouden aengebuen zyn.

Wat dit komen al segd / hebben wy reets aler vl. 9. gesoond / waer nide wy zouden kunnen waestuen: thant seggen wy / dat het is een komen tot alle de volheid die in Christus is / om te daedelik gebruik van te maeken: Een toegnen niet vrymoedigheld tot de Throon van Gads genade: Een vervoegen van zig zelve tot, en verenigen met de Evangelic-Kerk: Een daerby naderen tot God, als geestelyke Priesters door verbonds-ondenhandellingen, en verniewingen, door herhaelde geloofs-oufteningen, en; ook een komen in die openbaere veruaderphatzen der Hellighe, en in des Heeren Hais, daer hy staetlik in Groot en waerheid hant geidend waerden / om daer hunne devont-pligten aen den voebank van sijn genade-throon af te leggen / en sijn als een hulde-biedend Volk aen hem voor, en ten dienste te staen / enz.

Wat het hier in t besonder segd, zy zullen komen; en wel in onderscheiding van t geene staet vl. 9.

Of schoon nu reets vl. 9. van deese hunne komste al waerd geprofeeterd / als 'er staet; Zy zullen komen met geweent, zoo moet niemant agter denken / dat hant een onnadige herhaling van het geene reets gesegd is / zoudt voorkomen: want /

behalven dat een en de zelve zaek wel meermaelen herhaeld word / om de grootheid en gewisse zekerheid daer van aen te duiden / soo kan men in onderscheidinge van zaeken, door dat kome, waer van wy lezen vs. 9. de eerste komt van een ziele tot Christus verstaen / waerom 'er ook van gesegd word / dat zy zouden komen met geweene, omdat dat eerste kome doorgaensch met geweene, en immers met droerheid, waer van 't geweene een teken is / gepaerd gaet / als we over vs. 9. getoont hebben: en dan zou men door dat kome, waer van we hier lesen / konnen verstaen een kome in de voortgang, op die wijze als wy gesien hebben / en wel tot de volheid, die in Jesus is / het geene dog gepaerd gaet met blydschap, en verwydering des harten; waerom ook van dit kome word gemeld / dat het met gejuich zoude vergeleld gaen / als 'er strax tot een gevolg word bygebaen / ende op de hoogte van Zion juychen.

De plaetse dan van haere blyde aankomst, ten vrolyke ziels-werkzaamheid, word bestempeld met de naem van Zion.

Zion, meten wy / was een zekere Berg te Jeruzalem, waer op wel eer geboort was de Burgt, of 't Koninklike Huis van David, dat waerom wel de naem droeg van de Burgt Zions. En betuift op een van Zions Bergen, of Heuvelen, t. w. Moria, dat praetig Tempel-gevaerte, en goote Werelds-wonder gebouwd was / in welke God van sijn oude Bond-Volk hoogstaetelick gediend wierd / en waer heeren de stammen opgingen, zoo word Zion wel genomen door den Tempel zels. En betuift Zion de boven-stad was van Jeruzalem, soo word het ook wel door Jeruzalem zels genomen; ja! sountijds wel in sijn ruimte door 't gansche Joodse Volk, 't welke dog tot Jeruzalem, als de Moeder-Stad behoort / zie Ps. 147: 12.

Maer wie weet niet / dat in de Profetische Schriften, bishert Zion betekend de menigte der uitverkorene gelovige, en wel besonder de Kerk des N. T. na Christi Lyden, en ingang in sijn heerlikheid, zoo als zy nu tot eene hoofdsomma gebracht is met de triumpheerende Kerk hier boven; zie Ps. 2: 6. Hebr. 12: 22. Vergeleken met Gal. 4: 26. en Openb. 14: 1. En soo meenen wy / dat ook hier ter plaetse door dit Zion moet verstaen worden / de Kerk des N. T. in het laetste der dagen, zoo als die tot een is gebouwd met den Hemel, en geenzints dien tallenlyken berg, onder die naem bekend; geijst het dus ook onse Kanttekeners opdat-

ten /

ten / als zy 'er van zeggen / num. 39. t. w. in den Tempel, d. i. de Christelyke Kerke.

En te recht mag de Kerk des N. T. en wel besonder in het laetste der dagen, by dat oude Zion vergeleken worden: want

a. Zion was zeer hoog. en eben daerom ook zeer sterk. Luna ongenaek- en onwinbaer; zoo is ook de Kerk des N. T. als een Stad, boven op eenen berg leggende, die niet verborgen kan blyven; Math. 5: 14. besonder zal zy in het laetste der dagen eens ryden op de hoogten der Aerde: zie Jec. 2: 2. Mich. 4: 1. ook is zy onwinbaer, en soo sterk, dat de Poorten der helle zels haer niet sullen overweldigen, Jec. 26: 1. Math. 16: 18.

b. Certuift op Zion de Tempel gebouwd was / zult een herelick zinnereeld van de Kerk, zoo mag ook om die reden de Kerk by Zion te recht worden vergeleken / waer God sijn geestelike Gods-huis heeft gestigt / en daer hy woonen wil in eerulghed / als zijnde de plaetse sijn ruste.

c. Zion was seer schoon van gelegenheid, besonder an de zyde van 't Noorden, en als een vreugde der ganscher Aerde; waer de Kerk word bishert wegens haere schoonheid in Salomons Hogelied, en elbers gerouwd / en daerom by de schoonheid van de Maen vergeleken / zijnde als een eierlyke kroone door Konink Jesus.

d. Tot Zion gingen de Stammen op om de schoone Gods-dienst by te wonen; zoo is ook de zultere Gods-dienst al-hen in en by de waere Kerk te vinden / waerwaert men zig moet begeben / en daer de Heere als in een Tempel wil gedient sijn.

En dit Zion wy zouden de gelovige uit Israel (staet 'er) juychen: dit word hi 't gemerit te kennen / die geestelyke vrolykheid, die de uitverkorene gelovige souden hebben over haer gemeenschap aan dit Zion, nameelick de Kerke des N. T. en alle de voorgaende, die daer in geuoten worden / en dat ze zig /

1. Verblijven zouden dat de wei des geloofs uit Zion was uitgegaen, en des Heeren woord uit Jeruzalem, zie Jec. 2: 3. Ps. 110: 2.

2. Dat ze zig verheugen zouden in de Messias, haeren Koning, en wel zoo als hy gezald was over Zion, den Berg sijn heiligheid, Ps. 2: 6.

3. Met een knoort / dat God was geopenbaerd in het vleesch, zie knoort Zach. 9: 9. daer de Jooden in 't besonder knoort vermaent hier over te juichen; als ook daerom

Overcomen
tussen
Zion, en
de Kerke
des N. T.

Wat het
segd, te
juichen, en
wel op de
hoogte
van Zion

De plaetse
van haere
blyde
aankomst,
en vrolyke
werkzaamheid,
t. w. Zions
war nader
beschreven,
en verder
getoond, wat
men daer
door verstaen
moet.

dat hy een eeuwige gerechtigheid had door hen aangebragt / en sijn Geest als een geestelike vreugden-olye over sijn Volk had uitgestort; en zoo wegen hun aendeel aan alle de heylgoederen, door hem verwoezen / Ies 61: 10. Openb. 19: 7. En dat zonden zy in woorden, gelaet en al hun daeden toonen.

Nader
vertoog in
wat sijn het
woord
juychen al
genomen
word, en
in wat ge-
vallen
men al
pleegd te
juychen.

Immer / zoo is het / dat het woord juichen niet alleen in het gemeen een besondere vrolykheid, maer wel sodanig rene vrolykheid, die men toonde met uiterlyke gebaerden te kenne geest / als daer is dat geschater, en sijn geschal, dat pinant maekt met mond, en tong, of met een hoorbare stemme, gelijk ook met Musicale Instrumenten; daerom word het vrolyk zingen, en juichen te samen geuoegt / Job 38: 7. en daerom leesen wy van een stemme des geuychs, Pl. 118: 15. Vergelyk ook Pl. 5: 12. beson-der ook Pl. 98: 4. Pl. 47: 2-4. Pl. 126: 1, 2. Ies. 14: 7. Het zegt dan in 't besonder dat vrolyk geschal, dat de nieuw bekeerde Jooden souden maeken met mond, en tong, door het zingen van Psalmen, Lofzangen, en geestelyke Liederen tot of en roem van Zion's Koning, en over alle de groote heylgoederen, door hem te wege gebragt / zoo als het in dien zin voorgehoort / Pl. 118: 15, 16. In de Tenten der Regtveerdigen is een stemme des geuychs, ende des heyls; de rechterhand des Heeren doet kragtige daeden; de rechterhand des Heeren is verhoogd. daerom staet 'er elders: Myne lippen zullen juychen, ook zal myn tong uwe gerechtigheid den ganschen dag uitspreken.

Het plagt insonderheid de gewoonte te zyn / dat men juychte, als men besondere weldaden ontfangen had / of in groote overwinningen, wanneer de zegepraende juychten / of als men een zegepraend Veldheer, en overwinnend Koning te gemaete ging / waer op gesinspeeld word Pl. 47: 4-10. Spr. 11: 10. Ook pleegden de Priesters, de Leviten, en het Volk te juychen op de groote Feesten van Israel, beson-der op het Pinxter- en Loverhutten-Feest, als zy opgingen na Zion, en Jeruzalem, waer op wy meenen / dat hier beson-der bedoeld word / omdat 'er word gewaeyd van te komen, en op de hoogte van Zion te juychen, en toe te vloeyen tot des Heeren goed, enz.

Wat men
door de
hoogte
van Zion
in 't beson-
der moet
verstaen.

Dus hooren wy dan hier in 't besonder getuyg maeken van de hoogte van Zion, op welke men juychen soude: Wy waeten dat de Tempel was gebouwd op eene van de Bergen van Jeruzalem, met naeme Moris, (zoo als wy reets gesien hebben) nu was het Heilige soo hoog niet / als het Heilige

Heilige der Heiligen, 't welk het hoogste, en innigste geheim-vertrek was van den Tempel; daer nu waeten wy mogten de gemeene Priesters niet / maer alleen de Hogepriester, en slegts maer eens in 't Jier naderen / en ingaen.

Hier tegen word nu geseyd het geluk, van derze geestelyke Priesters des N. T. die mogen juychen op de hoogte, of hoogste plaets van Zion zelfs; nadat het Voorhangzel gescheurd / en zoo het Heilige en Heilige der Heiligen tot een vertrek gemaekt is / soo hebben alle de gelovige nu vrymoedigheid om in te gaen in het Heiligdom, door het bloed Jesu, op eenen verzen en levendigen weg, dien hy hun zelfs heeft ingewyd door het verscheuren van het Voorhangzel van sijn vleesch, en mogen zoo met vrymoedigheid toetreden tot den Throon van Gods genade. Daerom word 'er nu ingedaen / dat ze zonden toevloeyen tot des Heeren goed, enz.

Als hier geseyd word / zy zullen toevloeyen, * zoo is dit eene zinpeeling op rene Riviere, welkers water gestadig toevloeyd zelf na de kracht van 't grondwoord, en dus geest het te kenne in onderscheiding van het komen.

I. De gewilghheid, en ongedwongenheit en volvaerdigheid van hun bedryf. spzuitende uit een gelovige honger en dorst, uit een ontblannde liefde, en uitgelokte begeerte nae al dat goed, dat koorn, die most, enz; tot welke wy strax nader zien zullen / dat zy zonden toevloeyen; even als zoo 't water van een Riviere strect van zelf voortvloeyd, en onbetwongen afsakt; zoo komen daerom de Gelovige als een gowillig Volk door / Pl. 110: 3. zynde dit de vestakte, die God haben al verlost van sijn Volk; waerom de luye en traeghe Ezels outschij tot Schavah's Altaer niet mogten gemaeken / om te toonen dat God in sijn dienst door zig werd een vrywillig Volk

II. Ook geest het te kenne de menigvaldigheid, of overbloedige menigte der goeter / die dus souden komen toevloeyen, en de eenyghed, en nauwe vereeniging van hen onder maekanderen / even als stroomen rener Riviere een menigte van water uitleveren / en de eene stroom strax vloeyd op en na de andere / en de selve vervangt / en even als waterstromen zeer nauwe met elkander vereenigd zyn; gelijk men daerom dus van een menigte menschen, die te samen vloeyen, de spreekwys gebruykt van dat 'er een groote toevloed van menschen was / en een menigte Volkeren, daerom dikwerf

Wd

* Verbum (177) verrunt communiter, confluent. R. Abarbanel exponit de celeri cursu, qualis cupidorum est; ita etiam D. Kimchius h. l. Chaldaeus autem, Et delinabuntur. Sed R. Salomo, congregabuntur.

Wat het
zeed, zy
sullen toe-
vloeyen,
en waer
op gesin-
speeld
word.

by wateren hergeleken word. En hoe in dien laetsten tyd een menigte uit de Jooden zullen bekeerd, en zoo gansch Israels zal salig worden / is ons reets ober 't slot van vl. 8. getuelsen.

III. Zegt dit toevloeyen ook de snelheid, schylykheid, de groote vaerdigheid, en bezondere drift, die deeze nieuw-bekeerde uit de Jooden souden besouwen / in dat toevloeyen, eben als stromen der Riviere gemeenlik snel en vaerdig voortvloeyen: Zy zouden dog zeer schylyk, met groten ernst, en in een korte tyd koinen gevlogen als Duiven tot de Vensteren der Kerke, en zig haecten tot de zelve.

IV. Zesd hier ook te verstaen de gestadigheid, en aenhou-dendheid van dat toevloeyen, sullende zoo lang duiren / tot dat de gausche Oogst der uiterkerende gelovige zoude zyn ingezameld, en tot dat gansch Israels zoude bekeerd zyn.

V. Dit toevloeyen zegt ook / dat het werk sonder heest beletzelen spoedig en met groot succes zoude voortgaen / en 'er in het harte de gebaende wegen zouden zyn / en alle tegenstand gemakkelik zoude overwonnen worden / sondat niemant in staet zoude zyn / dit groote werk te strekken.

VI. Een laetsten / leid ons dit toevloeyen ook op tot de Opper-oorsaek van alles: want gelijck wateren eener Riviere van boven, en van agteren streets worden aengestuivd / zullen ze gestadig toevloeyen, zoo word daer door geleerd / dat het beginzel van haere beweging van boven, en van de stemme, die agter haer waeg / zyn zoude.

Maer wat mag 'er dog te vinden zyn op den Berg Zions, dat de Jooden in zoo een groote menigte, en met zulke eene gewelligheid, en zelfs-neging zouden komen verwaerts toevloeyen? dit word ons nu nader booggesteld onder zeer zwaerste / en uitnemende zinnebeelden, als 'er staet / dat ze zouden toevloeyen tot des Heeren goed; 't geene van strax nader omschreven word / door korn, olye, enz.

Die wederom aendagt toezeggt / ziet haest dat hier al wederom gesinspeeld word op de vette inkomsten van het land Canaan, en wel besonder op het geene / dat de Priesters en Leviten outtijds tot haer besonder deel waeg toegelent.

Te wreten / de Heere God had aen hun geen deel, nog erfennisse gegeven in 't midden van haere Broederen, maer hi zelve waeg hun deel, en het inoer hunner erve, en zy moesten leeven van de tienden van alle de inkomsten des lands van Canaan; ziet dit Deutr. 18: 1-5. alwaer ook die zelve dingen / t. w. de eerstelingen van korn, van most, van olye, van schapen, enz. worden opgesteld / die hier

Waer op al verder gezinspeeld word, als 'er in het besonder gemeld word, van een toevloeyen tot des Heeren goed.

vervolgens onderscheidentlik voorkomen / en waer uit we te meer bevestigt worden / dat daer op hier besonder gezindeld word; gelijck daer op ook word geoght / zoo dikwerf 'er gesproken word van het vette deel der uitverkorene gelovige, als geestelyke Priesters, dat door die oude wet verberst waeg / zoo als we ober het volgende 14. vers daer van in het besonder zullen handelen / alwaer de Heere beloofd; ik zal de zielen der Priesteren met vetigheid dronken maeken, enz. Vergelijck Jes. 25: 6.

Of 'er word gesinspeeld op de aloude vrolyke Feestmaelen onder Israels; besonder dat van het Loverhutzen-Fest, of op de Offermaelyden, die onder de Jooden in gebuik waeren / in welke men naer gedaene offerhande gewoon waeg hyn vrolyk, en rykelik met elkander te eeten, en te drinken, zoo als we daer van de uitdrukkelijcke instellinge lezen / Deutr. 12: 7, 17, 18. Cap. 14: 23, 26. Cap. 15: 9, 20. in alle welke plaetzen ook wederom die zelve zaeken / die hier voorkomen / worden opgetelt, zie ook Mal. 3: 10. en het exempel van Iehro, Exod. 18: 12. en van Samuel, 1 Sam. 9: 13. en de zinspeling Ps. 65: 5, 36, 9.

Dit alles nu word hier boogst in 't gemeen booggesteld onder de benaming van goed, en wel van des Heeren goed, en van strax nog wat nader omschreven / en gebysonderd / door korn, olye, most, jonge schapen, en runderen

Door dit goed, waer van vl. 14. nog nader zal gehandelt worden / verstaen we hoestelik alle de uitnemende goederen, en zegeningen van 't genade-verbond, en teffens van 't Nieuwe verbond, dat de Heere in 't herholg beloofd met den Hulse Israels te zullen maeken, als vrugten en gevolgen van de aengespogte gerechtigheid van de Messias, waer van de vette inkomsten, en goederen van Canaan gelijcke onderpanden waeren / en 't welk ons dikwerf word booggesteld onder de benaming van het goede, des Heeren goed, en sijne goedheid, Ps. 23: 6. Ps. 65: 5. Jes. 55: 2. Zach. 9: 17. Jer. 31: 14. Hof. 3: 5. welke plaetzen als zeer gepast / hier nader konnen overwogen worden.

Wat men nu onder dit goed hier al in sijn ruimte verstaen moet / zullen wy (opdat dit vers niet te luyd wiffje) ober het volgende 14. vers nader toonen / waer herten wy den Leezer wijzen.

En te recht mogen de goederen van 't genade- en nieuwe verbond by een goed hergeleken worden: want (a.) bestaet ymants goed onder anderen in goud, zilver, kostelyke klederen, enz; sou

Wat men hier door des Heeren goed verstaen moet, en waerom zoo genacmd.

is hier de Almagtige het overvloedig goud, en kragtig zilver der ziele / en Jezus raet / dat men van hem koopt / goud beproeft komende uit het vuur, opdat men ryk worde, en witte klederen, opdat de schande der naektheid bedekt worde. Job 22: 25. Openb. 3: 18. (b.) Kan het goed mant nae de maersta bezintz gelukkig maeken / en is het geld tot een schade, en maect het daerom zeer gesoet, o zy die aen dit goet deel hebben zyn in tyd / en ewigheit welgelukzalig, en er doen zig alle redenen op / om het zelve wierig te zoeken en te begeren. **Woozt is dit een goed, dat alle eigenschappen van een regt goed heeft / zijnde 1. Eerlik, 2. profytelik, 3. heuchelik, 4. bestendig, 5. volkomen, alles behattende / en alleen zielvergenogende, dat gepast is om alle de heijltochtige begeertens der ziele hoog eeuwig te verkuilen. zie Spr. 8: 18, 21. Pf. 31: 20.**

Deze goederen nu / soo als zy vrugten zyn van Jezus gerechtigheid, en verdiensten, worden hier des Heeren goed genaemd / en wel

I. Omdat het de Heere is die zulc uit loutere liefde schenkt / aen de Erfgenenamens des zels / uit kragt van sijne ewige verkiezing, zijnde zoo 't goed van de drie-enige Verbonds-God, van ewigheit hoog hen verordend / en weggelegd, uit kragt van het ewig Testament der genade / zie Pf. 31: 20.

II. Het is 't goed van de Heere, omdat Jehovah God de Soon dit goed verdiend, en verworven heeft / en het God de H. Geest is / die zulks aen haer schenkt, en toepast, als zijnde de Geest Christi, die het uit het sijne neemt / en haer mededeelt.

III. Des Heeren goed is het / omdat het hem betemde als de Jehovah, dit goed te schenken / als die de sijne maect worden tot wysheid, regtveerdigmaking, en verlossing, op dat hy die roeme, roemen zouw in den Heere.

IV. Nog eens / des Heeren goed word het genaemd / om de grootheid, dierbaerheid, en voortreffelijkheid daer van aen te duiden / als zijnde een goed, dat nergens sijns gelijken heeft / en in de grond niet minder als God zelve is / zoadaer het een goed is / boven welke hy niet meer geben konde / gelijk het hem ook niet betaemde minder te schenken.

V. Eindelijk het is des Heeren goed, omdat het wesentlyke van dat goed behoort tot die goederen, die hy de Heere mede hoog zig zelve best / en waer in zels sijne hoogste gelukzaligheid gelegen is / als waer in hy zig verquikt, verlustigd,

lustigd, en alleen vergenoegd. En zoo zyn dat die zelve beekens sijner wellusten uit welke des Heeren Gunstgenoten mede gedrenkt worden. Pf. 36: 9.

Als wy nu dit goed van Jehovah zoo in 't gemeen beschouwen / zoo als wy 't zulve beschreuen hebben / is het dan wel wonder / dat het hier word aengemerkt als een groot voorregt en geluk hoog de Jooden, verwaerdigt te worden om daer van in tyd en ewigheit deelgenoten te zyn? Maer is het dan ook wel wonder / dat zy tot het zelve met soo een begeerte zouden komen toevloeyen, en niet zulk een vreugde, en geuych daer ober aengedaren zyn? Nummer is het / dat alle goed, als het maer waeragtig en deugdelik goed is / (zels in het lighaemelyke) begerelik is / en dat de mensch van naturen zeer geset is op het geene hem voordelig is / wel hoe kan het dan anders zyn / of zy die dit goed in het oog ghelegen hadden / en des zels hoogste waerde hadden leeren kennen, moesten sonder uitstel herwaerts komen toevloeyen; zie wat Jezus 'er van zegd Joh. 4: 10. Nummer dit moest te meer volgen / zoo hog hoog het laeste dit goed met een woord oft twee nog eens een weinig nader van nabij beschouwen / als zijnde

I. Een volkrecht noodzaekelik goed, dat eene nodige, dat mant moet hebben / zal hy behouden worden; terwijl men alle andere goederen kan hebben / en ewig ongelukkig zyn / en die alle missen / en ryter dit goed hebbende ewig gelukkig zyn.

II. Een verkrygelik goed, zijnde 'er mogelijkheid om daer aen deel te krijgen; ja! biedende de Heere zulks zelve aen alle heylbegerige aen / en nodigende hen daer toe / Jof. 55: 1. Iets dat waerelk dit goed te aengenaemer maect / en de werkzaeme behyheid des menschen te meer moet uitlokken / om 'er deel aen te krijgen; wyl goederen, die niet verkrygelik zyn / geen / of weinig invloed op den mensch, en sijne betragting hebben.

Maer 't word hier hoog goed vertaeld / kan ook overgeset worden / hoog goedheid, als of 'er stand / ende toevloeyen tot des Heeren goedheid, of om, of over des Heeren goedheid, zoo als het grondwoord haerom dus ook meermaelen vertaeld word / Pf. 25: 7. En te regt / want het zyn sobanige goederen, die uit een besonder bewys van Jehovahs sonderlinge goedheid en goedertierenheid in Christus worden geshouken en genoten / zijnde alle blyken en bewyzen sijner oneintige goedheid, en ewige goedertierenheid, die tot in de Hemelen is; ja! de zulke / die dit goed geneten / ontfangen de zelve zoo in sijne wuste, dat hy

Hoe het
grond-
woord
ook door
goedheid
vertaeld
word, en
war 't dan
zegd.

hun tessen van sijne goedheid, zoo als die haer is / wel eens **krachtadig** verskerd, en haer zoo daerelk doet proeven, en smacken dat hy de Heere goedertieren is; openbarende zo **soberig aen hinnen** harten met de bewyzen van sijne liefde, gunste, en trouwe, dat zy moeten **utroepen** met Aaph uit Ps. 73: 1. Immers is God Israel goed, den geenen die rein van harte zyn: **Zoo word dan / als men dese vertaling houd / de goedheid Gods aengemerkt als de fonteyne, daer men alles uit ontfangt / en zoo dan oolt van dat koorn, de most, de oleye, de jonge schapen, en runderen, waer van wie aenstonts nader moeten spreken / En dus kan men het dan oolt onderscheiden; Zy zullen toevloeyen** **W** tot des Heeren goedheid. **W** om, of wegens het koorn, de most, enz: **Daer het onderscheid der deelwoordekens in den Hebr. Text: tot sijne goedheid, als de doysnek; om, of over het koorn, als uit de fonteyne hier goedheid vloeyende / en om het daer uit te saeken / ende te ontfangen; of oolt tot sijne goedheid, en dat om, over, of wegens het koorn, enz: 't geen zy nu uit hem al ontfangen hadden / en hen zoo sijne eindelo'e goedheid ontdekte / en zoo dees soeken met liefde, en dankzegging.**

Zeker die goedheid Gods / gelijkt zy de Sourste is van alle genietingen, zoo is zy ook het Lok-aesch van des Heeren Volk, daer zy vooral den Heere om zoeken, dat zy in sijne gemeenschap heminnen / en daer zy zig hal bzoeljk in verheugen: Soo betuigt 'er de Kerk van / Jes. 63: 7. Ik zal de goedertierentheden des Heeren vermelden, den veelvuldigen lof des Heeren, nae alles dat de Heere ons heeft bewesen, ende de groote goedigheid (312) aen den Huise Israels, die hy haer bewesen heeft, nae sijne barmhartigheden, en nae de veelheid sijner goedertierentheden. zie ook Ps. 145: 7. Die goedheid Gods word ook als het Lok-aesch der bekerelingen uit Jooden in het laetste der dagen aengemerkt / Hof. 3: 5. Zy zullen vresende komen tot den Heere, en tot sijne goedheid, in het laetste der dagen. Zy zullen toevloeyen tot des Heeren goedheid; die eeuwige goedheid van ontfeming over arme, en doemwaardige sondaeren, die wonder-liefde, genade / barmhertigheid / en goedertierentheid, ontdekt in het eenwig raed-slot der verkiefing, herstaend in 't daerelk werk der verlossing, geopenbaerd in 't Evangelium, en in de daerelike toepassing sijner genade aen de ziel: dat is een Goddelijke goedheid, magtig genoech / en alleen bequaem om verlegene sondaeren daer nae te doen toevloeyen. **O! als de ziele / die haer zelfs verloren**

ren beschoude / dat nu onder 't ooge staand / dat God zoo menich goed is; dat hy niet begeerd de dood des sondaers; dat hy den sondaer zelfs lokt en nodigd tot sijne gemeenschap; dat de Heere hem reets zoo lange door sijne algemeene goedertierentheid gedragen heeft / en hem daer door tot bekering wille seiden / zoo smelt zy als weg in traenen van hartelk berouw, dat zy tegens zulk een goede God zoo zeer heeft gesondigd, en den rykdom sijner goedertierentheid soo lange beragt heeft / en de overdenking daer van is van strax een krachtige hoop door haer / om bevende te komen tot den Heere, ende sijne goedheid.

Egter word het woordwoord meest soo gebruykt / gelijkt de Onse het vertaalen door het goed, of het goede, en zoo als 'er het effect, en gewroet van des Heeren goedheid dan door word uitgebrukt. En dan is des Heeren goed, die goede weldaden Gods / welk uit sijne goedheid, en goedertierentheid hervoortvloeyen: ook wel lighaemelyke, uiterlijke zegeningen, Ps. 27: 13. Soo ik niet hadde geloofd, dat ik het goede des Heeren zouw zien in den lande der levendigen. **Meest ebnwel / (en zoo nemen wy het hier ook) geestelyke weldaden, en goederen. zoo als wie de zelve over vl. 14. in een register nader zullen optellen.**

Hier uit blijkt / dat (gelijkt wie nu reets te horen breder hebben gesien) of schoon wie wel staen / dat in deese woorden wederom een flauwe zinspeling gemaakt word op de ryke overvloed van Canaan in 't gemeen / en op de offersten in den Tempel, nevens de bzoeljk Peshmaelen in 't hesander / daer de verstroyde Jooden door haere wederbrenging in hun land, toe zouden wederkeren * wy hier egter tot hogere / en geestelyker naeken, en hyn laetere tyden worden

* Zoo wil *Abraham*, een herenad *Leoram* onder de Jooden, dat men door des Heeren goed hier verstaan moes een overvloed van Koorn, Most, Oleye, jonge Schapen, en Runderen, welen wy op de Feestdagen in 't Heiligdom, en binnen *Jeruzalem* uyvelk, en rydelk gansen, en daer men de *Priesters*, en *Lewiten* als dan rydelk van *sporsien* moest. zie *Mal. 3: 10*. Dit is in een Jood zeer wel in te schikken, te meer, omdat we daer voor zyn, dat op iets diegelyks naer den *letoyken x m* word gezinspeeld, maer verder moet die gedagte niet getrokken worden, om alle die redenen, die we in ons *woerboek* daer van gegeven hebben, en die hier boven 'er nog op volgen. Het behaegd my derhulven uitnemend wel, dat de *nuzalige Hellenbroek* (een Man waerelik te agten, wegens deszelfs *Godwroet, geleerdheid, bondig oordeel, en gematigheid*) in sijn *2de Deel der Kerststoffen*, Pag 242. na het geuoalen van gemelte *Jood* te hebben aengeheld zegd over dese woorden „*Hoevel ik daer met (t. w. met die Jood)*

worden ongelend; 't geene ook daer uit af te nemen is / omdat 'er straf word ingedaen / dat haere ziele, en niet hun lighaem, zal zyn als een gewaterden hof; ja! omdat 'er al verder op het slot van dit Vers word beloofd / dat zy voortaan niet meer treurig zouden zyn, 't geene immer zedert der Jooden lighaemelyke wederkering nog niet verbuult is / als die zedert dien tyd al gedurig ramp, op ramp, de oorzaak van bittere droefenis, gehad hebben / maer in kragt staet hervuult te worden in het laetste der dagen, als humane breuke hollomen zal genesen worden / en droefenis, en zuchtigen zullen weg wyken, op die wijze als we straf nader zien zullen.

Nader verhoog, waer in dat goed al bestaen zouw, r. w. in koorn, most, enz:

Maakt de Profet, dit goed nu soo in 't gemeen had voorgesteld / tot welke de Jooden eens zouden komen toevloeyen, zoo gaet hy daer op nog wat nader / en besonderber aenwijzen / tot wat hoop soort van goed zy al zonden toevloeyen, t. w. tot (1.) het koorn, (2.) de most, (3.) de olye, (4.) de jonge schapen (5.) de runderen.

Onderfoek op welke dingen naer de letter hier word gespeeld.

Het is klaer dat hier al wederom gezinspeeld word op de Tienden van het koorn, en van de most, en olye, enz; dat het deel der Priesteren was / zie Deutr. 18: 1-5. daer die zelve dingen worden opgeteld / die hier voorgaen / verzeleken met Mal. 3: 10. En veruult het vreugde-gejuch op Zion ook besonder bestond in de heilige Maelyden, die daer gehouden werden / en daer zy dat goed des Heeren aeten, Deutr. 12: 7, 17, 18. Cap. 14: 23, 26. Cap. 15: 19, 20. Cap. 27: 7. Zoo schijnt dan hier besonder op die oude Vreugde-feesten gezinspeeld

„ niet instemme, verdiend het egter myns oordeels bedenking, of niet onse Text daer op toespeeld, en de spraekwyzen daer van ontleend heeft: „ het is zeker dat de Bedienaers in 't Heiligdom door de tienden, en eerste-lingen rykelik bedeed wierden van alles: dat 'er by occasie der offerhanden, de Spys-Drank-Reuk-Slagt-offeren, ook veel koorn, most, olye, schapen, en runderen wierd ingebracht in 't Heiligaom, en nog met een sonderlinge vermenigvuldiging op de Feest-tyden, daer van de Priesters en 't Volk met veel gejuich dan aeten; dat daer op toegespeeld word vers 14. „ twyffele ik ganck niet En dewyl hier nu even van een komen, en „ juychen op de hoogte van Zion was gemeld, en daer toe te vloeyen tot des Heeren goed, &c. dunkt my, dat die zamenbinding ons ook derwaerts heen leid. Zeker, al dat aen de Priesters, en ten offer gebragt wierd in 't Heiligdom, dat wierd den Heere gebragt, en was des Heeren goed: „ dat word hier nu vergeestelike overgebragt: Alle Gelovige zouden nu geestelyke Priesters zyn, tot op het hoogste van Zion mogen toe opklimmen; zy souden dan ook als sodanig aen alle de volheid, en overvloed, hier geestelyke „ goed des Heeren, aen 't Zion van de Evangelie-Kerk eigen, bevoorrecht zyn, en deel krygen.

hoofd te worden; te meer / omdat de zegensrijke volheid van 't N. T. en wel besonder van 't laetste der dagen ons duidelik in het Profetisch woord / en wel met zinspeling op die oude Feestmaelen, onder de zinspente van een vette, en overbloedige maelyd, meermalen voorgaand / en verhoond word: Ziet dit besonderlik / en wel waerschijnelyk met toespeling op Zions berg, voorgesteld Jer. 25: 6. De Heere der Heyrsharen zal op deesen berg allen Volke een vette maelyd maeken, een maelyd van reinen wyn, van vette vol mergs, van reine wynen, die gefuiverd zyn. Vergelyk 'er mede Ps. 23: 5, 6. Spr. 9: 1-6. Hoogl. 5: 1. Zach. 9: 15, 17. Math. 22: 2. Luc. 14: 16. Openb. 19: 7.

Hier hoort ons dan naer den letter hoop rene optelling van de voorgaande zaeken, die tot de offerdiensten, en offeraselen in 't Heiligdom outtijds behoorden / en die ook niet alleen tot den plechtigen toefel van de oude Feest-maelyden, maer zelfs van de gemene maelyden humane betrekking hadden; ja! ook / die in een land, en onder een Volk, en wel besonder in Canaan, en onder de Jooden, de besondere Hoofdstukken sijn / en wel ere maeren / welke tot het gemene bestaen gebozverd worden / en die de wesentlyke volheid, en voorgaande noodzakeligheden van een Volk uitmaken; hierom boven alles soo bilsuerv in Gods Woord gemeld als de Hoofd-zegeningen van een Volk, en land, Hof. 2: 21. Joel 1: 10. Hag. 1: 11. Jer. 40: 10. 41: 8. en als goederen, ook in de natuur, die besonder mede uit des Heeren hand gegeven worden / en men soo ook met nabijst sijn goed mag noemen: Zoo zegt daerom de Heere / Ziet ik zende u-lieden het koorn, ende den most, ende de olye, Joel 2: 19. Verzeleken met Hof. 2: 7. endus leest men ook Ezech. 16: 19. Myn brood, het welke ik u gaf, meelbloeme, ende olye, ende honig, daer mede ik u spysde,

't Koorn begrypt hier dan naer de letter, en in sijn ruimte genomen / eigentlik allerlei graen-gewassen, en 't geene haer van tot brood, of spys, het zy in de Heilige Diensten, of in de Burger-maelyden inuerv gebruykt. De Wyn bevat der wyn der drank-offeren, en die verder in heilig, en burgerlik gebruik gebruykt werden / en zoo van gemoetsaem alle drank: onder de olye kan men begrypen alle olye, die gebruykt werd / by Spys-offeren, by Reukwerk, tot Zalvingen in het Heiligdom; mirsgaderig in allerlei Begerlyk gebruik, zoo tot spys, als tot zalvingen

in de maeltiden, en in vreugde-tyden. De Schaepen, en Hunderen bezijpen alle het Slegt-vee in het Heiligdom, en de Geregten, die daer kan in de Heilige Maeltiden gemaect werden; mitsgaders ook het vette, en smaekelyke van alle Slegtbeesten waer gemene Tafels in het Burgerlyk gebruik.

Betroog van den geestelyken zin van dat koom, enz: dat hier be-loofd word

Gelyk het nu overbekent is / dat alle die dingen van een geestelyke beduidnisse waeren / en zaegen op de dagen des beteren verbonds, in welke het Koningryke Gods niet is spys, of drank, maar gerechtigheid, en vrede, en blydschap door den H Geest, en 'er in 't volgende 14. vers met inspelning op die oude besmaelen, enz: beinaef waerd / dat de Heere de zielen, en niet de lighaemen sijner Priesteren met al dat goed, en die vetigheden zoudt doozhogtigen / zoo volgh / dat men deeze dingen hier ook moet vergeestelyken, en dat hier van een goed, en spyze der ziele, en niet des lighaems eigentlijk gemaect word; schoon wel met inspelning op het eben gemeste; te meer / omdat hier strax in dit zelve vers 'er als een gevolg waerd bygedaen / dat daer op haere ziele, en niet inderom haer lighaem zoudt zyn als een gewaterden hof; gelyk ook / omdat zy voortaan niet meer zoudt treurig zyn; 't welk immer na der Jooden wederkering in Canaan, en tot dat lighaemelyk koom, most, olye, enz: noyt verbuuld is / zoo als wy reets te horen ober het toevloeyen tot des Heeren goed getoond hebben; wyl 'er zedert altijd nieue stoffe van droeienisse geweest is / ter dofsake van alle die rampspoeden, die hen reets bejegend hebben. Daerom zeygen ook onse geleerde Kantekenaers 'er han num. 41. De weldaden, en gaven Christi, die hier door lighaemelyke goederen worden afgebeeld.

Het zyn dan in 't gemeen alle uitdrukkingen, welke te zaemen aanduiden / die rykelyke overvloed van allerley geestelyke noodwendigheden, ververzigen, en verquikkingen, die de ziele vind / in de gemeenschap van een algemeengzaeme / en volzalige Verbonds-God, als die zig in sijne liefde, gunste, en genade an de ziele te onderhouden / te proeven, en te smaeken greeft: het geene anders wel uitgedrukt waerd door te proeven, en te smaeken dat de Heere goed is. Vergelyk Ps. 16: 5.

Immers / zoo is daer niets gemeenders / als dat de volheid, die men in Christus vind / (besonder onder 't N. T.) onder diergelyke lighaemelyke goederen verbeeld waerd; zoo waerd 'er daerom van de eenduyge en zelfstandige Wysheid beg

Waders,

Vaders, de Heere Jesus getuind / Spr. 9: 2, 3. Zy heeft haer Slegt-vee geslagt; zy heeft haeren wyn gemengd; ook heeft zy haere Tafel toegeregt, en zeyd, komd eetet van myn brood, en drinket van den wyn, dien ik gemengd hebbe; het geene in 't N. T. opgevolgd / en daerom uitgedrukt waerd door een Bruiloft, waer de Heere de genodigde gasten waer laet aensleggen: Ik hebbe myn middagmael bereid, myne Ofsen, ende de gemeste Beesten zyn geslagt, ende alle dingen zyn gerced, komd tot de Bruiloft, Matth. 22: 4. waerom 'er ook genstant op te belofre van de komste van de Messias, dien Leeraer der gerechtigheid, beuolft waerd: Ende de dorschvloeren zullen vol kooms zyn, ende de pers-kuipen van most, ende olye overlopen, Joël 2: 22, 23. En zoo waerden van hier ook dooz koom, most, olye, jonge schapen, enz: in 't gemeen / volghend de beeldsprakige Godsgeleerdheid te nemen gegeven / alle die groote zegeningen, voorregten, weldaden, en genade-goederen, welke reys onder 't N. T. op de hoogte van 't geestelyk Zion, in de Evangeliekerk, en viel besonder in 't laetste der dagen souben waerden genoten / en tot welke van de Jooden in 't besonder / als tot het gestelijke zielen-voedzel daer de gelovige by moeten leven, en dooz verquikt waerden / zoudt stouwen toevloeyen.

Dog het gelust ons / dit nog eens een luttel nader te bysonderen / en te zien / wat men in onderscheiding van zacken, dooz die onderscheidene goe eren van koom, most, olye, enz: hier af Schrifturelik verstaen kan. Immer dat het bondghed genoeg heest / alle deeze zacken in 't besonder toe te passen / blykt omdat wy nu reets betuogd hebben / dat die goederen gestelijc verstaen moeten waerden / en omdat outtyd ons de wet immers over goed hets besonders afgeschaduwd heest.

1. Zoudt men van dooz het koom Schrifturelik konnen verstaen / de gerechtigheid, en verdiensten van de Heere Jesus, welke strecken tot een gestelijc zielen-spye, tot voeding en tot verzadiging van de gelovige, Zach. 9: 17. Ofte het woord der vervulling, de wet des geloofs. Die uit Zion zoudt nitgaen, als welker begaenme inhoud behest Christus als de verdienende, de werkende en toepassende oorsake van alle deeze uitnemende goederen, en 't welke behest een aanbieding van die waerheden, en weldaden, waer by de ziele van Jehababij Ginstgenoten allen leuen moet; sou vanden wy het Jer. 23: 28. daer het zuivere en suberbalschte Woord Gods onder den naem van koom, in te gestel

Er 2

Wat men nader in onderscheiding van zacken door koom na den geestelyken zin verstaen kan

genstelling van 't kaf woerd wooggesteld / als 'er staet: Wat heft het kaf met het korn te doen? en kräftig woerd juist wooggesteld in de Parabel van den Zaaijner / Math. 13. **Crantwens!** dit Woord is niet alleen het zaed der wedergeboorte, en van het nieuwe leven, maer ook het gepaste voedzel des geesteliken levens. **Ook zoudten wy in licht konnen taanen / hoe het Woord Gods, en de zuivere verkondiging, om des zels geringheid op het oog, vrugbaerheid, voedende kragt, hoge noodzaakelykheid, algemene nuttigheid; en gebruik, te recht by korn may worden vergeleken / zoo we niet verstaan / dat dus dese stoffe te bezre zoudt uitbreuen.**

II. By dit korn nu woerd in de tweede plaets de most geboegd / zijnde een soort van nieuwe wyn, die zeer zoet; en aengenaem van smaak is / als zijnde vers uit de Druiven geperst. De Wyn nu / en de Most is heel beter / smaaktijker / nuttiger / en rijpvaardiger als water; daerom merken zonnige aen / dat als de Heiland een voorspel wilst geven van de goederen des N. T. die beter, en overvloediger zoudt zijn / dan die des O. T. hy ten dien einde het water by de Bruiloft te Cana in Galileen veranderde in wyn, tot een verhoog / dat hy als de waere Ziels-Bruidegom op den dag sijner Bruiloft onder 't N. T. alle de nitnemende goederen van het betere verbond, zouw aanbrenghen.

Het zy hier egter mede gelegen / hoe het zy / dit is nogtans klaer / dat de wyn, en most ons dikkwerf verbeeld / (en dus hier ook gepast verbeelden kan) de gaven des H. Geests, als een aengenaeme vrugt van Jesus verdiensten, en wel in dat opzigt / zoo als Johannes Cap. 7: 39. duidelijst leerd / dat onder den ouden dag de Geest nog niet en was, overmits Jesus nog niet verheerlijkt was. Ziet Jes 55: 1. Zach. 9: 15, 17. Eph. 5: 18. **Ook doen 'er zig wederom zoete overrenkomsten op tusschen den wyn, en de gaven des H. Geestes, die elders overvloedig te vinden zijn / en we hoortheidsghalven moeten hoortuygaen.**

III. Woerd hier ingeboegd de olye, welk ook een gepast zinnebeeld is van de gaven des H. Geestes, in een ander opzigt aengemerkt / zie Jes. 61: 3. en wat wy daer van al gesegd hebben in 't eerste Deel van onse Verklaring over dat Hoofdst. daer alles overvloedig te vinden is / wat wy 'er hier van ter uitzeibing / en bevestiging zoudt konnen melden / des we nu maer met een woerd zeggen / dat / gelijkt de olye de wonden / en pijnen verzagt, geneest, tot ligt, tot genesing, veerdigmaeking der leden, welkeliend-

War al door den most zy verbeeld.

War van de olye in 't besonder een zinnebeeld zy.

hett / en ruikwerk enz: strekt / dus ook de gaven des H. Geestes tot dat zelve einde in het geestelike dienstig zijn; het geene een verittandige ligtelike breder kan uitbreiden / en alles uit de oudheid van ons in 't boozschzebe Werk haerdboerig ongheliderd en met gepaste plaetsen der H. Schrift bevestigd is.

iv. Ten laetsten worden hier ingeboegd / de jonge Schapen, of gelijkt 'er eigentlijk in 't Hebr. staet / kinderen der Schapen, (het gene dan zoo veel zijn / als jonge Schapen) ende Runderen.

't Is bekend / dat de jonge Schapen, en Runderen outtijds wierden gebruikt tot de offerhanden, welke op eene voorbeeldige wyze wierden geslagt, gebood / en geofferd; * en wyl alle die offerhanden zagen op de eene volmaekte Soen-offerhande van Christus, zoo is het daer uit licht op te merken / wat men nae den geesteliken zin hier ter plaetse 'er besonder booz herstaen moet; te weten / de Heere Jesus, aengemerkt in opzigt van sijn aengebragte gerechtigheid, en verdiensten, zoo als hy de waere spye der siele daer booz gekwozen is. Ziet zults van Paulus in 't herte dus overgebragt / en bevestigd / Hebr. 9: 12 — 14. Cap. 10: 2 — 10. Vergeleken niet Joh. 6: 53 — 56.

Wie nu Jesus te recht booz de jonge Schapen, en wel besonder booz de Paech-lammeren magt afgedreid woerden / en welke zoete overrenkomsten zig tusschen beiden vonden / is licht op te merken / en elders overvloedig te vinden; als mede / hoe hy wegens sijn onbedruemheid, naturelijke sterke, betoont in 't dragen van Gods toorn, voedende kragt, en te recht booz die Runderen is afgemaelt.

't Is ook niet te verpersch / dat of schoon Christus meer en is / vater hier van Schapen, en Runderen in 't veelvoudig totol gelowdgh woerd; want sulke geschied / veris omdat alle offerhanden van Schapen, en Runderen te zamen zagen op hem de 'hullus, soadat 'er booz dan geleerd woerd dat hy het ware tegenbeeld van die alle is; derly geschied dit ook / om daer mede den vassen overvloed en algendegzaamheid, die in Christus is / te kennen te geven. Joh. 1.

* Een voorbeeld van alle dese goederen magt besonder de spye, die van de reine offerdieren den Priesteren magt toegelegd / waer op we denken / dat hier wel besonder magt ge-

Er 3

oogd

* Ook werd 't vleesch der jonge Runderen op de maeltiden der Ouden Hooggeagt, en was als dan zeer in gebruik, waer van men voorbeelden vind in de maeltid die Abraham aen de 4 Mannen maekte, die hem verscheenen, Gen. 18: 7. en de Vader by de wederkomstige sijns verlorenen Soons, Luc. 15: 23. zie hier over 't doorwrogte Werk van myn Hoogw. Amptgenoot H. G. Clemens, genaemd H. Verzamelingen, enz: p. 23, 24.

War toe de jonge Schapen en Runderen outtijds gebruikt wierden, en wat zy afgeschaduwde hebben.

wordt worden / en in welk gebal hier dan de gelovige Jooden als geestelyke Priesters, en Huisgenoten Gods / die met den Aktaer beelen / en verzadigt worden met het goede van Gods Huis, en zoo de betekende zaak van die oude Schaduw en erlangen / worden aangemerkt.

In 't besonder zoudt hier komen gezindacht worden op de oude Dank-offermaelen, waer in die Dank-offeraers met sommige genodigde galleu gewoon waeren van zekere stukken, hünner Dank-offerhanden een vreuigde-mael aen te richten / zoo als daer by gevogd word / Pl. 63: 6. Myne ziele zoude, als met sineer, en vertigheit verzadigt worden; en in 't volgende 14. vl. van dit Hoofst: om thans andere plaatsen boozhy te gaen / die toe diesaengaende te voren reeds te derde verdragt hebben.

Het gevolg nu van dit alles / behelzende een geestelyke vrugbaerheid, groey- en bloeystaet, nevens een bestendige vreuigde, word ons dus nader beschreven: Ende haere ziele zal zyn als een gewaterden hof, ende zy zullen voortaan niet meer treurig zyn.

Het kan een verstandige niet onbewust zyn / dat de Kerke Gods / besonder onder 't N. T. meermaelen by een hof word vergeleken / als uit Salomons Hogelied, en meer andere plaatsen overtuikend is. Zie Hoogl. 4: 16. Cap. 5: 1: Jof. 61: 11. Dag hier word yder gelovig lid der Kerke ook te recht by een Hof vergeleken / en dat bynae om alle de zelve redenen / waerom de gansche Kerke onder dat zinneprent booz-hoond / als nameest (1.) Om haere afzondering van de wereld, die als een doore woestyne, en onbrugbaere heide is. (2.) Wegens haere omtuining door den ringmuir van Gods waerzaeme voorzienigheid, en bescherming, Jof. 26: 1. Zach. 2: 4 5. (3.) Omdat hünne harten als een goede, en welkerende Aerde zyn / doozmeden / en geopend door Gods wet, en woord, gezuiverd van allerley steenen van geestelyke hardigheid, en vooroordeel; gemest / en het gemakht door de middelen der genade; bezand met het zaed des Evangeliums, beplant met allerley geurtige genadens; versterkt met allerley geestelyke gaven, en vrugten des Geestes, enz.

Maer nader worden hier ook de particuliere gelovige, en wel in dien laetsten tyd by een gewaterden hof vergeleken / eben als Jof. 58: 11. en dat wel in tegenstelling van zulke zielen, die onder geestelyke verberging van Gods aangeligt, en gemis van de levendige / en vertroostende genadens des H. Geestes

Geestes leuen / welk dan by een dorre, of drooge aerde, en een land dor, en mat sonder water vergeleken worden / Pl. 63: 2. Pl. 42: 2 3.

Om nu dese byzekerlyze wel in sijn geluzigt te watten / moeten wy voorsz weten / dat het woord 717 hier booz-gewaterd betaelt / (even als Jof. 58: 11.) eigentlik betekend / rykelyk beproeyd, en bevogtigt, of doornatter, zie Deutr. 29: 19. en dat dus in het letterlyke een gewaterde hof zodanig eenen hof is / die of met water uit den bak booz-gmants gang word beproeyd; of booz overstroming; eben zoo als in Egypten, de landen booz de rivier de Nyl jaerlyk overstromd / en bevogtigt wierden; of booz 't springen van fonteinen; of booz afleidingen van beekskens der omlopende rivieren; of ook besonder booz den regen des Hemels.

Als hier nu de particuliere Gelovige dus by zoo eenen gewaterden Hof vergeleken worden / geschiedt zulks om daer booz aen te buiden (1.) de gedurige invloed des H. Geestes, welk by water vergeleken word / Jof. 44: 3. en welk zy in dien laetsten tyd op een bevondere / en meer bestendige wyze zoudt erbaren / Jof. 58: 11. Ez. ch. 47: 9-7. (2.) Om haere besondere vrugbaerheid in 't goede, eben als een gewaterde Hof, het zy dat de zelve besproeyd word door water uit fonteinen, uit bakken, of door afleidingen, en overstromingen veroorzacht / het zy booz den regen des Hemels, boozmaensch zeer vrugbaer is / verwijs by gebreik van water, de bomen, kruyden, planten, wortel of wortelst uligen, en verdoren, af te miltken seer droe, en schrael staen / en geene balsome rype vrugten geuen / en ald van het zelve bladeren, en vrugten wortelst afvalten / als 14. 11 3. en besonder Jer. 17: 8. (3.) Ook wordt de Gelovige in dien laetsten tyd by een gewaterde Hof vergeloken / om te toonen / dat zy dan een besondere verkoeling, wegens de boozgaende hitte der laetste verdrkking zoudt ontvangen / en dat de Sonne haer niet meer in deezn sterken gaube. En omerkelyk (4.) wegens de schone en uitnemende aertmaet, waer in zly de Gelovige, dus rykelyk beproeyd door 't Werken Geest, en zoo in alle geestelyk / en overvloeytig vrugbaer gemakht / als dan zoudt den vertanen / gepart met een soets verwazeming, en lieflyke reuk van allerley Christelyke dengden; zulken die van de Sted van bloeyen als het kryd der Aerde, 31: Pl. 72: 6, 7, 16. Pl. 92: 13, 14, 15. Hoogl. 2: 12, 13. Cap. 4: 12, 13, 14. Hof. 14: 6, 7. welk plaatsen als zeer gepast / en tot andere

Waerom de gelovige hier by een gewaterden hof worden vergeleken, en welke soete overeenkomsten zig ruffchen hen, en een hof opdoen.

nabere ophelderinge dienende / hier mede moesten bergefe-
lien worden / dat welke ik (hoe gepast ook) niet durf
uitschrijven / om niet te langdradig te zijn. Even als dus
een hof, die gedurig / en rijkelijk bewaterd, en bevochtigd
wordt / sig zeer groen, fleurig, en sierlijk vertoont / en
een lieffelyke reuk / en aengenaeme geur van zig uitwa-
zend.

Waerom
zulks van
hunne ziele,
en niet
van 't lig-
haem ge-
legt word.

't Is ook niet te vergeeffsch / dat sulks alles aen de ziele
der Gelovigen, en niet aen hunne lighaemen wordt toege-
eigend / als 'er staet: Haere ziele zalzyn als een gewaterden
hof. En dat geschied om deze redenen.

I. Om te toonen / dat hier geene lighaemelyke, maer
geestelyke weldaden worden beloofd aen de Kerke, en dus
ook / dat 'er eigentlijk niet bedoeld wordt eene wederkering
der Jooden onder den ouden dag uit de landen hunner ver-
stroeying na Canaan, en tot het genot van des zelsz vette in-
komsten: Waerom ook onse Kantekenaers 'er van seggen/
num. 43. Vervuld met geestelyke gaven, en vertroostingeng
des H. Geestes.

II. Om aen te duiden / dat het eigentlijk des menschen
redelyke ziel, of denkende Geest is / begaefd met verstand,
oordeel, wils-neigingen, conscientie, geheugen, enz: en wel
de geheiligde ziel der gelovige, welke vatbaer is naer dat
water des H. Geestes, en bekwaem om soo te worden als
een gewaterden hof.

III. Om aen te wijzen / dat haere zielen zelsz als een ge-
durige wel, of waterbak, en springende Fonteyne zouden
zijn / waer in dat water des H. Geestes kan boven uit den
Hemel, en soo naer een Hemelze waterval in sulst een ryke
maete, en op zulst eene aenhoudende wyze zoude gestort wor-
den / en avloeyen, dat het zelve geestelyke water in hen
ook zoude worden als een fonteyne van water, springende tot
in het ewige leven, en soo haere ziele zoude zijn als een ronde
beker, die geenen drank ontbreekt, tenzoo alle Jehovahs
Fonteynen binnen in haer zouden zyn, en stromen des leven-
digen waters uit haeren buik souden vloeyen, zie Ps. 87: 7.
Joh 4: 14. Cap: 7: 38. Daerom mag 'er Jch. 58: II. niet
alleen met de zelve worden beloofd / dat de Kerke in dien
laetsten tyd zoude zijn als een gewaterden hof, maer ook na-
der als tot verklarung 'er bygedaen / dat ze zoude zijn als
een springaeder der wateren, welkers wateren niet en ont-
breken.

't Verdient ten laetsten ook noy al sijne opmerking /
waerom

waerom hier niet staet / haere zielen, in 't veelvuldig ge-
tal, maer haere ziele, in 't enkel getal, niet tegenstaende
dit hier beloofd wordt aen die gansche menigte, welke in
dien laetsten tyd uit de Jooden zouden kamen toevloeyen
tot des Heeren goed. C. In dit geschied deels om te tonen /
dat niemant in het besouder van deeze groote weldaet zou-
de verstellen zijn / en zoo / dat ze alle niet alleen in 't ge-
meen / maer ook een iegelijk in 't besouder daer aen zouden
deel hebben / en de heuchelijke gevolgen daer van onder-
vinden; ja! dat ook elk van hun zulks in sijne ziele in 't be-
souder moest ontwaer worden / zoud' hy opmerken te be-
hooren tot desen geestelyken Kerk-hof; want gelijck de Ou-
de de mensch noemden een kleine wereld, zoo mag men de
ziel van een yder gelovige, wel als een kleine Kerk aen-
merken / daer alles in 't klein moet omgaen / dat alom in
de gansche Werck zig opdoet. Maer anderdeels geschied
het om aen te duiden / dat het gansche lighaem der Kerke
is beziel'd als met een en den zelsden Geest, en dus dat zy
alle door eenen Geest worden gedrenkt tot een geestelik lig-
haem.

Of schoon het ons nu ten genoegen gebieken is / dat
hier geene lighaemelyke, maer geestelyke weldaden, onder
die spreekwijze van een gewaterden hof aen de Kerke be-
loofd worden / zou menen wy epter dat 'er op iets lighaem-
elyks, 't geene ontrijfs plaats had / gezinsboeld word.

't Is nu wel zoo / dat de Kerke indermaelen wel by het ou-
de Paradyz word vergeleken / in welke een grote Riviere
wordt vodatgaelde / die het zelve geburig bevochtigde, en
maekte tot een gewaterden hof, als wordende tot vier
hoofden, om dien Hof te bewateren. Gen. 2: 10. dog we
denken niet / dat daer op hier geoygd word / omdat de
toespeling in dit gansche Iloodstuk, en besouder in dit gan-
sche vers, is op Israel, opreisende na Canaan: En ter-
wijl vers 2. eene toespeling op Israels staet in de woestyne,
als het eerst nae Canaan, en tot des zelsz ruste behoert
werd / hoort naer / zoo als we ober dat vers gesien heb-
ben / zoo kan hier gezinspreld worden / of op Israels toe-
stand aldaer onder de Wolk-kolonne, nist de zelve met
aengenaeme druppelen besproeyd / Ps. 68: 8, 10. 1 Cor. 10:
1, 2. alwaer het dus was als een gewaterden hof; of op
de wateren uit de Steenrotze, die Israel overal volghden in
de woestyne. Exod. 17: 6 Ps. 78: 15, 105: 41. 1 Cor. 10: 4.
Of op Israels lighaemelyke toelant, nu reetz in Canaan

Op welke
lighaeme-
lyke wel-
daet hier
gesin-
speeld
word, als
'er beloofd
word, en-
de haere
ziele zal
zyn als
een gewa-
terden
hof.

gebragt / of na hune verstrouwinge wedergekeerd zijnde / al-
waer het een land besat / niet alleen overvloeyende van
koren, most, olye, jonge schapen, enz: maer het welcke
ook water dronk by den regen des Hemels, en behalven een
gestadige dauw, die in groote overvloed daer viel / ook ge-
noot een vroege, en spade regen, waer door dat land, en
hune Akkers, en Tuinen waeren als een gewaterden hof.
3^e Pf. 65: 10, 11. En wat zulks ons in 't besonder na den
geestelyken zin nog al verder dan kan uitbreiden / kan men
eibers binden. *

Welke 't
zweede
gevolg is
van dat
komen
met ge-
juich, en
roevloey-
jen tot des
Heeren
goed, na-
melik dat
ze voor-
taen niet
meer zou-
den treu-
rig zyn, en
wat zulks
zegt.

Het tweede gevolg van dat komen met gejuich, en toe-
vloeyen tot des Heeren goed, enz: zoude zijn een bestendi-
ge blydschap, als 'er word bygebaen: Ende zy zullen voor-
taen niet meer treurig zyn; of (gelijc 'er eigentlijc in 't He-
breuws staet) Zy zullen niet toedoen, ofte voortvaeren
meer, ofte voortaan treurig te zyn, 't geene in de grond
op het zelve uitkomt / soo als de Onse de woorden ver-
tocht hebben.

Dit voortaan niet meer treurig te zyn, ondersteld een
hoopende droefheid, en treurigheid, die welcke de bekeer-
de Jooden te horen in meer dan een oorsach onderhouden /
en betoond hadden / zoo als daer van te horen gehandelt
is / over vs. 9. Zy zullen komen met geween; 't geene ook
ingewilligh te kennen gegeven word op vs. 2. En daer
door word van te verstaen gegeven:

I. Dat de oorsach van haere droefheid zoude weggena-
men worden; wijs ze deel zouden krijgen aen de vergeving
der sonden; de gemeenschap met God, en verder aen alle
die weldaeden, en heylgoederen, welke wy zagen / dat
door dat goed, enz: beloofd waeren. zie Jof. 6: 3. Psalms
126.

II. Word daer mede ook de grootheid, en bestendigheid
van de blydschap uitgedrukt / welke de Gelovige in 't laetste
der dagen zouden erlangen / en waer aen ons ook de niet
bekeerde Jooden zouden deel krijgen / als zulkende van een-
hanglijc alle de traenen van haere ogen afgewischt worden, en
eeuwige blydschap op hune hoofden zyn, en zoo droeffe-
nisse en zugtingen door eenwig wegwyken: Daerom de
staet

* Zie zulks in 't besonder zeer geestelijc en zinnelijc overgebracht door
den zeer Geleerden, en wydderoemden Heer A. Voget, thans zeer ver-
maerd Hoog Leeraer in de H. Godsgeleerdheid tot Utrecht, in des zelve
overdeftig en doorwrogt Werk over Jof. 58, 59, en 60. 't Eerste Deel.
Pag. 246-249.

staet der Kerke in het laetste der dagen in een Bruyloft, daer
men angemeen vrolyk pleegd te zyn / hergeleken word /
Openb. 19: 7. en onder het zinnebeeld van het alreede Lo-
verhuten-Fest word afgemaeld / waer op de vreugde zoo
groot was / die de Jooden van bedzeben / dat zy tot een
spreekwoord hebben / dat die de vreugde van 't Loverhuten-
Fest niet bygewoond heeft, noyt enige vreugde gesien heeft.
Dag van die geestelyke blydschap, en de grootheid van dien /
moeten wy strax nog nader handelen over het volgende 13.
vers, daer zulks nog nader ons betoond word met deeze
woorden: Dan zal haer de Jongvrouwe verbyden in den Rey;
daer toe de jongelingen, ende de oude te zaemen: want ik
zal haerlieder rouwe in vrolykheid veranderen, ende zal ze
troosten, ende zal ze verbyden nae haere droeffnisse.

Hier in legd van nu wederom een niet belijde ongesto-
ten / waer uit blijkt / dat in dit vers niet van de lighae-
melyke wederkeringe der Jooden in Canaan, en tot des zelve
veete inkomsten gesproken word; wijs de Jooden wegens
soo vele gretens rampen, en oordeelen Gods / zoo veel
lighaemelyke als geestelyke, zebert dien tijd wel ter wege
telkens niete stoffe van treurigheid gehad hebben / en dus
deeze belofte, dat zy voortaan niet meer zouden treurig zyn
tot nog toe niet verbult is / maer in kracht staet verbult te
worden in 't laetste der dagen. zie Jof. 35: 10.

Het rene / en het andere nu / dat hier beloofd word aen
de Jooden Kerk in 't laetste der dagen, staet over een niet
van menigvuldige profetische Godspraken, soo als die
ingegheve niet op dien volken overvloed van allerley geeste-
lyke goederen, die de Kerk als van genieten zal / en op de
geestelyke rouwbareheid, en vreugde, die daer uit ontfanen
zal / zie Jof. 29: 6. Cap. 31: 10. Jof. 2: 23, 24. besonder Cap.
3: 18. Ende het zal te dien dage geschieden, dat de bergen van
zoeten wyne zullen druypen, ende de heuvelen van melk
vlieten, ende alle stromen van Juda vol waters gaen; ende
daer zal een fonteyne als den huyse der HEEREN uitgaen,
ende zal het dal van Skelm bewateren. Wat zegt dat nog
anderz / als dat ze dan zullen toevloeyen tot het koren,
most, enz: en dat haere vloed val wyne als een gewaterden hof
zoo wederom Zach. 14: 8. Het zal te dien dage geschieden,
dat 'er levendige wateren uit Jeruzalem vlieten zullen, die
heeft van die nae de Oost-zee, en de hilt van die nae de ag-
terste zee aen: zy zullen den Somers, en den winters zyn.

Hoe daer
in een
niew be-
wys legd
opgesto-
ten, dat
deese be-
lofte eerst
in 't laetste
der dagen
zal ver-
vuld wor-
den.

Vergely-
king van
deese pro-
fetic met
andere
deelen van
het pro-
fetic
woord,
waer in
het zelve
met be-
trekking
op de
Kerk in
het laetste
der dagen,
beloofd
word, als
hier.

Wergelyk herder 'er mede Jef. 58: 12. Cap. 61: 7, 11. Hab. 3: 17, 18. Ezech. 48: 1—13. Openb. 21: 6. Cap. 22: 1.

Algemeene nuttig-
heid, welke in dese
woorden
legd opge-
floren, en
befonder
gebruik
daer uit te
trekken.

Hier uit zien we nu in 't gemeen het geluk der geene / die tot het geestelike Zion der Kerke behoren / of zig verwaart wonden: want daer is overvloed van alle tot verzadiging toe / Pl. 65: 5. 84: 2, 3. Daer is aenwas, en voortgang in de genade, Pl. 84: 8. geestelike vrugbaerheid, Pl. 92: 14. Bestendige vreugde, Pl. 45: 16. Jef. 31: 10.

Is het nu / dat hier zulke heerelike / en overbloedige goederen aen de Kerke bes N. T. worden beloofd / zal 'er in de zelve zult een overvloed van geestelike spys en drank te vinden zyn / o wat moesten 'er dan ook niet al geopende monden / en heylbegerige zielen na de zelve gebonden worden / en wat moeste een yder / die zig wil bergewissen van sijn aendeel aen al dat goede van Gods Huis, zig niet alvorens afvragen, en onderzoeken, of hy wel ont sijn alrethallige ledigheid en gebrek heeft onder het ooge gekregen / en gesien heeft / dat hy tot op dat ogenblik toe nog ontbloet van dat alles geweest was / en soo blijvende in sijn gebrek hoop eeuwig had moeten vermagten? Of hem dat wel gezagt heeft met de verlorene Soon tot dien uitroep: Hoe veel huurlingen van myn Vader hebben brood, en ik vergaen van honger! erkennende dat men zig tot nog toe niet draf gekoed had / en sijn geld had uitgewogen voor 't geene / dat geen brood en is / en sijn arbeid voor 't geene / dat niet verzadigen kan? Of hem dat gesigte, en gebael wel ont heeft uit zig zelve na Jesus, en sijne volheid, en in hem vermaakte een geopende mond, en ware ziels-honger, en dorst na hem / en sijne gerechtigheid, om daer mede verzadigt te worden? Met een woord / of men wel ont zoo hegerig / en volbaerdig kwam toevloeyen tot des Heeren goed, biddende dat hy de ziel iets van sijne volheid wilde mede deelen / en eenige kruimkens sijner genade toelverpen. En eindelik / of men wel ont sijn geestelike dorheid, en onvrugbaerheid heeft onder het ooge gekregen / en vermaakte gewonden is op de gestalte van zulke eene gewaterde hof, leggende zig tot dat einde onder den drop, en dauw van 's Heeren Geest neder / en konnende betuigen met de spreekster uit den 63 Psalm. Myn ziele dorst na uw, myn vleesch verlangt na uw, in een land dor, en mat sonder water.

Ondertusschen / zoo ergens / wat is hier niet al stoffe van klagte over het tegendeel: het kostelike Manna van Gods Woord

Woord, waer in alle die heylgoederen zijn verbat / regend wel gedurig nog onder ons als op de straeten, zoodat yder Israelyt maer euen uit sijne Tentete gaen heeft / om het zelve te vergaderen, en elk onser wordt 'er wel nog gedurig toe gelokt en genodigd door 's Heeren Knechten van sijner wegen / balgens Jef. 55: 1. maer de meeste betonen zig als een Volk, dat met geenen lust hevangen is: heele zyn alrehe verzadigd, en walgen als het waere van dat kostelike Manna, als van een ligt, en gering brood; ja! weigeren zelfs op te komen in die plaetzen, daer dit goed des Heeren te vinden is / of zitten met een last onder de aanbieding des zelfs; roepende al haest uit / wat eene vermoeyheid! en wanneer zal de Sabbath overgaen? Terlust andere wel komen toevloeyen (soo het schijnt) tot des Heeren goed, op onse Christelike Feest-dagen, en op tyden van het H. Avondmael; dan ziet men onse Belyders uitwendig in een groote menigte toevloeyen; de Kerken zijn van gepropt met menschen, als of ze te wonder begerig na dat goede van Gods Huis waeren / dog het is hun in de grond nergens minder om te doen / als om daer mede verzadigt te worden: zy komen maer uit fleur, en om wellaens halven, of om te zien, en gesien te worden / of op sijn beste om hun gewille zoo wat te panen / en gerust te stellen / en waeren geens blygs gebrek te hebben / behorende tot die Ryke, die ledig weggetonden worden: zy voeden zig dus met assche, het bedrogen hart leyd haer ter zyden af, zoodat zy hunne ziele niet by 't leven kunnen behouden, ofte vragen. Is 'er ook een leugen in myne Regterhand? En o dat zelve bes Heeren kinderen maer meer haere monden in rhime beyertens sterck wyd open werden! dat ze maer niet met zehere arme weelue ledige vaten van holle begeertens inder vragten / om aengebult te worden! dat zy zelve zig ook meer begaven tot die plaetfen, en onder alle die middelen, daer de Heere zig aendied / en wil binden laeten! Dat ze dus bliffiger quamien toevloeyen tot des Heeren goed, en zig als een dorstig land voor den Heere streiden / leggende zig weder onder den drop, en dauw des Geestes, en waagende onder gedurige biddingen en smeekinggen op den invloed van het water sijner genade: o hoe groot zoude van niet hun goed, en hoe groot hun schoonheid wesen; het Koorn zoude dese jongelingen, en de Moll dese jongvrouwen sprekende maeken! dan zouden haere zielen zyn als een gewaterden hof, en zy zouden voortaan niet meer treurig zyn.

Vers 13. Dan zal haer de jonkrouwe ver-
blyden in den rey, daer toe de jongelingen, ende
onde te samen: want ik zal haerlieder rouwe
in vrolijkheid veranderen, ende zal ze troosten,
ende zal ze verbyden na haere droeffnisse.

Nadrukkelike is de Godspreek, welke in aantreffen op het
slot van dat moetterijstige Zangtek, in meen R. 87. 2.
alwaer aloug aen de kerk des N. J. behoort: Ende
de Sangers, gelyk de Speelieden, [mitsgaders] alle myne
Fonteynen, zullen binnen u zyn.

Deeze moogden hemmen zeer over een met een diege-
lyke Godspreek, die in aantreffen R. 68: 26. De Sangers
gingen voor, de Speelieden agter, in 't midden de tromme-
lende maegden, waer mede de zelve moeten vergetelken moe-
den.

Onverretheden hebben in 't hang meenen int de zelve uit
te treden / waer saggen allen / dat tere diegelyk / en
kmae met diegelyke figuren manieren van spreken,
hier aen de kerk des N. J. in 't laetste der dagen indy de
sooth in dit 13. vers, aengemerkte in dat zelve verband met
de zoen hoogaardige moogden: immer haer mag in zoen
te hooren getoond / hoe der zelve ziele als dan zoude zyn als
een gewaterden hot, en hng / dat alle Jehovahs fonteynen bin-
nen haer zouden zyn: nu hoornst hier op noot een zelve
rey van speelde, en zingende personen, vertoonende haere
overvloedige blydchap over al dat heyl, aen de kerk behoort /
en nu baveelike gestichten / als 't haer / dan zal haer de

Soodat deze moogden in dievoegen te saemen hangen
met de zoen hoogaardige / dat / waer nu zoen te hooren van
overvloedig genot van allezijn diegelyke heyligededen, tot
welcke die niet verbaerde als dan zouden hooren toelooen,
nu 't gevege, en de uitsag haer van in 't besloede ons der
zoond moog / t. in. welcke zene overvloedige blydchap haer
over / en onder dat bekeere. Israel zoudt bescreven moe-
den / vermaerde dat als dan de diegelyke jonkrouwe onder
zjen zig verbyden zouw in den rey, enst niet de verberce
prijnges reden van dien / ofte een nabere verklaring van
dit

Zaamen-
hang deser
woorden
met de
voorgaen-
de.

Inlei-
dings-
grond uit
R. 87: 7.

die verbloemde maniet van spreken, als 't ingeboden moog:
want ik zal haerlieder rouwe in vrolijkheid veranderen, enst.
I. Die de Persoonen, van welke hier gewaagd moog /
zijnde jonkrouwen, jongelingen, en onde te saemen.
II. Die sijnne vrolyke bezigheid, als die haer als dan zou-
den verbyden in den rey.
III. Die de ingegevege reden van dien / ofte zene nabere
te verklaring van die verbloemde maniet van spreken:
want ik zal haerlieder rouwe in vrolijkheid veranderen, enst.
Hier hoornst ons van in de eerste plaats de Persoonen noot /
die hier als op het I ongel betraond / en in drie soorten, van-
gen, of reyen verberce moogden / waer van de eerste zyn
Jonkrouwen, de tweede jongelingen, en de derde onde.
Wat de eerste soort aenhetst / t. in. de jonkrouwe,
waer van vers 4. gehandeld / alwaer haer: Ik
zal u weder bouwen, ende gy zult gebouwd worden, O jonk-
rouwe. I. Die I. waerlyk met uisen Lezer sinnen zynnen.

Die sijn moogden in de zede plaats gebaerd jongelingen:
ziet nu moogden in 't 17. vers 300 jongelingen en jonkrouwen
te saemen aboneerde kuden. Volgens de grondtext sijn jon-
gingen (sachamim) / welke nigelen sijn / t. 33 tall oortoge,
baegens sijnne kerke ingesicht: welcke men dan haer toe
van ons uitside jongelingen van 20, of 25 jaeren, 2 Chron.
31. den textus sijn die nigelort, ingesicht in nigelen
kuderen / waer van moogden in verberce hier / en elbere /
nigelen, waer van sijn een verberce wet kuden / Num.
2: 9. Die sijn / dat sijn nigelen met de sijnne te
dte verberce moogden haer saren gesamen sijn tot een reide
kennis om 't gevege van 't kede te hooren onderstichten:
dte oot wege de sijnne besone (schonheid, en blyce, waer
in sijn sijnne verberce moogden / mit haerde van welke sijn als
de bloem, van 't V. 9. (I. 101 doliatus) en de mit
geleente manschap verberce: Hierom is het oot / dat
moogden de gewone overvloedige in sijnne van jongelingen
baegens (zie Zach. 9: 17.) tege u verberce: want
het gewone moogden sijnne bachtum sijnne eigenentim mit-
geleene, aen nigelen sijnne manschap, dat van zene ver-
keing, en uitskiping doen en mit andere boogondersticht.
Soodat deze jongelingen nu niet men alsoe uelind / als
doog de zede jongelingen, siet waer diegelyke / waer
doog de zede jongelingen, siet waer diegelyke / waer
eigenentim, en gekeelike jongelingen verberce: te waer
dit

Voort-
me Hoort-
zaeken,
die in dit
aets voer-
komen.
Nadere
oepning
van het
eerste
deel.

Hoedant-
de Ferso-
nen men
samen
hier door
jongelin-
gen ver-
sagen
moer.

VERKLARINGE VAN

juare uiverkorone gelovige, di. de zulle / die zij als zulle
 jongelingen, en uitgelene in t. geestlyke zonden herinnen;
 staet men in ha heere de egyptyke jongelingen her van
 niet maet uitstien / haer soa heere onder dit geal der uiverko-
 rone gelovige, zij ook herte egyptyke jongelingen souden de
 kinden / die dan in een dabbelde zin souden gemeynd maet
 gen / onder zij en in het ghaemelyke, en in t. geestlyke rante
 jongelingen zonden zyn / en dat in de velle herte soa maeten
 gemeynd maeten. Dan sodamige jongelingen segeht de Schrift
 meermalen / die Joel 2: 28. Zach. 9: 17. Jel. 5: 20. 1 Joh. 2:
 13. 14. Ad. 2: 17.
 Dat haet ons heere geestlyke jongelingen in haere gobe-
 rnantie verb / en dat in overrethante van jongelingen in
 t. ghaemelyke, eens hat naer nog van naen besjou-
 wen.
 1. Zyn jongelingen de uiverkorone gobe-
 maet hie door t. goudmaet Bachurin de sulle bespand
 beboel; Soa is het ook met de uiverkorone gelovige ge-
 sten, al van eenwighheid hebben soa heere andere van oob-
 uiverkorone, en in de tyd der minne uit de groote hoop
 der heere uit- en afsonderd als gesesside Nazieers
 Gode / om des heere te zyn / en hem te dienen in den
 veltelijken tyd tegen de sonde, de Satan, en de we-
 2. Zyn jongelingen ook na de haet van het goudmaet / en
 uigelene, en dat om de rypheid van haer verland, en
 oordeel, haer door zij heit in haet zyn ter onderscheiding
 van goed, en quaed; het heere ons uit de gelovige, als die
 in goestende zinnen in het geestlyke hebben ontsangen /
 scheid te maeken tuschen het reine en het onreine, en het
 kostlyke van het node te sichten.
 3. Zyn jongelingen daarom ook uigelene, heere als die
 te schooneheid, en herke, als die nu in de beste hem, groey,
 bioy, en haer heere levens zyn; het heere ons uit de
 hoer de gelovige mit in haere geestlyke schooneheid, als
 zynne volmaekt in schooneheid, van heere die heerlicheid,
 die sohovah ons heer gesege heet; heere ook in haere geest-
 lyke groey en bioyhaet, Pt. 92: 13, 14, 17: 16. Hof. 1: 6
 7. en in haere geestlyke kraet, en herke, als maeten heere
 de kraeten vernieuen, en sopen sonder moede, wandelen
 sonder maet te worden, Jel. 40: 30, 31. eene herke, heere

233

EREMIAS XXXI. Vers 13:

in haeren ten kraegige
 sijn betonen: (a.) in het bidden, heere een kraegige ge-
 bed der regteroeiden, dat veert bij Gode verman. (b.) in
 het luyden, en wonselen met den heere / haer door zij
 hem overwinnen, Gen. 37: 28. Hof. 12: 4. en tegens den
 Satan, 1 Joh. 2: 14. en de wereld, 1 Joh. 5: 4. (c.) in haere
 herte, die herke als die dood, Hoogl. 8: 6. (d.) en in hun ge-
 love, die 1 Joh. 3: 4. Hebr. 11: 33, 34.
 4. Heeren jongelingen hougantich een heere hiden-
 moed, en couragie, betonende zij vrymoedig, en dapper
 in den kryd, het zyn ons de gelovige, heere zij de
 konen als het paer van sohovahs Majesteit in den kryd,
 en die als hiden treden in het lyk der straten, zijnde van
 oob gestid als het tweerd eend heids, betacthende met
 de Levitahan de drillinge der lance, en konnende seggen /
 of schoon my ook een legter onmoede, ik vreeze hen niet:
 en soa zyn se schrikkelik in de ogen hunner vyanden, als
 Magorens met bantien.
 5. Dat zyn jongelingen hougantich noch een zeet vry-
 willig, en volvaerdig Volk zyn / die berichtig mit eige de-
 wegning sijn in den kryd beghen / soa zoudt van Mehas
 Volk zeet gewillig zyn op den dag sinner heykraet in heil-
 ge ciraagen, Pt. 110: 3. dieandte zij vrywillig van heoning
 Jesus ten dienste en ten kryde van.
 6. Eendelich / zyn men hougantich bij de jongelingen
 ook een beandere krasheid besheid in seen, en din-
 ken, en de zeide soa heere op het voedel niet zyn / als
 oude, en de heere vreden met heere / als die een
 uit gach / en scheid vreden met heere / en sijn geest-
 geestlyke honger en sijn sijn, en sijn geest-
 righheid; het word (sod. hougantich nien, met heere bitter
 te / als opeeen, zijnde die hougantich nien, met heere bitter
 zoets, haer de vreden die vreden heere hougantich
 sche grondwoord, hougantich hougantich / als die
 Jel. 65: 20. Zaken, beere hougantich hougantich
 haer het ons van hem genomen maeten
 is ond geworden, hoer heere / als die zulle die hert
 hoog ik worde ond, of hoer hougantich / en soa heere al he-
 bedagd, ond, en der daken mit sijn / en soa heere al he-
 komen zyn / dat de ogen heeren donker te heere / als
 27: 1. maet genomen; hougantich hougantich / en in t. af-
 de zulle / die haer ond heeren te maeten / en in t. af-
 gach der dagen, ut klimmen der jaren sijn; heere het soa
 word.

van Abrahams knecht, de oudste sijn huisgezin / gebedigt
wordt / welke eigentlijk tot zulk eenen hohen ouderdom, als
Abraham nog niet gekomen was; maar egter ook niet meer
als een jongeling kon gerekend worden / in welke laatste
zin men het hier ook zouw kunnen nemen / te meer / wijl
t grondwoord ook betekend een oud Man, welke om sijn
Ouderdom, wysheid, en waerdigheid tot de Raedvergade-
ring, en bestiering van zaeken gekozen word / waer toe
men juist geene stokoude verkieft / maar Mannen van een
middelmatige Ouderdom, in welke de wysheid, bevoinding,
en 't beleyd van zaeken hoogaensch 't meest hoogstraelt.

En dus betekend het woord nader een oud eerwaerdig Man,
welke tot de bestierders des Volks dikmaer gekozen worden /
gelijk zoo Israel had Oudsten des Volks, Gen. 50: 7. 2 Kon.
10: 1. en gelijk daarom Pl. 105: Vorsten, en Oudste des
Konings, die Raedsheren, en bestierders aen 't Hof sijn / za-
men geroepd worden. **Crauwens!** zoo is dat de gryzig-
heid een cierlyke krone, als zy op den weg der gerechtigheid
gevonden word; waerom men voor de grauwe hayren moet
opstaen, en zij buigen, na de lesse van Salomon, en het
aengesigte der ouden vereeren, na de wet, Lev. 19: 32. **Ge-
lyk** zulke zelfs by de Heidenen de gewoonte was / die het
een misdad heurden / de dood waerdig / zoo niet een jon-
geling een oud Man had eere betwefen / en waerom by de
oude Romeinen zelfs den Ouden meerder eere wierd aen-
gedaen / als hun / die of van aenzienelyke stammen, of
haer groote rykdommen sijn geweest / wordende den Ou-
den van de jonge huna die eere betwefen / die men den Go-
den, of immers / die men de eige Ouders taedzoeg / gelijck
niant zeer wel zegg; ja! waerom Paulus de Oude onder
de Vaders rekent / en wil dat men ze als Vaders zal be-
handelen / 1 Tim. 5: 1.

Daar deze Oude kan men dan in 't geestelyke, en wel
in onderscheiding van die jongelingen verstaen / bedagde,
geoeffende, en bezre gevorderde Christenen. welke van de
Apostel Johannes als Vaders in de genade bestzelen worden.
1 Joh. 2: 13, 14. en van welke in ook lesen / 1 Joh. 2: 20.
Zach. 8: 4, 5. En dus zulke Christenen, welke al ober-
kanger tyd op de weg geweest sijn / nabat zy 't geestely-
ke leven ontangen hebben / en die zelfs de maet, en ge-
stalte van een jongeling in de genade sijn te voren gestel-
d / en na maete van den tyd / die zy in het Christen-
dom verkeerd hebben / zeer gevorderd sijn in gehelligde ken-
nis

nis van Gods Meniddekk wesen, van zig zelve, de kragt
der verdorventheid, de listen des harten, en listige omlei-
dingen, en dieptens des Satans; gelijck ook van de verschei-
de wegen, die God met sijn Volk gewoon is in te slaen;
ja! van alle de wegen Gods, die hy houd in sijn Heilig-
dom, en de gangen hunner Konings in sijn Kerke, nebens
de verborgentheden in 't woord, en vele duistere Profeten:
die zoo een manlik oordeel, en doorzigt van zaeken hebben:
die ook een wys en voorsigtig beleyd nessen in alle hunne
daden; eben als oude Mannen, en Vaders, nemende alles
wijzelijk by der hand / na een welberadene keuze, en na al-
les te voren wel gewikt, en gewogen te hebben: die dus
ook eene hebbelikeid door langheid van tyd hebben geko-
men om vaerdig ober alle voorkomende zaeken, en zelfs dui-
stere gevallen te oordeelen: die ook groote / en veele be-
vindingen hebben / zijnde geoeffend in de wegen Gods, en
dus ook best weten uit eige bevindinge andere Christenen,
in wat saet, gestalte, ontmoeting, bestryding, enz: zy ook
sijn / wijzelijk / en drestig te bestieren, te leiden, te raden,
te bemoedigen, enz: die ook zeer naby hun harte leven / en
het zelve behoeden, boven alles wat te behoeden is: woort
die gewend sijn aen een nanwe, en gemeenzaeme omgang
met God, en geleerd hebben zig te gewinnen aen den Hee-
re; ja! aen luten God uit dien haafte vele geheimen, en
verborgentheden openbaerd: die ook geleerd hebben door
het uelove te wandelen, en den Heere zelfs in het duistere
kerten aen te kloven, ligt / of geen licht / op hoope tegen
hoope, houdende zig vast met Moses, als ziende den onzie-
nelyken; wordende niet licht geschud, of gellingerd door het
eene / of het andere; werpende geenzins hunne vrymoed-
igheid weg; maar lebende meest in een verkerde gelovi-
ge, en aenklevende gestalte, als die zeggen konnen / of
Ichoon hy in doode, woude ik niet hopen? en dus vertrou-
wen zelfs in haer dood. **Vervolgens** / die ook rene besande-
re hebbelikeid, en bequaemheid hebben om in alle opzaten
gebruik van Jesus te maeken / hem gelovly aen te kleven /
op hem liefelijk te steunen, en te leunen, en zoo gellert
worden door de genade, die in Christo Jesu is; zijnde ook
kragtige bidders van Land, en Kerke, van wterber welstand
zy zig steets in de bresse stellen; oeffende door grote ge-
speendheid aen hunne lusten, driften, begeerlikheden, de we-
reld, en werelike vermakingen, voordeelen, eere, vriend-
schap, enz: zijnde huna als verstorven aen de dingen van de

tyd wietende de wereld te gebruiken, als niet misbruikende, te weenen, als niet te weenen, blyde te zijn / als niet blyde zynde, wyven te hebben / als niet hebbende. **Eindelst / die wonder vergenoegd leven / in alles wyl te vrede zijn met / en onderworpen aen Gods wille en wijze benadeling, als hebbende geleerd vergenoegd te zijn met het tegenwoordige, en in 't geene zy zijn / levende altijd / en in alles / wat haer overkoomt / in een stille, gelatene, en evenredige gestalte, en in een vaste, en bestendige geseitheid des harten: In een moord / die een kracht van Godsaligheid vertonen / en soo heere gevorderd zijn / dat ze naby de staet van een volkomen Man, en Vader in Christus, en tot de volle maete der wysheid, ende der rykdom Christi zijn gekomen / van den Apostel daarom te recht volmaekte genaemd / 1 Cor. 2: 6, Phil. 3: 15, en volwassene in 't verstand, in tegenstelling van hem / die daer in nog kinderen zijn / 1 Cor. 14: 20.**

Wacrom
juist a hier
jongvrou-
wen, jon-
gelingen,
en oude
t zaemen
gevoegd
worden?

Wie daer de Personen een weinig nader beschyden / van welke hier gesag gemaakt word; deeze komen dus booz als jongvrouwen, jongelingen, en oude te samen / om te tonen het groot aantal der gelovige, uit welke de Kerk in dien laetsten tyd zal bestaen / als zullende een schaere zijn / dien iemand tellen kan / welke Openb. 14: 1. waaszamen / als een rege / en heere van 144000. versegelde staende, met het Lam op den berg Zions, die zig met vrouwen niet bevelekt hadden, als zynde maegden. Gelyk zoo in dien laetsten tyd besonder geene andere / als jongelingen: en oude in de genade, en dus geene kinderkens zullen plaats hebben / Jek. 65: 28. Ja! 'er worden jongvrouwen, jongelingen, en oude te samen vermeld / om te tonen / dat onder het N. T. geen onderscheid van Personen zou plaats hebben / en zoo in Christus geen onderscheid of boozrecht zal zijn tusschen Man, of Vrouw, dienstknecht, of vrye, Oud, of jong, maer dat zy alle een in Christus sullen zijn / soo als zulk by Joël Cap. 2: 28, 29. hoorszend was / Uwe Sonen, ende uwe Dogteren zullen profeteren, uwe oude sullen dromen dromen; uwe jongelingen zullen gesigten zien; ja! ook over de dienstknechten, ende de dienstmaegden zal ik in die dagen mynen Geest uitgieten.

Dag eens; jongvrouwen, jongelingen, en Oude worden hier te zaemen gevoegd / om de verscheidentheid van gaven, gestaltens, werkzaamheden, en wasdom in de genade te kennen te geben; gelyk ook om haere uitnemendheid en voorbeeldigheid in geestelike reinheid, kuisheid, sterkte, en de

herdere

herdere volmaeking van hem staet daer door uit te hebben. **Immer dus is het dat in onderscheiding van zaeken het zinbeeld van jongvrouwen hier kon geestelid worden / om de gelovige van dien tyd te verbeelden in aanzigt van haere geestelike kuisheid, reinheid, onbevleetheid, tedere liefde tot Jesus, vriendelikeid, dienstvalligheit, geestelike schoonheit, afgesondertheit, enz; en teffens haere geestelike ondertrouw, en vereniging met de Hemeliche Bruidegom, den Heere Jesus, onder afzwering van alle vreemde boelen; besonder de hoere van Babel, den Antichrist. De jongelingen kommen ons van nader verbeelden zulke gelovige, die sig altijd jeugdich, vet, en groen, in de genade vertonen / wergend de overvloedige zappen der genade, en des Geestes, en die uitmunten in een geestelike kloekmoedigheit, dapperheit, onverlaegdhed in 't sryden; ja! die sig rap en veerdig betonen in 't lopen op 't pad van Gods geboden. Want zanden van de oude ons verbeelden / de zulke / die ver gevorderd zijn in de genade, en naby de volmaektheit gestomen zijn / op die wijze / als recht verder getoond is.**

Of schoon nu de gelovige in den laetsten tyd wel alle tot meerder ryphed in de genade, en volmaektheit in huy staet zullen geraken / dan men nu boozgaensich in hen behveert in twee goetelose dagen, zoo belet zulk niet / dat zy egter in den beginne van Onre overgang teffens als kinderkens; ja! zulvlingen mogen kempmerkt worden; want booz die uitzuivering van jongelingen, en oude word alleen te verstaen gesagen / tot welke maete, en trap der genade zy als van boozgaensich zullen vorderen / soodat van daer niet meer zal zyn een vulgelling van welnig dagen, ofte een oud man, die sijne jaeren niet vol vervullen; maer een jongeling als dan zal sterven, hondert jaeren oud zynde, Jek. 65: 20. t. i. hebbende soo veel geestelike huy, soo veel geestelike kennis, zoo veel bevinding, enz. als of hy hondert jaeren in de genade geleefd hat.

Of schoon ons als gelovige, als van in 't gemeen wel veel verder zal gevorderd zijn / als nu brueste begenadigde, soo zullen zy egter niet als zultven ryp in de genade, en eben groote maete van wasdom in 't geestelike leven vertonen / zynde het haer mede gesagen als met bomen, die vrugten dragen / welke vrugten egter niet alle eben overvloedig, en eben groot, of eben ryp, en sappich zijn / terwyl de rene vrugt, schoon sijne volkomenheit bekomen hebbende / veel nog al verschillen kan van de andere; 't geene oost niet kan

§ 3.

pagel

opgeheldert worden door gelijke Akkers met ryp korn; Terwijl men ging Akkers zal binden bedekt met granen, welke honderdvoud bruyt voortbrengen / en geweldige groote / dikke / en sware halmen vertonen / elders wederom de zulke / die maer sestig vond voortbrengen / zijnde de halmen in alles (schijn ook wel ryp en tot haere volkomenheid in haer soot na de maete haer, wasdom, die God 'er in gezegt hat / gebragt) soo groot, en wel geladen niet.

Bedenkinge, waerom juist van jongvrouwe in 't enkel, en van jongelingen in 't veelal gemeld word?

* Derdient mogelikt door laetste ook onse opmerking / dat wy hier lesen van jongvrouwe in 't enkel getal, * en van jongelingen en oude in 't veelal, waer van men dit tot een reden zoude kunnen geben / dat mogelikt hier duizendst de gansche Kerk te zamen genomen / en als de Bruid, het Wyt beyl Iams word aengemerkt / en dan nader bevolgd word mit welke Personen de zelve als dan in het besouder bestaen zal / t. w. uit geestelijcke jongelingen, en oude te zamen / als soo veel Mannen en Vaders in Christo.

De werkelijke bezigheid deser personen is, dat zy hen verbyden zouden in den rey, soo als daer van over vl. 4. reets in 't brede gehandelt is.

Overweging van het laetste deel, als 'er haet: want ik zal haerlieder rouwe in vrolijkheid veranderen, enz.

Dus gesien hebbende / welke de Personen zijn / die hier op dit Profetisch toneel vertoond worden / soo moesten wy hen nu nader beschouwen in hunne werkelijke bezigheid, en vol-vrolijk gedrag, als een Feestvierende menigte, uitgedrukt door deze woorden: zy zullen haer verbyden in den rey: Dit is een overdrachtige manier van spreken / ontlernd van zekere aloude plegtigheden; en wil nyant werten van waer die leenspreuk eigentlikt genomen is / en welke zaeken 'er door in 't geestelyke worden uitgebeeld / die zic wat wy daer van reets over vers 4. gesegd hebben / alwaer ons diergelijcke verbloemde spreekwyze hoortoom / en wy reets anderzigt hebben van waer ze wel mogte ontleend zijn / Pag 93, 94, 95, 96. van ons byredvaerig herhandeld.

Van deze vrolyke bedryvens der gelovige, mozt nader reden gegeven / als 'er ingedaen word: want ik zal haerlieder rouwe in vrolijkheid veranderen, enz.

Het is hoortwaer een groote zaak / dat God zoo een groote blydichap aen de Kerk verschaft te zullen schenken / maer nog grooter, wanneer zy hoort na zulk een groote maete van rouwe, en droeffenis, die hoortaf zoude zijn gegaen. Ammers / gelijkt 'er in 't naturelyke geen aengenaemer ligt is /

* Nonnulli hoc collectivè dictum statuunt, pro virginis, D. K. distributive, q. d. quævis virgo.

† Potest etiam verti & convertam, &c. arcam Capulam Pau Piscator, ut & Belgi non male consaliter vertit, per nam, ut sic pro 3 qua.

is / als dat van de dageraet, toen de Son begint te ryzen, haeren de kinnen der Aetde, en 'er een naere, en lange duistere nacht was voortgegaen / en gelijkt 'er geen aengenaemer Sonneschyn is / als nae duistere wolken, en een swaer onweder, zoo is 'er ook in 't geestelyke geen grooter en aengenaemer blydichap, als die / welke hoort na een nacht van groote duisternis van verberging van Gods Aengesigt, van naerheid, tegenspoed, rouwe, en wolken van droeffenis: en dit bergaet van deese blydichap merkelikt / als 'er staet: Ik zal haerlieder rouwe in vrolijkheid veranderen.

De voren was 'er reets geprofeteerd; zy zullen voortaan niet meer treurig zyn, op het slot van vl. 12. waer uit ons geblyden is / dat 'er tijden van rouwe, en droeffenis waeren voortgegaen; ook was 'er vl. 9. al geprofeteerd: zy zullen komen met geseen, en wy hebben toen reets aenleiding geboden / om van de verscheide treustoffen, en te besouder te oorsaken van vrolijkheid, rouwe, en droeffenis van Gods Volk, welke by aenhang / en voortgang by hen besprekt worden / te handelen / waerwaerts wy den Leser henen zenden / alsoo zulk hier geseen ondersteld word / als 'er staet: Ik zal haerlieder rouwe in vrolijkheid veranderen: want zoude hunne rouwe dus veranderd worden / soo moest de droefheid voortgegaen zijn. Enter begyppen wy onder dese rouwe, besouder met betrekking op de Jooden, een treuren, en rouwklagen begynd het wagten, en schynvertoof na / en van de komste des Messias; nebens alle de onheilen, rampen, en qualen, welke den Jooden zedert het verwerpen van den Messias hebben getroffen / zoo geestelyke, als lyhaemelyke, en die hen als nog bruyken / treustoffe als hallogen, en verstotelingen jammerlikt omzwaeren inters hun Land, en met de uiterste veragting van de meeste menigte worden aengesien / en behandelt.

Derhalven / als hier van haerlieder rouwe mozt gehandelt / zoo kan men haer hoort wel in 't gemeen hinnen voorheen gemelte rouwe, en droeffenis verstaen / want van nou nader ook over vl. 18, 19. zal gesproken worden; hoort zoo / dat hier de zelve nader in haere besouder naerheid, en hoe-grootheid word hoortsteld: want rouwe, en droeffenis beschiffen in soo bezre van den anderen / dat rouwe een grotere maete / en de aenhouderheid der droeffenis te henden geest / soo als die in seer groote elenden plaats heeft / welke gemeenlikt geproeft haet met een uiterlyke.

of ook hiel inwendige verootmoediging, met gemmer, geklag, gekerm, en geweent, zie vs. 18, 19.

En dus zouden wy dan al nader door deze hunne rouwe kunnen verstaen:

1. De overgrote / en besondere droeffenis, gepaerd met innige / en uitwendige verootmoediging, welke de nieu bekeerde uit de Jooden als dan zouden aeffenen / wanneer zy met schaemte, bitterheid der ziele / en met verfoeying en beklag wegens haere sonden zouden naderen / en wederkeren tot den Heere; gelijk soo de droefheid van 's Heeren Volk in haer eerste bekering 't grootste is.

2. De rouw-bedryving wegens soo veel geleedene rampen, tegenspoeden, verdrukkingen, en vervolgingen, welke zy van tijd tot tijd ondergaen hadden / en welke eben door den laetsten tyd in die groote, en algemene verdrukking, die over de gehele Aerde komen zal / nog eens op een besondere wijze het lot der Kerke zal zijn / gelijk ook de weg, en het middel om het kaf van 't korn te schiften / en Gods Volk zoo glansryk, en beproefd als goud, uit het vuur der verdrukking te doen te voorschyn komen.

3. Die besondere rouwe, welke de nieu bekeerde uit de Jooden zouden betonen in 't laetste der dagen, wegens het verwerpen, en kruicigen van de Messias, hunnen Koning, waer van met soo veel nadruk hy Zacharias geprofeteert was / Cap. 12: 10, 11, 12. Ende zy zullen my aenschouwen, dien zy doorsteken hebben: ende zy zullen over hem rouwklagen, als met de rouwklage over eenen enigen Soone: ende zy zullen over hem bitterlik kermen, gelyk men bitterlik kermt over eenen eerstgeborenen. Te dien dage zal te Jeruzalem die rouwklage groot zyn, gelyk die rouwklage van Hadadrimmon, in 't dal van Megiddon; ende het land zal rouwklagen, elk geslagte byzonder, waer op dan 't geslagte des huis Davids, des huis Levi, het geslagte Simeon, en alle overige geslagten zulke vervolgens toegezien worden.

Omtrent deze rouwe nu / beloofd de Heere / dat hy de zelve in vrolijkheid zal veranderen. Dan die geestelike / en meer bestendige blydschap hebben wy reeds te horen al teruef gehandelt: want als daer beloofd wordt / dat zy op de hoogte van Zion zouden juichen, en besondere / zy zullen voortaan niet meer treurig zyn, zoo zagen wy / dat het soo veel zegt / als af 'er stond / dat zy eene bestendige, en onafgebrokene blydschap zouden genieten; egter was daer met

met eige woorden van geene vrolijkheid gemaxt / en terlust jmant (strik genomen) hiel geene droefheid, maer teffens ook geene overgrote / of gevoelige blydschap kan hebben / soo wordt hier dan nu nader vertoond de reden, waerom de Heere deze hunne rouwe zouw wegnemen; t. w. omdat zy te overvloediger blydschap en vertroosting des H. Geestes zouden hebben: want of schoon 't al iets grootz was / dat hunne rouwe, en de besondere oorsaeken der zelve / zouden weggewonnen worden / soo merkt ondertuschen elk sigtelik / dat het nog groter weldaet is / dat zy in des zelve plaats een aengenaeme blydschap, en besondere vrolijkheid des herten zouden erlangen.

En daarom / wil jmant met een woord nog wat nader weten / waer in zulke al bestaen zouw / wy zullen 't eens kortelick betonen. Te weten;

I. De Heere zouw haer in haer eerste aankomst met geveent, en smekingen. daer gemde blinden in sijne ogen / en toeroepen / Soone zyt wel gemoed, uwe sonden zyn u vergeven! haer soo schenken de vergeving der sonden, en de troostelike bewustheit van dien; haer bekleeden met de klederen des heyls, en vercleren met de mantel van Jelus gerechtigheid; soodan zy daer over volbrachte zonden juichen met de Kerck / Jcf. 61: 10. Ik ben zeer vrolijk in den Heere, enz.

II. De Heere zouw de verdrukkingen, en verdrukkers daer ophouden / haer smact in oere veranderen / en hen schenken een dubbelt ligt van heyl, verlossing, bevryding, en vrolijkheid, en hen zoo omringen met vrolijke lofszangen van bevryding, over al 'er beloofd staet / Jcf. 61: 7. zie ook vs. 3 Cap. 61: 10, 10.

III. De Heere zouw daer / die soo lange als een enzaeme / en verlatene weduw lang gelueft / en te smact haerer weduwfchap had gebajagen / van uiruf trouwen, en zaed hervestiken; soodat die Zion overvragt haere Soonen zouw baren, en soo zou hy den daer veruissen de belofte / Jcf. 54: 4, 5, 6, 7. Gy zult de schaemte uwer jongheld vergeten, ende den smact uwer weduwfchap zult gy niet meer bedenken: want uwe Maker is uw Man, Heere der Heerscharen is sijn naem; ende de Heilige Israhel is uwe Verlosser; hy zal de God des ganschen Aerdbodens genoemd worden: want de Heere heeft u geroepen als een verlatene Vrouwe, en bedroefde van geeste, nochtans zyt gy de huysvrouwe der jengd, hoewel gy vermaet zyt geweest, zeyd uw God. Voor een kleinen oogenblik heb ik u verlaten; maer met groote ontfermin-

gen zal ik uw vergaderen. eben als ook dit laetste by onsen Jer. Cap 31: 7. beloofd word. zie ook Jer. 54: 11, 12, 13, 14. en Jer. 66: 10. staet daerom Verblyd u met Jeruzalem, ende verheugd u over haer, alle haere liefhebbers: weest vrolyk over haer met vreugd; gy alle die over haer zyt treurig geweest, opdat gy moget zuynen, ende verzadigd worden van de borsten haerer vertroosting. ende u verlusten met den glanz haerder heerlijkheid.

iv. De Heere zouw haer overtorten met soo een overvloedige maete van sijn Geest, als een Geest der blydschap. dien Trooster, die by haer blyven zouw in ewigheid, soo dat zy nu dagelijks zouden wandelen in de vertroosting des H. Geestes, en haer brood eeten met verheuginge des herten; des aen haer zouw verbuuld worden de belaste / Jer. 66: 13, 14. Als eene die sijne Moeder troostet, alsoo zal ik u troosten; ja! gy zult te Jeruzalem getroot worden, ende gy zult het zien, ende u herte zal vrolijk zyn, ende uwe beenderen sullen groenen, als het tedere gras.

v. De Heere zoude haer hoopzaen een grote / en bestendige vrede geven / zoo inwendig, als uitwendig, en in welke zulke ongestoord hoopzaen in hun gewenschte erfland van Canaan doen woanen / en soo aen hen verbuullen de Godspzachte / Jer. 66: 12. Want alsoo zeyd de Heere, ik zal den vrede over haer uittrekken, als een riviere. ende ds heerlijkheid der Heidenen als een overlopende becke: dan zult gy lieden zuynen, ende zult op de zyden gedragen worden, ende op de knyen zeer vriendelik getrooteld worden. zie ook Ps. 72: 7.

Waar het segd, als 'er bygedaen werd, ende zal ze troosten, en verblyden nae haere droeffenisse.

Eindeelst word 'er bygedaen: ende zal ze troosten, ende zal ze verblyden nae haere droeffenisse. Dat eigentlikt troost is / en in welke opzichten God ad gewoon is / en beloofd heeft sijn Volk te troosten, hebben wy elders in 't byde verstaen / * waer aen we ons thans gedragen / alsoo wy niet gaerne / 't geene eens van ons gezeyd is / mogen wederom uitschrijven / en herhaelen / dat ook sommige zouw konnen toeschrijven / als of het maer schryven was / om te schryven / en om papier te wullen.

Certuyf ook dit verblyden na haere droeffenisse, dat hier berder beloofd word / in 't zaakelijcke genoegzaem overeenstemd met het veranderen van haere rouwe in vrolijkheid, waer aan we nu eben te horen reets gehandelt hebben / zoo agter wy het ingelijck onnodig zulst hier berder uit te spreken: alleen merken wy aen / dat 'er eigentlikt in 't Hebreuws

* Zie ons Werk over Jer. 61. pag. 269-271, 1ste Deel.

breeuws staet / ik zal ze verblyden uit haere droeffenis, het geene eyter in 't weezen der zaakte met de vertaling van de Onse overeenstemd / en zoo veel te kennen geest / als of de Heere wilde zeggen: ik zal ze uitleiden uit haere droeffenisse. en daer en tegen zal ik haer verblyden.

Wesende dus gesien welke heerlijcke zaakten de Heere hier beloofd aen de Kerk in 't laetste der dagen te zullen schenken / hoe dan de jongvrouwe haer zal verblyden in den Rey, daer toe ook de jongelingen, en oudete zamen, o! hoe wenzelijck was het dan niet / dat 'er nu ook in deezen tyd reets veelte zulke geestelijcke jongvrouwen in reinheid, kuisheid, onbevleetheid, geestelijcke vereniging met Jesus, zuldere liefde tot / en gekleefdheid aen hem behouden wierden; gelyck ook veelte zulke jongelingen in schoonheid, sterkte, vrymoedigheid, vaerdigheid, ja! oude in geoeffende zinnuen, in gescheendheid aen de wereld, in bevinding, in kennis van de wegen Gods, enz. Maer ag! hoe weinig gelykt het 'er nu / soo nu anders te staet onser Kerke eens wat nader van nabij wilsden beschouwen? Hoe veelte souden wy aentreffen die zig verkoppelen aen de wereld, aen de sonde; die haere klederen beslekken / en schandelijck van Jesus afhoereren; die kinderen in 't verstaen, waer Mannen in boosheid zyn! en hoe veelte zelfs van de reets beegenadigde, de welske / daer ze Leeraers behoorden te zyn van wegens den tyd / nobig hebben als kinderkens met melk der eerste waerheden gevoed te worden; by welke geen aenwas, ni groey, nog in kennis, nog in gelove, nog in heiligmakung besuyrd word; waer die zelfs veragteren in de genade, o! wilde de Heere eens in de Kerk een ander geliet in waeren / het doode wesen uit de zelve wegnemen / en deze belofte aen de zelve vervullen!

Vers 14. Ende ik sal de ziele der Priesteren (met) vettigheid dronken maken: endemyn Volk zal met myn goad verzadigd worden, spreekt de HEERE.

Dit Vers hangt in vierboegen te zamen met het woord gaerde 12, en 13 versen, dat / daer nu te horen met zinspeling op de oude Feeften, en offermaelen onder Israel was geprostaerd / hoe de bekeerde Jooden in 't laetste der dagen

Besluit van dit alles tot veeler overtuiging, en beschaaming.

Zamenhang van dit Vers met het voorgaende.

dagen in een groote menigte, en met de uiterste volvaardig-
heid zouden klemen toevloeyen tot alle die volheid van gena-
dens. en allerley heylgoederen, welke in Christus te vinden
zijn/ uitgekeeld door koren, olye, most, enz: nu getaand
wordt/ hoe zu ook dardeljk deelgenooten van de zelve zou-
den worden/ en als een een vette maelyd met de tegen-
beeldige goederen hier oude Feestmaelen. sonder onderscheid
van Leeraeren, of Leden der Kerke, rijkelijk verquikt, ver-
vrolykt, en verzadigt zouden worden.

Voornaem-
e Inhoud
van dit
Vers.

En soo behelst dit Vers eene volheerlyke belofte, die de
algemeenjarige/ en getrouwe Verbonds-God hier doet na-
mens een zeer overbloedige/ en milderyke mededeling, en
vrywillige schenking van allerley heyl- en genade-goederen,
door de Messias aengebragt/ en dat wel onder 't N. T. in
haer volopheid tot gereselt dronken-wordens, en verzadi-
ging toe/ en dat sonder onderscheid van Personen, zoo Prie-
sters, of Voorgangers der Kerke, als gemeene Leden van dien/
vertaand; maer in ons dng onderscheidentlijk te letten staet:

Voornaem-
e Deelen, of
Leeden,
die in dit
vers voor-
komen.

I. Op eene uitmuntende weldaet, die de Heere hier aen
de Priesters beloofd; hoe hy hunne zielen met vettyghed zou
dronken maeken.

II. Op het heucheljk gevolg daerhan/ met betrekking
op Jehuabals Bond-Volk, als die ook geenzints in dezen mig-
geheld/ maer met des Heeren goed verzadigt zouden worden.

III. Op de geluiffe zekerheid van dien/ als 'er wordt by-
gedaen; Spreekt de HEERE.

Beschou-
wing van
het eerste
Lid, of
sneede van
dit vers.

Wat van aengact het Eerste, daer in gelaegd de Hee-
re van Priesters, en betuygd/ dat hy hunne zielen met vet-
tyghed zal dronken maeken.

't Heb. Grondwoord כֹּהֲנִים Kohanym, hier en elders
door Priesters vertaelt/ beduid eigentlijk by de Hebreen
ymant die als een Gunsteling, en Geheime-raed van een Vorst,
of Koning is/ en tot des zelfs bedkamer naderd/ * en ge-
rentigt is des zelfs aengesigt steet te aenschouwen; om wel-
ke redenen dan ook Davids Soonen Kohanym genaemd wor-
den/ 2 Sam. 8: 18. want ze geene Priesters waren/ nadien
't Priesterschap noyt aen Judaas Stam verknogt is/ maer de
eerste

* Zeer gepast is derhalven die benaminge op de oude Tabernakel- en Tem-
pel-dienaeren, t. w. de Priesteren, omdat ze op een byzondere wyze tot
den Heere naderden in alle die schaduwagtige Dienstpligten, welke zy voor
't Volk by God moesten waernemen, 't geene niemant buiten hen werd
toegelaten, als zynde zylieden tot die eere van God zeltu uisverkoren. zie
Num. 3: 20. Exod. 29: 44. 1 Chron. 23: 13.

de hand des Konings, 1 Chron. 18: 17. Dag 't woord
eerste aen de Priesters gebragt/ welke wegens hunne pley-
meest van dering tot den Heere dng te regt genaemd worden.
toge toe deze Priesters nu moet men geenzints eigentlyke Prie-
stere aen/ hoedanige outtyds in een groote menigte
uit Lev- stam na Aarons ordeninge waeren; maer niet-
gentlyke/ en geestelyke Priesters, hoedanig alle gelovige
sonder onderscheid onder de dagen des beteren verbonds zijn
zouden: want we in ons Voorberigt betoogd hebben/ dat
derze Godespraak van Jer. 31. haer uitzigt heeft op 't N. T. en
et laetste der dagen; maer nu dat oude schaduwag-
tige Prietderdom heeft in de nieuwe Huishouding uitgediend:
niet dit/ omdat hier van eene verzadiging, en dron-
kenheit van hunne zielen, en niet van hunne lichaemen
kan maekel; 't geen nog nader ook daer uit af te ne-
men is/ omdat de oude wettische Priesters, geen vet he n de
offertbeel- 300 weluyg als 't bloed, mogten nuttigen/
maer 't elve Gode op den Altaer moest geofferd worden/
gemerkt het was tot versoening harer zielen; maer wan-
neer de waere versoening door J. Christus is aengebragt/
de tegenbeeldige vettygheden eten/ en daer mede
moeden; waer in de vryheid, en geluktaet der ge-
verzadig- N. T. haben die van 't Oude mede doorstraelt.
lovige de 9. Jof. 55: 2.

Hoedanig
ge men
hier door
Priesters
verstaen
moet.

Deze geestelyke Priesters kan men hier nu in de eer-
ste plaats in 't gemeen verstaen de utverkorene gelovige on-
der 't N. T. dat Volk van Jehovah, waer van sprax nader
in de tweede sneede van dit vers gehandelt wordt/ 't geene
men by 't N. T. met sommige kan opbatten/ en waerdoor dan
ze Priet- be verknogt worden/ hoedanige Priesters de Hee-
re hier aen Erve behoren/ sonder onderscheid van Perso-
nen: En sijn soo verstaen wy van nader en in 't besouder 'er-
ne/ die uit de Jooden in 't laetste der dagen tot God in
Christus, worden bekeerd worden.
't is bekend/ dat de gelovige des N. T. sonder
naem de onderscheid van Persoonen, zeer dikwels in de 11 Schrift de
naem der Priesters. zie Jof. 6: 6. 1 Pet. 2: 5, 9. Openb.
1: 6. Cap. 5: 10. En waereljk te regt mogen ook de zelve
naem verkerd worden/ omdat zy op een gec-
meentelyke wyze dat alles bezigten/ 't geene eertyds het werk
doen.

maer van de Levitische Priesters, en hen ook daer in bezre overtreffen / en te boven gaen. Want om thans niet te melken / hoe de Priesters van den ouden dag met een zekere zalf-olye * overstort / en in hunne ampten plegtig ingeloyd werden / en hoe ook zoo de gelovige hebben de zalving van den H. Geest, als een geestelijke zalf-olye, waer door ze ingewyd en bequaem gemaakt worden tot hun ampt, en pligt, zoo zal zulks nader bliken uit deeze navolgende overeenkomsten.

Overeenkomsten tusschen de oude Priesters, en de Gelovige des N. T. als geestelyke Priesters.

I. Gelijkt 't waer een besonder voorrecht van de oude wet- tische Priesters, dat zy onmiddellijk sonder tusschen komen van een ander tot God naderden in 't aerzge Heiligdom, en wel de gemene Priesters zeer dikwerf, ja! alle dagen, maer de Hogepriester slecht eens in 't Jaer, niet sonder vreemd bloed, in het Heilige der Heiligen, terwijl ondertusschen 't gemeene Volk van verre buiten den Tabernakel moest wijven staen / waer mede de H. Geest beduidt / dat de weg tot het waere Heiligdom nog niet openbaer gemaakt was; zoo lange de eerste Tabernakel nog stand had, Hebr. 9: 6, 7, 8. Zoo hebben nu ook onder 't N. T. de gelovige, als zoo veel geestelyke Priesters magt / en recht van onmidelik sonder tusschen- komen van enig aerdsch Priester, van Engelen, of menschen, tot God en sijn genade-stoel met vrymoedigheid te naderen: en dat in 't waere tegenbeeldige Heiligdom hier boven / den Hemel zelve / alken in, en door den waeren Hogepriester, Christus Jesus, langs dien versen, en levendigen weg, welke hy hun zelve door sijn eige bloed heeft ingeloyd; waerom Paulus zegt Eph. 2: 18. Want door hem hebben wy beyde den toegang door eenen Geest tot den Vader, en waerom hy de Gelovige Hebreen met zinspeling op die aloude schaduwagige Throon, die de Heere in 't Heilige der Heiligen had opgericht / ook althans vermaend / Cap. 4: 16. Laet ons dan met vrymoedigheid toegaen tot den Throon der genade, enz.

II. Bestond eertyds het ampt en de pligt, ja! 't voor- naemste werk van de Priesters in verscheide offerhanden, en slagt-offeren voor 't Volk aen God te offeren, volgens Hebr. 10: 11. Zoo zijn nu ook alle gelovige in dat opzigt geestely- ke

* Water en oly werd'er outtyds gebruikt, om de Levitische Priesters te heiligen, en in te wyen in hun ampts-verrigting, Lev. 8: 6, 11. het geene beide zeer zoet op de gelovige kan toegepast worden, en waer op mogelijk Jesus oogd, Joh. 3: 5. als hy daer aendringd op eenen geboorte uit waer en Geest, waer door men alleen in 't Koningryke Gods kan ingaan.

ke Priesters, die geene lighaemelyke offerhanden van stieren, en bokken, maer geestelyke, t. w. offerhanden van gebeden, van smekinghen, van dankzeggingen, van weldadigheid, en mededeelsaemheid aen arme, en nooddruffige; ja! zig zelve nae ziel en lighaem Gode opofferen, Hebr. 13: 15, 16. Pf. 50: 24, 23. Rom. 12: 1.

III. Had God outdruyng voor de Priesters rene besondere sorges gebrogen ten opzichte van haer onderhoud, en voed- zel, alzo zy niet alleen door de Eerstelingen en Tienden van kooen, most, oley, en andere vrugten, maer ook rijkelike voordeel van 't vleesch der offerdieren werden gevoed, en onderhouden / zoo als daer op strax nader in 't volgende van dit vers gezinspeeld wordt / en ook vers 12. daer op gesien wordt. (zie de wet daer van Deutr. 18: 3, 4.) Zoo heeft God ook voor de gelovige, als geestelyke Priesters besondere sorges gebrogen; zy ontfangen een dubbeld deel, een Benjamin portie: want de Heere zelve is haer deel, en hy laet de zielen der rechtvaardigen niet hongeren.

Maer overeenkomsten zullen wy thans niet by ha- gen / omdat wy oorzaken dat de zelve hier soo zeer niet bedoeld worden / en wy daer van opzettelik zullen handelen in het tweede deel van onse verklaring over het 6de vers van Jes. 61. alwaer den Lezer een menigke overeenkomsten tus- selen de Priesters van den ouden dag, en de gelovige des N. T. zal kunnen vinden.

Obor / gemaekt deze Priesters, die ons hier voorstellen / schijnen onderscheiden te worden / van dat Volk van Jeho- vah, waer van strax in 't besonder gehandelt wordt / en aen beyden rene onderscheidens weldaed schijnt beloofd te wor- den / zoo zijn wy niet vreemd met onse geleerde Kanteke- naers. en andere hoopvolle Godsgeloorde, dat men hier ter plaetse voor deze Priesters, in onderscheidinge van den Heeren Volk, besonder de Leeraers, en Evangelie-boden an- der 't N. T. te herstaen hebbe / welke ook besonder Jes. 61: 6. schijnen onder de naem van Priesters, en 't Heeren Die- naeren bedoeld te worden / soo als wy in onse Verklaring over dat Vers heeft nader zullen tonen: schoon ze geen- zints in dien zin hier soo genaemd worden / als de Pauly- Leeraers zig stontelik dien naem van Priesters aenmatigen / als of ze eigentlyke Priesters waren / die Christi lighaem en bloed onder de gedaente van brood, en wy nu dageliks in de Mis offeren tot een offerhande voor de sonde, en tot verzoeninge van levendige, en doode, zoo als dat hier

Hoe men hier door deeze Priesters, besonder de Leeraers onder 't N. T. verstaen moet.

laas grouwel-gevoelen in de verklaring oher de 80. Vrage van de Heidelb. Catech. jaerlyc in 't byede wederlegt word; maer zy warden Priesters genaemt by gelykenis, en op een geestelyke wyze: want

Overeen-
komsten
tusschen
de Diena-
ren des N.
T. en de
oude Prie-
sters.

a. **Wesoonde tot het ampt der Priesters, dat ze wettig tot hun ampt waren geroepen, en ingewyd, en moogt zoo niemand zig zelven die eere aenmatigen /** Hebr. 5: 4. alsoo moeten ook de regte Leeraers een wettige roeping, en zending hebben van God, en ook van de Kerk van 's Heeren wege: zy mogen niet lopen / daer ze niet gesonden zijn; zy moeten tot hunne ampten plegtig door oplegginge der handen / en de zalving des H. Geestes ingewijd zijn. 2 Cor. 1: 21, 22.

b. **Wesond (gelijck wy reets gesegd hebben) 't ampt der Priesters in 't offeren van allerley offeranden, en waeren daer onder ook spysoffers. Zoo is 't de pligt der Leeraers niet alleen door hunne gebeden, als zoo veel geestelyke offeranden, hunne Gemeintens door te gaen / en door te draegen aen God, maer ook de zelve door den dienst des Euangeliums, onder de medewerking van 's Heeren Geelt, Gade als een geestelik spysoffer, toe te brengen / met haer van de sonde tot God te bekeeren / en haer te brengen tot 't geloof in de Messias: Zoo word 'er daerom van de Leeraers des N. T. en wel in het laetste der dagen, als van zoo veel geestelyke Priesters geprofeteerd /** Jes. 66: 1. Zy zullen alle uwe Broeders uit alle Heidenen, den Heere ten spysoffer brengen, ende ook zal ik uit de zelve enige tot Priesters, ende tot Leviten nemen, segd de Heere.

c. **Zijn de Priesters, zelfs na de kragt van 't Hebr. woord, zulke Dienaeren des Heeren getuust / die altyd in hun toe- vertrouwden werk besig waeren / en door sijn aengeligte stonden /** 1 Chron. 6: 49. waerom heetleden ook toegeroepen word / Loofd den Heere alle gy Knechten des Heeren, die alle nagten in 't Huis des Heeren staet, Ps. 134: 1. Zoo moeten ook de Leeraers gestadig / en altyd overvloedig besig zijn in 't werk des Heeren, en aenhouden rydig, en ontydig, 2 Tim. 4: 2.

d. **Moesten de Priesters outtijds 't Volk in 's Heeren naem ook plegtig uit het Heiligdom zegenen, zoo ald we daer van 't doorzichzelf lezen /** Num. 6: 24-26. vergeliken met Ps. 118: 26. Zoo is dat ook besonder 't werk, en de pligt der Leeraeren, om niet alleen in 't verborgen in hunne binnecameren, allerley zegen en genade oher hunne Gemeintens af te smeken / maer hen ook openlik in des Heeren huis in Jehovahs naem met

ophef-

opheffing der handen te zegenen, en daer uit te spreken / of de zelve Priesterlyke, of den Apostolischen zegenwensch.

e. **Moesten de Priesters onderscheidt maeken tusschen rein, en onrein, tusschen 't heilige, en 't onheilige, en zoo een oordeel des onderscheids hebben; als ook den Volke in alle onderwyzen, Lev. 10: 10, 11. Zoo moeten ook de Leeraers als regte Priesteren Zadoks, een mannelyk oordeel des onderscheids hebben / en zulke oefenen tusschen goed en quaed, tusschen boose, en goede, en het kostelyke van 't snoode uitrekken, ja hen ook leeren den weg, dien zy te gaen hebben / waer toe een besonder uimuntend verstand, en goeoffende zinnen * in hen haben andere dan ook vereyscht word.**

f. **Was het oude Priesterdom sonderling gerechtigd / en verplicht / om deel in 't Voorhof by den Altaer te verkeerren / en yder dag in 't Heilige te verschijnen / daer de zeven Lampen streeck aen te steeken / reukwerk te offeren / de Tafel met Toonbrooden toe te bereiden / enz. Zoo moeten ook de Leeraers streeck naderen tot den waeren Altaer, Jesus, van welke geen magt hebben te eten, die de Tabernakel dienen / en den Volke de kragt van Jesus' Zoenofferhande ver-tonen / en daer van zelve eten, 't geen zy doen / zoo dikwerf zy hen zelve / en Gods Volk sijn bloedig offer toepassen /** Hebr. 13: 10. Zy moeten ook hunne harten, vervuld met de olye des H. Geestes opwekken / en andere trachten voor te lichten in Leer, en leven, en zoo als lichten schynen in de wereld. Ook is het hun pligt om Jesus, als de waere spyz der ziele gedurig hunne Gemeintens te hertonen / aen te prijzen / en aen alle hungerige zielen aen te bieden; en eindelik om 't reukwerk van kragtige gebeden, en dankzeggingen streeck te leggen op den gouden Reuk-altaer van Jesus, en sijn verdiensten, Openb. 8: 3.

g. **Eindelik / moesten de Priesters onder aen den Zoom hunner klederen goude bellen dragen / om dus by hem in / en uitgaen / en onder 't bezigten van hem heilig dienstwerk, van allen gehoord te worden / zoo moeten ook de Leeraers geen stomme honden gelijck zijn / die niet baffen kunnen, Mt. 56: 10. maer roepen uit de keele, en niet inhouden, om zoo 't geluid van Wet en Euangelium. klaer / en kragtig te doen zijn / en hunne bediening heerelik te maeken.**

¶

Zie

* Sic olim etiam Aegyptii, Graeci, & Romani, excellentem in Sacerdotibus sua doctrinam requirebant. De Heliopolitanis, & Niliacis Pontificibus Yubertus, Strabo Geogr. Lib. xvii. & Diodorus Sicul. Lib. i. De Graecorum Hierophantibus, & Romanorum Sacerdotibus, Dionysius Halicarn. Lib. ii.

Zie daer / om welke redenen / de Leeraers, en Dienaers des N. T. wel in 't besonder mogen pronken met de naam van Priesters: En dat men dus hier besonder om de zelve moet denken / (waerom wy ook wat langer daer op gestaan hebben) stemmen zels onse Kantekenaers toe / als zij zeggen / num. 41. Der Kerkendienaeren; vergel. Jes. 66: 21

Waerom hier sonder enige rang, of order van Priesters in 't gemeen ge- waegd word?

't Is mogeljk ook niet te bergeessch / dat hier sonder enige rang, of order van Priesteren in het gemeen word gemaegd / en aen die te zamen zonder enig onderscheid de zelve goederen, en voorrechten worden toegeschied / 't geene onder de oude Priesteren niet doozing / terwilj de voorbeeldige Priester-schaere, na der Jooden overleveringe omtrent verscheide rangen * had / volgens welke de eene den anderen in eer, en werk overtraf / en 'er Priester was boven Priester, en Priester heneden Priester, die geweerd was van het werk, dat de andere tot sijn last had / dog onder 't N. T. zou hij God geene aenneming van Personen zyn / maer allen Volke, die hem vreesd, en gerechtigheid werkt, hem elken aengenaem zyn / en nder hunner is eben gerechtigd tot alle de ver- rigtingen van 't geestelyke Priesterchap, zynde niemant uit- gesloten van 't meeste of 't minste dienstwerk, en alle eben

nae

* Er zyn 'er die 12 trappen van waerdigheid optellen; maer die 't zekerst gaen, en 't naeste berigt 'er van geven, weeten 'er agte te noemen: de Hogepriester was akyd 't hoofd dier Tempel-bedienden, naer hem volgde de Priester, ter oorzaeke des oorlogs zynde gesald; de naeste aen die, gelyk ook aen den Opperpriester was de *110 Sagan*, die 2 Kon. 25: 18. ge- naemd word de Tweede Priester, des Hogepriesters Vicaris, of Plaets- en Amptwaernemer, als die naer de wet buiten staet was, om sijne bediening zelve te bekleden: Aen den *Sagan* waren de *110 Ketolekyn*, of die twee Priesteren, welke den voorgaenden moesten ten dienste staen: Daer nae volgden zeven *110 Amarkelyn*, aen welke de Sleutelen van den Voorhof waeren toebetrouwd, en welke sonder de tegenwoordigheid van hen alle niet moeg opgesloten worden: Minder in rang waeren de drie *Gisvarim*, of *Thefauriers*, die over de Schattingen van de Heilige inkomsten bewind hadden: Lager was nog *110 Hoofd van de wagt*, t. w. van die dag ordeninge, wier werk het was te dienen: Onder den zelve stond nog *110 Hoofd van de vaderlik Huirgesin*, t. w. elk op zulken dag den dienst verrigte. Eindeljk wird de laagste van allen gerekend *110 Koben Hedsuidt*, de gemene Priester, die boven andere nog rang, nog werk had. Behalven dit onderscheid spreken de Joodse Meesters nog van 15. Oversten, als over den tyd-kehendmaking, opening, en slusing des Tempels, der Wagieren, der Zangeren, en diergelyke; hoe- wel die niet altyd uit de Priesteren, maer ook uit de Leviten gekofen wierden. Vide Dodiff. Reland. Antiq. S. Kos. Heb. Lib. part. 2. c. 37. 46 p. m. 1677.

nae den Altaer te naderen, in 't Heiligdom te verkeren, en in 't Heilige der Heiligen zels in te gaen / zie Gal. 3: 28. 1 Pet. 2: 5. Oest is 'er geen voorrang van de rene Lee- raer boven de andere / daer is geen lighaemelik hoofd, Paus, of Bischop, de meeste onder haer moet zyn als rene die diend, en hier mag geen heerschappye worden gevoerd over het Erfdeel des Herren.

Wenyaende deese Priesters beloofd hier de Heere / dat hy hunne zielen met vettigheid zal dronken maeken.

Als de Heere hier gemaegd van vettigheid, waer mede hy beloofd de zielen der Priesteren te zullen dronken mae- ken / zoo nocht hy wederom op zekere gewoonte des O. T. haer de Priesters wierden onderhouden door de Eerstelingen van korn, van most, en van de vette olye; ja! ook ver- yndlyk wierden van het vette der tarwe, als die aeten van de *Tomboden*, en besonder op het vette en gemeste vleesch der offerhanden, van welke zij aeten, en waer mede zy rissolli gevoed wierden / soo als wy lesen Deutr. 14: 3, 4.

En 't bysonder souw hier konnen gezindacht worden / op de oude Dank-offerhanden, waer in de Dank-offeraers niet sonder verplighe gulten gewoon waeren van zekere stukken hunner Dank-offerhanden een vreugde-mael aen te gieten / zoo als hier op geaagd word / Ps. 106: 9. en Ps. 69: 6. Myne vleesch soude als most sneed, en vettigheid verfridigd worden; verpleghen mit Jes. 41: 2. Je herber Deutr. 12: 17, 18. Cap. 14: 14, 15. Cap. 15: 19, 20. Mal. 3: 10. en 't exempel van Jethan, 1 Sam. 1: 18. en van Samuel, 1 Sam. 9: 13. Oest weet men / dat tot de offerbeesten mittsdg steets de al- lerveulle rickheit wierden; grene mager, maer vette bee- sten wulde de Heere sijn op sijn Altaer, omdat men hem niet van van 't allerbeste magt torzengen / Jes. 1: 11. 2 Sam. 6: 17. Ps. 69: 19. en van byre vette offerhanden hadden ook de Priesters hun deel; wyl niet van de brandofferen, die ge- heel verbrand, en zoo gewarht wierden tot asche, maer van de Zond- en Dank-offeren, van welke zy geen geringe stukken vooz haer bleven / en de zelve aeten in de Heilige plaetze, 31 Lev. 6: 17, 18. Cap. 7: 1-7. en vi. 31-34. zynde de zelve haer gegeven tot hun behouden deel, en dat hunner Soonen, Cap. 10: 11.

Dog om wat naber ter zachte te komen / zoo moeten wy wreten / dat het Hebr. woord *177* hier en elberg daer

21 2

Waer op gefindoelt word, als de Heere hier be- loofd, dat hy hunne zielen met vettigheid zal dron- ken maeken?

Wat het Hebr. woord vettig

vettigheid
eigenlijk
beduid.

vettigheid * vertaeld / betekend in 't gemeen / alles wat vet en smoutig is: Zoo word 't in 't bijzonder van olye gezuyt / waerom volgens de bekende Parabel de olyfboom zende / Zoude ik myne vettigheid verlaten? Rigt 9: 9. gelijkt dat de olye rene bysondere vettigheid heeft / en daerom de Heerh betuigt / Pf. 23: 5. Gy maekt myn hoofd vet met olye. Dog dikwerf word het ook gebuyt van de vettigheid van welgemeste beesten, als Pf. 63: 6. Myne ziele zoude als met smeer en vettigheid verzadigd worden. daer men vettigheid, en smeer (waerdoor men 't smeer der beesten verstaen moet) zamengevoegd vind. Zoo ook Jef. 25: 6. waer geprofeeteerd word van een machtyd van vette vol mergs.

Van daer word 't word overgebracht om allerley spyzen te betrekken / die rene vettigheid, of ryk voedzelap in zig hebben / en daer door bequaem sijn / om inant vet, en sterk te maeken / en word zoo hervolgens ook in Gods Woord genomen door de keurigste, aengenaemste, liefdelikke, smaekelikke, en voedzaamste spyzen, door welker genot de mensch niet alleen kan gesterkt, verzadigt, en vet gemaekt / maer ook sonderling verquikt worden / en in welker aengenaeme smaek hy zig vermaekt, en verluigt; gelijkt dat het vette ook gemeenlijk door 't beste gerekend word / en het smaekelikke door de tong, en voedzaamste, of inners zaedzaamste, door 't lighaem is; waerom 'er in dien zin word gesegd / Job 36: 16. Het gerigte uwer Tafel zoude vol vettigheid geweest zyn; en 'er soo gemeld word van een verzadigt te worden met het vette der tarwe, d. i. de allerbeste Tarwe / Pf. 147: 14. In 't besonder wil men / dat Israel, en de nabuurige Volkeren van Canaan haben alle andere in vette spyzen vermaekt schepten / gelijkt de Geleerde Grotius over Jef. 55: 2. aentekend. Hierom menschte ook Vader Haak in sijnen zegen over Jacob aldus: Zoo geve u dan God van den dauw des Hemels, ende de vettigheden der Aerde: ende menigte van tarwe, ende most Gen. 27: 28. zie ook Deutr. 32: 24.

In een woord / allerley zegeningen, en overvloed in het lighaem

* Vreemd zou 't schynen, dat 't Hebr. woord *שמן* Deschen hier en Jef. 45: 2. door vettigheid vertaeld, ook *אשפה* betekend, als de *Wegver* belast den krop en wederen van *Tortel*. en jonge *Durven* tot een *vrywillig brand-offer* den Heere toegebracht, weg te werpen aan de plaats der *aspha*. Lev. 1: 18. ten waere wy dagten, dat die van 't brandoffer was gekomen, waer in het smeer der offerbeesten werd aengesteken, over welk verzuim de Heere klagende, het Joodendom te ganoet voerd, met het vette uwer brand-offeren hebt gy my niet ge-oort, Jef. 43: 23. Dog buiten deze eene betekenis word het altyd voor vettigheid gebruikt, en de zamenweging der woorden hier, en by *Jesajas* brengt zulks mede.

lyghaemelyke word door vet, en vettigheid uitgezuyt / soo staet 'er Spr. 11: 25. De zegenende ziel zal vet gemaekt worden, d. i. wederom gesegend worden, zoo wederom Cap. 28: 25. Die op den Heere vertrouwd, zal vet, d. i. gezegend worden / en Pf. 65: 12. Gy zegend sijn uitspruitzel, gy kroond 't Jaer uwer gaedertierentheid, en uwe voetschappen druypen van vettigheid.

Maer wat is dit nu door rene vettigheid, waer van hier gesproken word? 't Is waerlijk geenzints rene lighaemelyke, en eigentlike vettigheid; het zu men hier denkt op de vette stukken der geslagre beesten, als het deel der Priesteren in 't besonder onder den ouden dag; het zu in sijn ymitte / om enige aerdsche lekkernye, en vette, en smoutige spyse door 't lighaem; gelijkt zoo de Jooden 't verstaen van de vettigheid van de Mosaische offerhanden; maer 't sijn geestelyke vettigheden, zoo als zulks daer uit blijkt. (I.) Omdat wy willen hebben in ons Voorberigt, dat dit Hoofdstuk niet op 't N. T. en wel besonder op de wederkeringe der Jooden in 't laatste der dagen, wanneer alle die oude offerhanden, en offermachtyden zouden uitgedien hebben / en 't vromste Gode niet zou sijn (of of brant / welke vergaet / maer gerechtigheid / en vrede / en blydschap door den H. Geest. Het geen (a.) ook daer uit blijkt / omdat zulke hier en de ziele, en niet van het lighaem der Priesteren word bespeld / daer eigentlijk het lighaem allereerst / en besonder verstaen in lighaemelyke spyzen, en ook de lighaem van de Priesteren uitwendig verquikt / gewoed / en verzadigt worden met 't vleesch der vette offerstukken. Waer by *Moyses* / (b.) dat eigentlijk de Priesteren uitwendig ook geen vet daryn hebben, zoo welk als 't bloed magten eeten, men zulke op den Altar Gode maest geofferd worden / om gebeden / want niet te melden. Dit hebben onse Geleerde Kantakenaers ook zeer wel begrepen / waerom zu 'er van zeggen / num. 18. "D. i. geestelyke gaven; gelijkt de Priesteren in 't O. T. 't schoon vet vleesch van 't groot en klein geofferd vee plagten te ontfangen / en wisten dat men 'er mede zal vergeeffen de manier van spreken Pf. 36: 9. en de aentekening.

't Is zoo / en wy willen 't wel niet ontkennen / dat hier rene stauwe zinspelling gemaekt word / op het geene den Priesteren onder den ouden dag van den lighaem, gelijkt ook het Volk, (besonder op de hoge Priesteren) te deel viel / zoo als daer op ook gebaelt word na de letter, vs. 17. en dus op der Jooden wederkering in 't vette, en vrug-

Wat men
hier nae
den gee-
stelyken
zin, door
deze vet-
tigheid
verstaen
moet.

baere land van Canaan, nae hūme t'zeventig jarige gevangenis, 't geene dan van dat gebolg zoude zyn / dat en de Priesters, en het Volk, niet de vette inkomsten en heerlijcke goederen van dat land wederom als voren zouden verzadigd worden / zoo in de leest- als gemeene maeltijden, en in zoo verre kan men in een nauwe zin zeggen / dat dan ter tijt ook haere ziele, dat is / haer honger, en haer begeerte tot eten, als met vettigheid, dat is / met vette offerhanden, en met het vette der Tarwe luerd / of zou worden doorvotigd: want 't woord ziele woerd ook wel voer ymant's lichaem, of lichaemelyke honger, en begeerte genomen / als Jof. 29: 8. Het zal zyn, gelyk wanneer een hongerige droomd, ende ziet hy eet, maer als hy ontwaakt, zoo is sijne ziele (d. i. sijn buik, sijne begeerte) ledig. Maer egter / volgens onse wel gelegde gronden / in ons Voorberigt te vinden / en de redenen zoo eben bygebragt / moet men hier hoger opklimmen met sijne gedachten; te meer / daer het kenbaer is / dat de Schrift beestijde 't woord vettigheid in een geestelyke zin neemt / en 'er dooz verstaet al dat geene / dat eerijds herberid luerd niet alleen in het gemeen dooz vette, en aengenaeme spyzen, en vrugten van 't land Canaan, maer in 't bysonder dooz de Aerdsche vettigheden der Priesteren, die zy genoten / zie Pl. 36: 9. Pl. 63: 6. Jof. 55: 2.

Onder dat eene woord van vettigheid begrypen wy dan in sijn ruimte alle de heerlijcke goederen van de Messias, alle genadens, geestelijcke weldaden, en hemellicke zegeningen, welke uit kragt van sijne verdiensten dooz de gelovige herboortbloeyen / en aen hen in een ruime mate onder 't N. T. zouden geschonken worden / en welke aenstant's nader dooz Jehovahs goed worden uitgezukt / zoo als wy ons dan ook daer ober nog wat nader (om niet een en 't zelve te herhaelen) in de verklaring van dat goed, dat hier berder beloofd woerd / zullen uittaten.

En waerlijc / te recht mogen de goederen, en weldaden, dooz Jesus aengebragt / dooz die eene spreekwyze van vettigheid hier en elders uitgezukt / en onder dat zinnebeeld woordgesteld / en ons aengegeven worden: want

1. Is het / dat het vette, gelyc wy zagen / en betoogd hebben / onder de spyzen dooz 't beste, en kostelickste woord gerekend / zoo overtreffen ook alle de geestelyke goederen, van de Messias, besonder zoo als hy die in een ruime mate onder 't N. T. schenkt / niet alleen alle aerdsche goederen, schatten,

Overeen-
komsten
tusschen
de geestelyke
goederen

schatten, en de beste spyzen, die out van ymant konnen genoten worden / als de Dichter betuygd / Pl. 4: 8. Maer zy overtreffen ook in wele opzichten / de goederen, die de gelovige onder 't O. T. genaten; waerom Paulus getuygd / Hebr. 11: 34. Deeze alle hebben door 't gelove getuigenisse gehad, en hebben de belofte (of beloofte zaeken) niet verkregen: Alsoo God wat beters over ons voorzien hadde, opdat zy sonder ons niet en souden volmaekt worden.

11. Zijn ook de vettigheden der spyzen, of de vette spyzen zier lieflijk, smaekelik, en aengenaem dooz de tong, en het gehemelte; o die genade, die in Christus is / en als de sijn geestelyke zegeningen, en uitnemende heylgoederen, die de gelovige smaeken en genieten / zyn soo lieflijk, so smaekelik, en snel-verquikkelik, dat zy'er de allerkostelycke spyzen, en kostelickste dranken, ja! de groutstedelicatesten niet dooz wilschen zouden / en wel moeten betuygen / dat al gaeve in ymant al het goet van sijn buik voor die liefde, zy hem ten genoeme wonden verlangen; o die die het onderhouden hebben / waeren / hoe verquikkelik het dooz hūme ziele waer / als die binnel hebben moeten uroepen met de Kerk, Pl. 4: 2. hy verquikt myn sloel en met Uzzial by dooze din- gen leeft men, ende in allen deezen is het loven myner ge- den. Jof. 4: 14. en niet de Kerkbruid, Hoogl. 2: 3. Syn want is myn gehemelte wete. Waerom staet 'er Pl. 34: 9. Smacht ende sloel, dat de Heere goud is.

12. Vane spyzen sijn ook de voedzame, * de versterkende of voedzame; maer o dooz 't genot van de genade Gods in Christus worden de ziele der gelovige alle- zins geestelijc gevoeld, en verandert, bemacte dat die van Jesus, als 't wasse brood, en de spyze der ziele eet, niet honge-

* 't is wel zoo dat in het woord als wete, alleen genuttigd, eigenlijk geene of bynae welcig voedzame spyz is, kan als de Christusheeren weeten son toel, waerom men als ook sijn dūre te veel out kan overloden, en ymant der lange van het alleen kon konnen loven, maer egter is het ook waer, dat het wete vleesch, en dat het meest gemest is, ook het smaekelickste, het kragelickste, en voedzameste is, en dat men dus nae de letter hier en geen enkel vet, maer om vleesch, dat wel gemest, en zoo wel van vet belopen is, moet drinken; en gelyc allen wat smacke is, doorgaensc ook het smaekelickste is, en het geene, dat wel smacke, doorgaensc ook ymant het best bekoemt, en hem het meeste doet groeyen, opdat de maeg daervan geene valge heeft, maer zulks het geestelijc omheld, zoo mag men ook wederom in dat opzigt zeggen, dat wete spyzen het voedzame even daerom doorgaensc zyn.

van 't N.
T. en de
oude vet-
tigheden.

honger en zal in eeuwigheid, Joh. 6: 35, 51. daarom staet 'er Ps. 22: 27. De zachtmoedige zullen eten, en verzadigd worden, en langz dien weg nemen zy toe als mestkalveren; ja! tot in den gryzen ouderdom ziju ze nog vet, en groen in de genade, Ps. 92: 15. Mal. 4: 2. en de geestelyke dorheid, en magerheid der ziele houd dan op / hoe meer het haer gegunt word van deeze geestelyke vettigheid te eten. Daerdoor wordden zy ook bemaete in hunne zielen gesterkt, dat zy door de kracht der spyze, als andere klasten, heeren gaen in de mogentheden des Heeren, door de woestijne deezer weereld / niet alleen 40 dagen, en 40 nagten, maer alle de dagen / en nagten hunnes levens / tot dat zy eens aenlanden aen den berg der eeuwige klaerheid. Nu gaen ze van deugd tot deugd, en van kracht, tot kracht: nu lopen ze op het pad van Gods geboden, als hy haer harte dus verwyderd heeft: nu vernieuwen sien de krachten, soodat zy opvaeren met vleugelen, gelyk de Arenden, en lopen sonder moede, en wandelen sonder mat te worden. Ps. 84: 8. Jes. 40: 29 31.

Maer deeze geestelyke vettigheden nu / beoofst hier de Heere / dat hy de zielen der Priesteren wil dronken maeken.

Betekenis van het grondwoord, hier door dronken maeken verstaeld.

Het woord **רָוַה** betekend in sijn kracht eene rykelyke, en overvloedige doorvoggting, gelyk als door een regen; het zy dat iets / of nuant door water, door wyn, ofte eenige andere vogtigheid rijkelyk doornat word. Zoo word in opzigt van den regen gezegd / Gy maekt sijne opgeploegde Aerde dronken, gy maekt het week door de droppelen, Ps. 65: 11. en wie oordeelen dat hier besouder op eene doorvoggting van een Hof, welke rijkelyk bewaterd word / gezogd word / omdat te voren op 't slot van vs. 12. gezegd was: ende haere ziele zal zyn als een gewaterden hof, ende zy en zullen voortaan niet meer trenrig zyn, wanneer hier van word aengeluesen / langs welke weg of om wat oorzaeke haere ziele als zulk eene gewaterde hof zouu worden / t. w. omdat de Heere de zelve met vettigheid zouu doorvoggigen, na de kracht van 't grondwoord, dat hier anders door dronken maeken vertaeld is. En 't is opmerkelik / dat dit grondwoord daer in van 't Hebreuwisch **רָוַה** onderscheiden is / dat / dat eigentlik die dronkenschap die sondig is / betekend; maer dit doorgaensch eene oneigentlyke dronkenschap, die sonder sonde, ja! dikwils een zegen is. En 't is blykelyk dat dit woord hier ook zoo doorvoggigen, of rykelyk bedeele, en immer door eene oneigentlyke dronkenschap moet genaem

men worden; want anders zou het eene onhebylike zamenvoeging zijn / door vettigheid * dronken te maeken, deswyl vettigheid niet soo zeer een drank is / als wel een spys, en zoo al tot een vloeybaere stoffe kan gemaekt worden / als in de olye blykbaer is / eyter niet direct geschikt zy / om dronkenschap te verwekken; maer in eene oneigentlyke zin betekend dit woord / gelyk doorgaensch / die overvloed van vettigheid, en ruime toedeling sijner goederen, welke de Heere aen deeze Priesters zouu toehzengen / daer van lezen wy / hoe de Klacgkerk betogd / Klacgl. 3: 15. Hy heeft my met bitterheden verzadigd, hy heeft my met alsom * dronken gemaekt; en zoo lezen wy ook van een dronken worden van minne, b. l. zeer overvloedig verzadigd worden / Spr. 7: 18. waerom ook de Psalmet zegd: van dronkenschap en jammer zult gy vol worden, Ps. 23: 32. Eene spreekwyze die tot de Grieken en Latynen ook zeer gemeenzaem is overgegaen.

Et li

Eyter

* *Was oger van oude op de gaffmaelen de gewoonte, dat om de vregdo te meer te verwekken, en de levende geesten te beter te verwekken, men niet alleen alleley welriekende, en geurige walf-olye pligt uit te storten op de hootden der ansttende gassen, welke om haere liefelyke geur ook zelfs enige krachten had, om de levende geesten op te wekken, te verquicken, en te verwekken, waerom 'er staet, olye en rookwerk verblyden 't harte, Spr. 27: 9. vergel met Amos 6: 6. daarom vregden-olye genaemd, Ps. 45: 8. Jos. 6: 11. maer men pligt die vettigheid zelfs ook wel onder den wyn te vermengen. In welk geval zy nog nader als van vettigheid dronken gemaekt werden, waer toe ons een monigte van plaatsen der H. Schrift, in welke olye en wyn samen gevoegd worden, aenlechtige geven; besouder van dikwils 'er van gewoonte, en spoorzo-wyn gewoogd word, zie Spr. 9: 5. Noedl. 11: 6. Sap. 4: 16. 11: 1. 2: 27. waer op dan mogelijk hier cor placens, en Ps. 104: 9. meile gewoogd word, als 'er staet: van vettigheid dronken te worden, d. l. van wyn, door olye ver gemaekt: welke gewoonte ook uit ongewone Hebrayen overvloedig kan betoogd worden, als uit Plutarchus, Theophrastus, Lucianus, Plinius, Juvenalis, en andere meer: zie Bulingerus 9. B. 67. en 68. cap. en hoe daer op ook gedoeld word in 't Boek der Wysheld, Sap. 6: 7. Op de zelve wyze dan als Klacgl. 3: 15 word gemeld van met Alsem, d. l. Alsem in Wyn gelaeten, dronken gemaekt te worden, kan men ook van vettigheid, in wyn gelaeten, dronken worden.*

En deeze onze aenmerking moeten wy hier ook niet ongepast te zyn volgens 't oogmerk, en 't geone, waer op nae de Letter (gelyk wy gesien hebben) hier 't naeste schynend geslindeld te worden: want het was aen die oude Offermaelyden, die nu 't slachten der offerkanden, byzonder nae de Dankofferen gehouden werden, zeer elken, dat men daer opulwatykelik, en vrolykjes gewoon waete drinken, waerom 'er staet, Dent. 32: 38. Welker slagtofferen vette zy aeten, welke dankoffers wyn zy dronken: het geene de Heidenen ook soo verre nagebootst hebben, dat zelfs van sommige Taalkundige, in navolginge van Aristoteles, geoordeeld is, dat het grondwoord *pas* der dronken

Egter hebben de Onse het woord niet ongevoegd door
dronken maeken vertaelt/ omdat ymant eigentlijk dronken
wordt/ als hij rykelyk. en overvloedig met geetlyk dran-
ken verhuist/ en als doorvochtigd word/ en omdat ook een
overvloedig genot van heurelijste/ en vette spyzen. die ook
zelden sonder genoegzame drank getesigd waerden/ de levens-
geesten min of meer aenboech/ verwyderd. en den mensch weel-
drig. wellustig en zoo vrolyk macht; waerban daer mogelick de
nietzuiniging van bronl-dronken te zyn/ haer oorsprong heeft.

Waerom
de toedie-
ning dier
geestelyke
vert g'ie
den door
een dron-
ken mae-
ken word
uitge-
drukt?

En te recht mag ook de toedieninge van alle die geestelyke
vettigheden, en overblarbighe heylgoederen hier/ en elders
door een dronken maeken uitgebeelt waerden: niet alleen/
omdat de dronkenchap een bequaem zinnebeeld van over-
vloed is/ delwijl die doozgaensich door een overvloed van
drank veroorzaekt word; maer ook omdat het aen de oude
offermaeltyden zeer eigen was/ dat men daer op al wat ry-
kelik. en vrolijkjes gewoon was te drinken. zoo als hier ont-
der in de Noten byder te zien is; en wel besonder waegens
de soete overeenkomste tusschen hun/ die met alle die vet-
tigheden doozvogtigd/ en rijkelik beveeld zyn/ en tusschen
dronke lieden in 't lighaemelyke: want

I. Gelyk dronkene lieden door die tyd in hunne oogen
zeer gelukkig. en ryk zyn/ hoe arm zy anders ook mogen
wesen/ zoo is het ook gelegen met hun/ welke deel heb-
ben gekregen aen deeze geestelyke vettigheden. zy zegenen
haer in den God hunnes heyls; zy zyn nu volkomen ver-
genoegd met hun deel; zy zyn ryk in Gode; hunne geeste-
lyke armoede word weggenomen/ en de Almagtige zelue un-
derbinden zy als hun overvloedig goud. en krachtig zilver;
reenen

dronken zyn, van *mid. ro. 9deu.* dat is, na het offeren, zouw oorspronkelick
zyn, omdat zy dan meest gewoon waeren tot dronken zyn, toe te drin-
ken, waervan daer anders de *Jooden* met eenige meurdere schyn dea-
Apostelen op het *Pinxterfaest* mogelick ook souden hebben konnen te laste-
leggen, dat zy vol zoeten wyne waeren, als of zo van de offerwijn te
onmatig gedronken hadden, was het niet eerst geweest de derde ni-
re van den dag. *Aetorum 2: 13, 15.* (Vergelyk met *deze* gesegdens.
Zach. 5: 15, 17. *Nahem 8: 11.*) terwyl de offerwijn niemant kon magtig
worden, voor dat de *Priester* Gode daer van sijn deel vooraf gegeven had,
mer welk werk zy op de *Feestdagen* tot op de *6de ure* bezig waren. Endat
de beschuldiging der *Jooden* daer meest op uitkwam, dat zy van die offerwijn te
onmatig gedronken hadden, blykt, omdat niet alleen *Petrus* het woord
mid. ro. bezigd, als hy zegd, *deze zyn niet dronken*, van welkers kragt, en
gebruik wy zoo even gehandelt hebben, maer ook uit sijn verandwoordings-
te is eerst de derde ure. enz.: want anders lag daer geen kragt in, wyl ymant
zelfs wel vry eer kan dronken zyn; maer wyl die offerwijn tot na de *sesde ure*
opgesloten bleef.

reenen Ezauw mag zeggen/ ik hebbe des veel, maer zy kon-
nen dan met Jacob zeggen/ ik hebbe 't alles.

II. Gelyk dronkene lieden ook doozgaensich zeer vrolik,
en verheugd zyn/ zoo als dit de eigenichap des wyne mede-
brengt/ dat zy het harte verheugd, soa gaet het ook met
hun/ die deel gekregen hebben aen alle die heylgoederen,
door deeze vettigheden verbeeld/ zy zyn zeer vrolik in den
Heere, en haere ziele verheugd zig in haeren God, *Jes. 61:*
10. de Geest die hen medegebeeld word/ en wiens gaven door
de wijn verbeeld waerden/ is een Geest der blydichap, en zoo
maeken zy een gedruis als van den wyn, zie waerom *Zach. 9: 5.*

III. Gelyk dronkene lieden veltijds ook weisprekende;
hunner het vrymoedigste in 't spreken, en zeer vol van woor-
den zyn; zoo is het ook met hun gelegen/ welker ziele de
Heere met deeze geestelyke vettigheid heeft dronken ge-
macht/ terlust van de tonge der stamelende word sprekende
gemacht/ en zy nu vrymoedig uitkomen in belydenis, in
roem, en in blybe dankzegging omtrent den Heere; daerom
staet 'er *Zach. 9: 17.* Het konn zal de jongelingen, ende de
moet de jongvrouwen sprekende maeken,

IV. Gelyk dronkene lieden zig ook veltijds uitlaten in
vrolik gesang, in huppelen. en springen, zoo is 't ook ge-
legen met hun die deel hebben gekregen aen deeze geestely-
ke vettigheden: dan is de zangtyd doozhanden; dan word
'er een zingen bespeurd in de wegen des Heeren; dan zyn de
verheffingen Godes in hunne keelen; dan springen ze op van
vregde, en dan beginn de krempelen zelfs te springen als een hart.

Dag 't gelust ons nog eens een weinly nader te verto-
nen/ hoe het al toegaet/ als de Heere de zielen sijnner Prie-
steren dus soo by aenvang als in de voortgang met vettigheid
dronken macht/ en waer in zullick al bestaet. (Zie waeren

Nader
vertoog,
hoe het al
toegaet,
als de
Heere de
zielen dus
mer vet-
tigheid
dronken
maekt. en
waer in
dat al be-
staet; be-
sonder
met op-
zigt op de
Leeraers.

I. Dan macht de Heere de ziele van de geestelyke Prie-
sterchaer als met vettigheid dronken, als hi ze in- en uit-
wendig begiftigh met sijnne genade-gaven:

a. De inwendige genade, die de Heere door de hand van
sijn Geest in de ziele legt/ die is dog de eerste, en dooz-
narmste vettigheid, die hier beloofd word/ de genade der
wedergeboorte, en heiligmakinge des levens. Of soo lang
de ziel daer nog geen deel aen heeft/ zoo gaet zy maer
graten in de magere weiden van de dome nauw, daer zy
gaensich geen geestelik vet van winnen/ maer elendig ver-
magerd en uitteerd door gebrek van zielen-voezel; maer
zoo haest haer de Heere tot een Herder word/ haer

daed nederleggen in de grazige weiden van sijn genade; zoo wordt 'er ook aenstonts een tafel toegerigt voor haer aengesigt, haer hoofd vet gemackt van olye, en haer beker overvloeyende, Psalm 23: 1, 2, 5. **Zij van de Heere de staet der genade ook oprigt in 't harte der Dienaeren van 't Euangelium, &! dan maekt hy de zielen van die geestelike Priesterlye als met vettigheid dronken; als hy ze niet alleen tot Predikers maekt / maer ook tot deelgenooten sijnre genade, en als hy ze dus niet alleen door speculatie, maer ook door dadelike ondervinding, niet alleen door herzen- maer ook door harte-kennis leidt / en zoo haer / die hem tot vaten zijn om sijnre genade te dragen tot andere / ook zelfs maekt tot vaten der genade. O! dan worden recht sijnre Priesters met gerechtigheid, ende met heyl bekleed. Pl. 132: 9, 16.**

b. **Maer hy die inwendige, en wezentlyke genadens, maekt ook van de Heere de ziele der Priesters met vettigheid dronken, als hy ze verrykt, en opciert met uitwendige, en min principaelle genade-gavet, en talenten, d. i. als hy sijnre Dienaers met den Geest der wysheid ende der kennis, ofte als hy ze met een wyd begrip des harten, met een schrandere oordeel, en bondige geleerdheid voorziet / en voorzigt begiftigd met verscheidenheid van gaven, om hunne bedieninge, die zy ontfangen hebben / heerlik te maeken; met den yver van eenen Petrus, de waekzaamheid, en werkzaamheid van eenen Paulus, de Schriftkunde van eenen Apollus, de liefstalligheid, en vriendelikeit van eenen Johannes, en de doordringendheid van eenen Stephanus. O! als de Heere die gaven van sijn Geest ook rijkelijk in de ziele sijnre Dienaeren vermenigvuldigt / dan maekt hy ook sijnre Priesters met vettigheid dronken.**

2. **Dan maekt de Heere de zielen der Priesters met vettigheid dronken, als hy haer stoffe geest van vreugde in haeren dienst, en zoo maekt dat zy haer werk met vreugde doen / ende niet al zugtende, Hebr. 13: 17. Besonder is het eeten van het vette, een afbeeldzel van een vreugde-staet; zoo zeyde Nehemia, als hy Israel tot vreugde opwekte / met inspeling op zekere Feestmalen, Gaet, eetet het vette, ende drinket het zoete, ende sendet deelen den geenen, voor welken niets bereid en is: want deezedag is onsen Heere heilig: zoo en bedroeft u niet, want de blydschap des Heeren, die is uwe sterkte. Neh. 8: 11. en daerom blijft mogen wy ook zeygen / dat van de Heere de ziele van sijnre Dienaeren, als geestelike Priesters herber met vettigheid dronken maekt,**

als

als hy hen hunne bedieninge met vreugde doet bekleeden / als hy hen geen stoffe geest van droefheid, en zugten, ober gebrek van zegen, en schynzel ober hun dienst, maer als de blydschap des Heeren haere sterkte is, en hy haere mond doet roemen met vrolijk zingende lippen, Pl. 63: 6. **het geene haer als een gebaig van met meer en vettigheid verzadigd te worden hoopzaam. Immer zoo is de geestelike vettigheid doorgaensich ook een zinnebeeld van geestelike vreugde; maerom vettigheid en wellusten in 't lighaemelike en geestelike zaemen gevoegt worden / Pl. 36: 9. Ies. 55: 2. O! als zoo des Heeren Dienaeren met veel blydschap in den Heere / met veel ondervinding van sijn goedheid, en niet veel gejuich ober sijnre goedertierentheden hun werk doen / dan maekt de Heere recht de zielen der Priesteren met vettigheid dronken.**

3. **Ook dan maekt de Heere de ziele sijnre Priesteren met vettigheid dronken, als hy niet alleen na het uitwendige bezogt / dat zy / die het Euangelium bedienen / ook van het zelve eeten, en behoeb / dat deze dorstlende Ossen niet gemuilband worden; eken als soo de Heere outtyds door de Priesteren gesogt had / welke haer deel en portie van koo:n, vette oly, vette beesten, enz: hadden / maer als hy haer inwendig ook aen hunne zielen rijkelijk shyd, en versadigd, zoodat zy zelve eeten van den arbeid hunner handen / een Benjamins portie erlangen / en niet alleen met genorgen zien / dat andere door hun dienst verquikt, en vervrolikt worden / maer ook aen hen die voorzeggig verbuud wordt / die wy lezen / Zach. 9: 15. Ende zy zullen eeten, * nadat zy de slingersteenen, (ofte die Heidenen, die met slingersteenen vloegen te werpen) zullen ondergebracht hebben; (t. w. door de dienst des Euangeliums) zy zullen ook drinken, ende een gedruk maeken als de wyn: ende zy zullen vervuld worden gelyk het lekken, gelyk de hoeken des Altraers.**

4. **Dan maekt de Heere al herber de zielen der Priesteren met vettigheid dronken, als hy haer geestelike sterkte, yver,**

in h 3

en

* Hier schynd wederom geson te worden op de mantren, die men outtyds had, om Drank-offshanden voor God te brengen, van welke offshanden zy vrolijk aten, en dronken, zoo als menader in 't 17 of. blykt; ten waere dat 'er bedoeld word op een sloute gewoonte by de Romeinen, welke na de overwinning, den avondt gastmalen aenstelden waer van Livius in sijn 15. Boek in Orat. Marc Servilius; waer op mogelijk ook Jesus dan zinspeeld, als hy Oreb. 2: 17. aen hun die overwinzen be-loofd, te zullen geven te eeten van 't Manna dat verborgen is. vergelyk Jud. 16: 22-25.

en wakkerheid geesd onder haeren dienst, en haer steeds de krachten vernieuwd, en daer toenemen in genadens, gaven, Talenten, en bequaemheden, zoodat zy groeyen, als melk-kalveren, en steeds vet, en groen zijn / in de genade, om te verkondigen dat de Heere regt is, Pl. 2: 15, 16. gelijc wy te horen zagen / dat vette spyze, en wel gemest vet vleesch ook sterkte geesd / en ymant weerdig daer groeyen.

5. Eindelick ook als de Heere op haeren dienst een bijzondere glans legt / en eene heerlijkheid, en cieraed, aen de zelve toebeygt; als hy haer luister en aenzien daer hebben onder de menschen, zoodat zy haer erkennen en aenzien als Gods Gesanten, en sijne Ambassadeurs, en hen aennemen als een Engel Gods; gelijc zoo de vettigheid, waer in ymant toeneemd / ook in hem verwekt eene schoone, en cierlyke gestalte, een fraye, levendige gedaente des aengezichts.

Van wat nadruk 't is, als de Heere zegd: ik sal 't doen.

Ziet! dit alles schijnt 'er in die belofte opgesloten te zijn / die hier de Heere daer / en daer hy zig zels / en sijn waerheit woer verbind / als hy zegd: ik zal het doen / en zullen maeken. Wie dog kan anders de Auctor van zulke grootte, en geestelyke zegeningen zijn / dan de groote Springbron van allerley zegeningen, de algenoegezame Jehovah, die het nog aen magt, en volheid, nog aen trouwe ontbeekt / en 'er zig daerom toe verbind / zoodat men volkomen staet op sijn woord kan maeken / seggende niet alleen ik kan het doen, maer ik zal het doen: want of schoon het al iets is / dat 's Heeren Gunstgenoten mogen verzeerd zijn / dat God magtig is meer als overvloedig aen hen te kunnen doen, boven het geene zy bidden, of denken kunnen, zoo is het egter nog veel meer / dat zy hy sijn hand ook sijn hart hebben / en weten dat hy het ook doen wil, en doen zal.

Overgang tot het 2de Deel.

Maer daer het de Leeraers, en Voorgangers der Kerke zoo wel ging / kon het Volk ook niet ongezegd blijven; waerom eens de Heere in een ander opzigt zeide; gelyc 't Volk, alsoo zal de Priester wesen, Jes. 24: 2. Maer hier mogen we wel zeggen / gelyc de Priester, alsoo zal het Volk wesen: woer de ziele der Priesters met vettigheid dronken gemaekt, het Volk, de Leden der Kerke konnen ook niet misgedeed zijn; daerom woer 'er ingeboden / ende myn Volk sal met myn goed verzadigd worden.

Wie men hier door des Hee-

Dolgens onse geleide gronden verstaen wy hier besonder daer dit Volk van Jehovah, in onderscheiding van de Priesters; de gemene gelovige, en particuliere leden der Kerke, en

en wel besunder de bekeerde Jooden in 't laetste der daeren Volk gen. En waerom deeze al Gods Volk genaemd woer verstaen den / is ons reets ober vs 1, en 2, en uit 't slot van vs. 7. gesleken.

Wen dit Volk nu woer beloofd / dat het met des Heeren goed zoude verzadigd worden. Waer op hier wederom gesinspeeld woer / is ons ook reets in 't briede ober vs. 12. gesleken / als 'er staet zy zullen toevloeyen tot des Hee. en goed. Hier zeggen wy dan maer kortelijc / dat niet alleen de Priesters deelden van de vettigheid der offerhanden, ofte der zelve vette stukken vleesch, maer ook zels het Volk; wel niet van de Soen-offeren, maer van de dank-offeren, Duur, 27: 7. Ook zult gy dankofferen offeren, ende zult alder eeten, ende vrolijk zyn voor 't aengesigte des Heeren. Hier toe hebben zy dan heilige maelyden, die zy na de volbringer offerhanden hiesben / onder eene uitnemende blydschap, en vrolyde, in welke en de Priesters, en het Volk, zoo te zamen als dronken wierden / van de vette offerhanden, en als verzadigd met des Heeren goed: want zoo kan zels die offerspyze genaemd woerden / omdat zy den Heere geestlijc, en soo als een goed wyf / dat hem ten eigendom geveeld was; behalven dat het den Heere onszingende in toehoorde, die het uit vrye gunste aen hen schonk.

Hoe aen dit Volk word beloofd, dat het met des Heeren goed zoude verzadigd worden, en waer op dan gesinspeeld, en waer 'er door beoogd word.

Om hier te herhalen het geene wy reets vs. 10. in 't gemien ober des Heeren goed, en waerom het een goed des Heeren genaemd woer / en geslekt hebben / zoo zullen wy nu allegh ons volge houden met de beschouwing van het geene hier al onder dit eene woord begrepen woer. Te weeten / hoer die goed des Heeren verstaen wy in sijn ruime alle de goederen, en voorregten van 't genadeverbond, en te wissel van 't nieuwe verbond, hoer Christus woer sijn Volk nederdygt / ald

1. De volmakte kerstigheid van de Messias, ofte het regt ten eeuwigen loven hoer hem / en sijn volmakte gehoorzaamheid tot der doer nu onder 't N. T. met der daer verhoeyen / en aengebode / volghend de woerzegging Dan. 9: 24. En o! wat is dat niet ten groot en onwaerdebaer goed; ja! de grond, en well van alle andere heylgoederen, die aen Gods Kerstelingen verstaen woerden; want buiten dat waeren zy hoer reetlyc verloren; kan waer 'er in eentigheit geen raed, of middel ter behoudenis, maer dan maesten zy hoer altoest vlyben leggen onder den vloer, en

en toorne Gods; daer langs deeze weg God haer hen verfoen- en genaekbaer is gemaekt / en hen een weg, en middel ter ontkoming is verordend.

II. 't Is uit kragt van die aengebragte gerechtigheid van de Messias van ook rene volmaekte regveerdigmaking, eene volkomene vergeving der sonden, waer aen nu de gelovige des N. T. deel hebben / sonder enig verwyf der zelfer / of sonder meer eene conscientie der sonde te hebben / ofte een handschrift meer te tekeneu / dat enigzints tegen haer zoude zyn, dermaete / dat God ook haere sonden niet meer gedenkt, zoo als zulks in 't volgende 34. vl. als een weldaed, en goed van 't Nieuwe verbond duidelk beloofd word / en wy in 't verbaig in de verklaring hier woorden ons daer nader nader sullen uiten / hoe te verstaen. En o! wat is dat wederom niet een groot goed te mogen ontfangen een volle ontslag van alle sijne sonden, en daer by de heuchelijke bewustheid van dien. Zie wat de Dichter daarvan al zegt / Ps. 103: 3, 4.

III. 't Is de volle aenneminge tot kinderen, oft vers 34. nader beloofd / waerdoor de Gelovige des N. T. worden tot vrye Soonen en Dogteren des Allerhoogsten, sonder meer dienstbaer te zijn aen 't oude jok van Moses wet, waer van zy nu door Christus verlost en vrygemaekt zonden zijn / zie 2 Cor. 6: 18. Gal. 4: 1, 2, 5. Cap. 5: 1. En o! wat is dat ook niet een groot goed, en uitnemend voorregt, hoven welke geen hoger kan bedagt worden / van kinderen des Satans, en des toorns, van Erfgenamen der helle, tot Soonen, en Dogters van den allerhoogsten God; en soo tot sijne erfgenamen gemaekt en verklaerd te worden; dit is waerelk wat anders te zeggen / als een Soon van een Heidensch Afgod; ja! van de hoogste God Jupiter genaemd te worden / daer Alexander eens al te puel op roemde. Zie wat Johannes 'er met zulks een verheffing van zegt / 1 Joh. 3: 1, 2.

IV. 't Is een vrolyke roem, in God, en sijn heyl, de liefelijste vrede, en gerustheid des gemoeds, die alle veritand te hoven gaet / gepaerd met een heilige vrymoedigheid, waer door nu de Gelovige door Christus Jesus eenen vryen toegang hebben tot God, en sijn Genade-throon, Hebr. 10: 19. En o! wat is dat al wederom niet een groot goed? Dat sijn die heereijste goederen van 't N. T. daer Paulus van spreekt Rom. 14: 17. welke onder 't O. T. in die volle nadruk en volheid niet

genoten

genoten zijn / maer toen met verlangen van de zalige Erfwaxteren werden te gemoete gesien.

Wengende dit goed beloofd nu de Heere dat sijn Volk daer mede zoude versadigt worden / zoo als 'er de Heere meermaelen van spreekt / zie Ps 65: 5. Ps. 103: 4, 5.

Wat versadigt te worden in 't lighaemelyke met een zeer goed, en spyze zegt / waer een yder; t. m. daer mede zoo rijckelk vervuld te zijn / dat men door die tijd niets meer lust, en begeerd, zijnde de honger, en begeerte gestild / het lighaem nu ten vollen verquikt, en gestekt. En zoo zijnt dan dit versadigt te worden in 't geestelyke uit:

1. De overvloed van dat goed, dat de Heere toebrengt aan sijn Volk; daer by versadiging is / daer is overvloed: dat wil het dan zeggen / dat ook des Heeren Volk niet somers, maar ryckelk van dat sijn goed zoude bedield worden / vermaete dat de Heere hen 'er als tot versadigings toe niet gheen opvullen. En in der daet 't goede van Jehovahs geestelk huls, word sijne kinderen, (bezonder nu onder 't N. T.) geyngelk niet een schaerte hand toegebied; maer men moet sig bilck over de rulse overvloed, en sonderlinge grootheld van dat goed verwonderen / en 'er met verrukking over uitroepen: O! hoe groot is uw goed, dat gy weggelegd hebt voor de geene die u vresen! Ps. 81: 20. verpelyk Zach. 9: 17. Joh. 7: 28. Hebr. 11: 30, 40.

2. De verquikking en suet van volijste vergenoeging en berusting in dat goed, welke daerdoor in de ziele van des Heeren Erf-Volk word verwekt. Simier! zoo heeft de versadiging van gmaet / die honger of doest had / tot jaer gevolg ook een verquikking, vervrokkling, en berustende vergenoeging, welke sig in de sobainge opboed. En in der daet / dat waer ook des Heeren goed in 't harte van Jehovalij Gunstgenoten; daerom word de Spelker / Ps. 106: 5. Opdat ik menschoewe 't goede uwer uitverkorene, en het gevoelg zoude zijn / opdat ik my verblide met de blydschap uwer Volke. Ziet dat ook by sullen Jeremias in 't vorige 12 vers: Zy zullen toevloeyen tot den Heeren goed — ende haere ziele zal zyn als een gewaterden hof, ende zy zullen voortnen niet meer treurig zyn.

III. De volkomene vervulling, als nu alle de hulle, en heyltogtige begeertens door die tijd vervuld, en zoo volbaen worden / dat de ziele door die tijd niet meer van aldenken, wanschen, ofte begeren, ehen als 'er beloofd word / Ps. 81: 11. Doed uwe mond wydopen, ende ik zal hem vervullen, zie ook Math. 5: 6. Joh. 6:

¶ I

34: 35.

Wat hee
in 't be-
sonder
zegt, met
dat goed
versadigt
te wor-
den.

34. 35. Pl. 22: 27. iets dat nog nader beloofd wordt by onsen Jeremias in 't volgende 25. vl. Want ik hebbe de vermoeyde ziele dronken gemaekt, ende alle treurige ziele vervuld 't wel zoo / dat 't verzadigd te worden in fragt eigentliik een goed is / dat door de eeuwigheid is weggeleyd / zie Pl. 16: 11 Pl. 17: 15. Maer eyter is 'er in een mindere trap ook eene verzadiging, schoon door een tijd / belooft aen de gelovige des N. T. en dat in tegenstellinge van die des O. T. welke in een zeller opzigt meer als hongerende, en dorstende hoopthomen / r. lu. na de komste des Messias, en die ruinerende maete sijnner heylgoederen.

Langs welke weg de Heere sijn Volk met sijn goed verzadigd.

En dat doet nu de Heere langs dien weg, als hy niet alleen alle die heylgoederen van 't Genade- en Nieuwe verbond door sijn Dienaeren in de Prediking des Euangeliums, en in de H. Bondzegelen, bezonder in 't H. Avondmael, hen rykelik laet opdisschen, hoopzagen / en aenbieden / seggen de / eetet Vrienden, drinket, en wordet dronken o Liefste! ziet Math. 22: 1—4. Maer besonder / als hy hun bekemert / en zoo genade, hebbelijkheid, kracht, en vrymoedigheid geeft / om zig de zelve nu ook daerliks door den gelove toe te passen / en 'er hun gebruik van te maeken / en hy daer by hun door sijn Geest krachtdadig van hun aendeel aen de zelve verzegeid, aen het harte; soodat sijn Geest nu getuigd met haeren Geest, en hen doet zien de dingen, die hen van God geschonken zyn; waer uit van verder niet anders als eene onuitsprekelyke vreugde, en heereijlike vergenoeginge kan ontfaen: zie Rom. 8: 16, 17. Jef. 38: 15, 16, 17. Pl. 4: 8.

Waerom deese laerste wel- daed soo onmiddelik word verknogt met de voorgaende.

Deeze laerste weldaet wordt nu billik verknogt aen de hoopzande: want de geestelijke welstand, en bloeystaet van Gods Volk hangt niet weinig af van de gezegende staet van der zelver Voorgangeren, en bloeyt al heel daer uit voort; daarom zegt Salomon / Spr. 19: 18. Indien daer geene Prophetie is, word 't Volk ontbloot. Verschilven daer van een krachtige / en overbloedige Profetie is / daer deeld het Volk ook van dien zegen, mede: men heeft dat altijd onder Israel gezeten / hoe heel indruk het gedrag der Priesters en Profeten op het Volk, zoo ten goede, als ten quade had; en daerom / die zamenvoeging is hier gepast: Ik zal de ziele der Priesteren met vetigheid dronken maeken, en myn Volk zal met myn goed verzadigd worden, eben als het ook zoo in zamenvoeging hoopzand / 2 Chron. 6: 41. Psalm 132: 9, 15, 16.

Maer

Maer op dat niemand aen de zekerheid van dit alles mocht twijffelen / zoo zet onsen Jeremias 'er op het gelovene Profetische zegel, als hy 'er ter bevestiging by doet / spreekt de Heere; ofte de Jehovah, gelijkt 'er eigentliik in 't Hebreuwfch staet. En dat doet hy; deels om te meer gezag, en aenzien, gelijkt ook om te groter ontzag, en aendagt te verwelken in de herten der Toehoorders, of Lezers, tot dat geene / dat hy zelve; deels ook om de waerheid, en ontwyfelbaerheid van sijn zeggen te bevestigen / ten einde een uber 'er geloof magt aen slaen / en ten volken staet op zoudt konnen hinnen / en het zoo blijken mogte / dat zy niet een God te doen hadden / die het nog aen magt, nog aen onbegrip wille, nog aen waerheid, en trouwe onthzakt / en sijn beloften te bestendigen / zie Num. 23: 19. zoo op sijn zelve de fragt van die naem Jehovah mede doet.

Van wat nadruk het is, als 'er word bygedaen, spreekt de Heere.

Wat zoo veel hebben wy te zeggen ter nabere opening, en verklaring van dit vers in het bysonder.

Men zoude wy ligtelik konnen aentonen de vervulling van deese belofte, soo in 't bysonder, als in volgende tyden van 't N. T. dog wyl den wretgierigen Lezer zulkt by de geleerde Hellenbroek in sijn Keurloffen, 't 1de Deel pag. 1075, 1076. kan vinden / en wy in soo verre van sijn Wel Erw. verschillen / dat we denken / dat hier / gelijkt ook in dit ganse Hoofst. geprefereerd wordt van de staet der Joden in 't laatste der dagen, zoo als wy in ons Voorbesp. en niet van een overvloedig betoerend hebben / zoo konnen wy altoos niet een woord / of wat nog aentonen uit gelykluidende Godspraken (want van agteren konnen wy ons de vervulling uit het reeds gebeurde nog niet aenwyzzen) hoe zulk een groot goed aen de Kerk des N. T. in 't laatste der dagen hoopzand in 't Profetisch woord toegezegd wordt.

Overgang ter beschouwing van de vervulling deese belofte.

Waarlijkheit is een berg en opzigt de Godsprak, dien wy aentreffen / Jef. 31: 6. Ende de Heere der Heyschaeren zal op deezen berg allen Volken een vette maelyd maeken, een maelyd van reinen wyn, van vette vol maphs, van reine wyne, die gezulverd zyn. Dat bit in 't gemen een belofte is / staende op 't N. T. zal geen gematigd Godspelerde ontkennen / en blykt (om hier toe niet eens te zamenvoeg aen te haelen) uit de inhoud der woorden zelve / vermerkt

Overweging van eenige voornae-me Godspraken, waer in iets diergelyks be-loofd is.

¶ 12

• Zie de kracht dier naem dus nader van ons uitgehaeld, pag. 2533.

met be-
trekking
op het
laetste der
dagen.

merkt deeze vette maelyd haer alle Volkeren zoude bereyd
worden / 't geene onder 't O. T. en in 't lighaemelyke nouw
vervuld is / als ook / omdat de oude Priesterye geen vet
van de offerbeesten, zoo weinig als 't bloed mogten nuttri-
gen / maer 't vet op den Altaer Gode moest geofferd en
door 't vuir verteerd worden / omdat 't was tot verloenin-
ge haerer zielen: want zoo se vet, en bloed geseten had-
den / zoo zouden ze daer mede als verenigd zijn geworden /
en 't zoo geschenen hebben / als of ze reets dadelijk Gode
versoend waeren / daer de waere verloening niet der daed
nog niet aengebragt was; maer als de waere verloening
door Christus is aengebragt / mogen zy de vertigheden eeten,
en haer mede versadigt worden; maer in de vryheid, en
geluktaet van 't N. T. boven die van 't O. T. bestaet / ge-
lyk ook beloofd word Jel. 55: 2. schoon dit ook anders kan
ander vet, als 't offer vet kan verstaen worden / en waer
niet met ernen al verder blijkt / behalven soo veel andere
redenen te horen daerbaer gegeven / dat ook de belofte by
onsen Profet, ik zal de zielen der Priesteren met vertigheid
dronken maeken, in een geestelyke zin moet opgevat / en
op 't N. T. te hant gebragt worden.

Dog dat deeze belofte bezonder haer uitzigt heeft op 't
laetste der dagen des N. T. blijkt uit 't 16. vs. van 't vierige
Hoofdst: alwaer gesegd word: Van 't uiterste eynde der Aer-
de hooren wy Psalmen tot verheerlykinge des Regtveerdigen:
het geene verst in 't laetste der dagen, als Gods naem zal
een zyn over de gantsche aerde in kragt zal vervuld worden;
maer nog nader blijkt zulks ook uit het volgende 7. vs.
daer beloofd word / dat de Heere op dezen berg zal ver-
sindden het bewindzel des aengezigts, daer mede alle Volke-
ren bewonden zyn. En uit 't 8ste vers, daer beloofd word/
dat de dood, t. w. van verdrukking, dan zal verlon-
den worden tot overwinning, soo als het dus nader verstaert
wordt / als 'er word bygedaen / dat hy alle de traenen van
(12. B.) alle aengesigten zal afwischen, ende de smaetheid
naes Volks (12. B.) van de gantsche aerde zal wegne-
men.

Hier by mag men voegen de voorzeggling van die zelve Pro-
fiet / Cap. 65: 13, 14. Daerom zeyd de Heere alsoo, ziet myne
knechten zullen eeten, dog gyliden zult hongeren: ziet myne
knechten zullen drinken, dog gyliden zult dorsten: ziet myne
knechten zullen blyde zyn, enz. En dat dit een Profetie is //
waende op die volheid welke de gelovige als Dienaers van Gods
Huis

Huis in 't laetste der dagen tot verzadiging en vervrolyking
toe zullen genieten / blijkt uit het volgende 17. vers, daer
geprofeerd word van die nieuwe Hemel, en nieuwe Aerde.
zoo als zulks met 2 Pet. 3: 13. en Openb. 21: 1. overrenstend/
en op het laetste der dagen toegepast word.

Enkelst om niet alles by te brengen / en veel min om
niet te laeten in soo een menigte van plaetzen, waer in van
de heerlikheid der Kerke in 't laetste der dagen word ge-
profeerd / zoo mag men daer toe ook brengen de Godspreeke
van Zacharias, Cap. 9: 15, 17. De Heere der Heerschaeren
zal se beschutten, ende zy zullen eeten, nadat zy de slinger-
stenen, (of die veydenze Volkeren, die met slingerstenen
slingen te werpen,) zullen 't ondergebragt hebben: zy zullen
ook drinken ende een gedruis maeken als de wyn, ende zy
zullen vervuld worden, yelyk de hoeken des Altaers: want
hoe groot zal sijn god welin, ende hoe groot zal sijn schoon-
heid wesen, het konin sal de jonkelligen, ende de most zal
de jongvrouwen spreken maeken. 't Is waer / vs. 9. waer
gesegd: Verheugt u over gy Dogter Zion, juycht gy Dog-
ter Jeruzalem, stor u Koning zal u komen, enz: het geene
in de eerste plaetz wel ziet op de komste van de Messias in
't vleesch; dog behalven dat 'er een wederley komste van
de Messias is / en Petrus ons leert / dat nog eens in het
laetste der dagen, als de ryden der verkoulinge souden geso-
men zyn / de Heere van sonden aenrinnel sal souden sijn
heere sijn, Act. 1: 10, 19. Zoo niet de Profet al
verste / en souden sijn te perserien van die heerlyke en
overvloedige gouden, welke de Messias zels in het laetste der
dagen van sonden en Helden souden souden / als na-
mielik een goud, en algemeen vrede, en uitgestrekte heer-
schappy over de gantsche Aerde, vs. 16. zoo als zulks moet
vergeliken worden met Ps. 72: 11. Welke Psalm immer ziet
op de laetste dagen des N. T. zoo als vna uit yber vers
kan verstaen worden.

1. Dit alles berouwen sijn die in de heerlyke saet van die
Gelovige des N. T. boven die des O. T. en welke zulks
een volheid, overvloed, en geestelyke verzadiging be-
loofd was. Immer / de goederen, en laetste / die de Va-
deren des O. T. uit alle die heylgoederen, welke onder 't
N. T. met het daer nog souden aengebragt te worden /
hadten / en genaten / brengen ze uit kragt der voorgaande
beloften, nu beklust die waeren beloften van toekomstige
goederen, zoo souden zy de ziele maar van verre anjessen /

Voornae-
me nuttig-
heid, wel-
ke in die
Vers legd
opgedo-
ten, en be-
sonder ge-
bruik daer
uit te trek-
ken.

en daer in niet ten bollen verzadigd worden / als nog niet met 'er daed verluozben zijnde / en woordende in zulk een overvloed ook niet geschonken / des de zelve veel eer in plaats van volle verzadiging, in haer maesten verluozken een honger, en dorst, een aenhoudende begeerte, en verlangen nae de zelve / waerom die des O. T. meer als dorstende, en die des N. T. als dronkene, en verzadigde woortnamen / Deutr. 29: 19. Jerom. 31: 25. Jef. 55: 1, 2.

II. Hier uit zien we ook / hoe het leven van Gods kinderen geenzins een naer, melancholijc / en tristig leven is / een geburig in 't swarte te gaen / soo als zig de dwaese weerd 'er van verbeeld / maer in de grond een reyt vrolyk, en vergenoegd leven, zijnde hier blydschap voor den Regtvaardigen gezayd, en vrolykheid voor de opregte van harten, en gebende hy wel eens vreugde in haere harten, meer dan ter tyd als der godlosen koorn, en most vermenigvuldigd word; ja! doende hen somts in een uit meer wesentlijcke blydschap genieten / als een wereldling in al sijn leven.

III. Hier uit zien wy dan ook / dat het geenzints te vergeeffsch is God te dienen, ofte voor sijn aengesigt in 't swarte gaen, maer dat des Heeren Kinderen zulk een God dienen / welke hunne zielen niet laet hongeren, en hen geenzints is een dorre woestyne, of land van uiterste donkerheid, terwijl zy zeggen kunnen: Hy verquikt myn ziele! hy rigt de tafel toe voor myn aengesigt, enz: hun brood hen op sijn tyd gegeven word / en hunne wateren hen gewisse zijn / ja! hen het goede, ende de weldadigheden volgen zullen alle de dagen hunnes levens, ende zy zoo het goede zullen eeten, dat haere zielen zig in vettigheden verlustigen.

IV. Zien we hier uit / welk een nauw verband 'er is tusschen de gewenschte staet van Gods Knechten, de Leeraers, en van des Heeren Volk, de Leden der Kerke, die op die wijze / als wy in de verklaringe gesien hebben / en by gevolg hoe de eerste allezints daer nae hebben te staen / dat de Heere haere ziele goed en naby zy / en zy zelve eerst en trouwen al heel mogen wandelen in de ruime, ten einde het hunne Gemeentens ook weligae / gemerkt van als des Heeren Priesters met vettigheid dronken vermaelt worden / sijn Volk ook doorgaensich met sijn goed verzadigd worden.

V. Blijft het egter uit allen deezen / hoe weinig het ten aanzien van vele Leeraers, en Leden der Kerke nog gelijkt nae deezelbe belofte; ja! hoe vele zig in geenen deezelbe als zulke geestelijcke Priesters by de stukken betonen /

nog

nog 't merk van 's Heeren Volk haeren; gelijkt ook hoe lucraig prijs de zelve op deezelbe vettigheden, en op dit goed van Jehovah stellen; ja! hoedat vele veel eer zig in aerdsche vettigheden, en goederen verlustigen / die de wyn uit schaelen drinken, en zig niet bekommeren met de verbrekkinge Josephs; welke haer buik tot haer God stellen / en niet als aerdsche dingen bedenken / en welker buik de Heere uit dien haafde ook zal vervullen met den verborgen schat sijnz toorns, en drenken uit den drinkbeker der twyfmeling.

En ag! dat des Heeren kinderen zelve in 't midden van alle die vettigheden, ende dien geestelijken overvloed van 't geestelike gebreke geen reden hadden om uit te roepen: **Woe my want ik worde mager!** terwijl het schijnd of de Heere vele van hen een magerheid na de ziele heeft toegesonden / en men wel reden heeft te vragen / hoe zyn des Konijcke kinderen van morgen tot morgen alsoo mager? haer aen den de belofte geboden word / dat zy zouden toenemen als meskalveren, en hun wonen in uit haafde van al het goede dat zy genieten / een allen, en in alles maeste openbaer woorden / ten einde als die wy zien, ze kennen mochten / als een zaed, dat de Heere gesegend heeft, en het blyfke / dat ze tot in den grysen ouderdom niet alleen nog vrugten dragen, maer ook zelve vet en groen in de gemede sijn / om te verkondigen dat de Heere royt is. **Wanneer wae niet men die overvloedige gaven van den Groot? worden die niet voortgaen in ons keestelous bidden, in ons herten loos spreken van God, van Iesus, en sijn dienst, ofte in onse gedragingen ontrent de werelt? waer niet men dien luister en glans van heyligheld, en dien heereijcke naem, die 'er haer ons meest uitsaen. Wijn niet de meeste / immer vele der kostelike Zion kinderen, te boven tegen sijn goud geschat, nu heloest den aerden ston gelyk geworden, zoobal men ze bynae niet meer kond op de straten van ons geestelike Jeruzalem? Waer wae men bynae rechte opgewekte, verlevendigde, en vrolyke Christenen, die hun weg met blydschap woorden; in waken een almen in de wegen der Heeren bespeurd word / en die in plaats van te klagen, stammen spreken tot roem van Gods vrye gemede aen sijn belofte? Of hoe weinig beandwoordden de zulke alle die heereijcke beloften welke God aen de dagen des N. T. gebaen heeft.**

Ondertusschen weet ik / dat 'er oock zakkende, twyfelmoedige

moedige, en bekommerde zielen, of eerst-beginnende Christenen zijn/ de welke uit aenmerking van deze groote / en heerlijcke belofte, aen de Kerk des N. T. in 't gemeen / en aen die in het laetste der dagen in 't besonder gedaen / vreezen dat zy niet tot 't getal dier geestelyke Priefters, en van des Heeren Volk behoren / omdat ze zoo niet konnen opmaecken / dat ze ont op geseide wijze met vertigheit, ten aenzien van hunne ziele zijn dronken gemaekt, ofte met des Heeren goed verzadigd zijn / maer vreesen / dat zy behoren tot die ryke, aen wien de Heere elders bedreeft / dat ze ledig weggesonden zullen worden. **Edog de zulle moeten weten tot hun troost, en bemoediging. (1.)** Dat de Heere hier geen tyd bepaelt / waameer hy zulke doen zal / en derhalven / dat ze nog niet dood zijn. **(2.)** Dat de maete ook verschillende is / tertijs de eene wel rykelyker, dan de andere van God bedeeld wordt. **(3.)** Dat men niet moet denken / als of Gods kinderen het altijd even goed, en even ruim van binnen hadden / maer dat de zelve ook wel afwisselende gestaltens zijn onderhevig. **(4.)** Dat de Heere langz dien weg hun gelove, liefde, hope, yver, en ernst wil beproeven. **(5.)** Dat zy maer aen hun kant moeten aenhouden in hongeren, dorsten, heegertig uitfien, en verlangen na de goederen, hier beloofd / wyl daer legd de belofte, zalig zyn ze, die hongeren, en dorsten na de gerechtigheit, zy zullen verzadigd worden: en wederom doet uwe mond wyd open, en ik zal ze vervullen: nu / hy die het beloofd heeft / is getrouw, die het ook doen zal / waerom'er dit tot een stempel wordt opgeset / soo spreek de Heere.

Vers 15. Soo zeyd de Heere, daer is een stemme gehoord in Rama, eene klaege, een zeer bitter geweest, Rachel weend over haere kinderen: zy weigert haer te laeten troosten over haere kinderen, omdat ze niet en zyn.

Inlei-
dings-
grond ge-
nomen uit
Hof. 11: 1.

Als Israel een kind was, doe heb ik hem liefgehad, en ik heb be mynen Soone uit Egypten geroepen. Zoo luid de Godspreek / dien wy lezen Hof. 11: 1.
De Heere geuwaerd van Israel, zijnde die bestende naam / welke

welke aen den Patriarch Jacob is gegeven / nadat hy zig in sijne worsteling met God Vorstelyk had gebrogen / * Gen. 32: 28. En welke daer na is medegegeeft aen 't Volk der 12 Stammen, Men tot een eer- en zege-naem welke na hun Vader Jacob, of Israel, dan eens Jacob, en dan eens Israel genaemd worden / Ps. 147: 19.

Als nu Israel, of Jacob hier gezegd werd reets in des zelfs kindsheid van God geliefd te zijn / zoo behoeft men in de eerste plaats den eigentlijken Patriarch, en Stam-Vader Jacob, ofte Israel hier niet uit te sluiten: want Paulus leerde ons Rom. 9: 13. hoe agtervolgens de Godspreek Mal. 1: 2. al wong de Heere Jacob had liefgehad, en Ezauw gehaet, yet die twee kinderen nog iets goeds, ofte iets quaeds had: **om gahen / om zoo de Vryheid van sijn eeuwig boognemen te gende aen te duisen / en opdat het eeuwig voornemen Gods, dat na de verkiefing is, vast bleve, niet uit de werken, maer uit den Knependen, als hy zeyd vs. 11**

Wog hoog Israel moet men hier besonder ook verstaen Israels Nahom, het Volk der 12 Stammen: als nu de Heere dat Israel aenmerkt / als nog een kind zijnde / zoo wordt het nengemerkt in des zelfs eerste opkomst, en in die tijd / in welke het nog niet vrygelaten was; **bygevoeg toen het nog was als een onnosse / en herbaulte Weese in Egypten. en wylbere dat het nog was als onnosse Voogden. en Verfor- gere als / en gelyc onnosse het jok der dienstbaerheit van Moses Wel.**

In die tyd nu betuigt de Heere / dat Volk al liefgehad te hebben want een Israel zelve nog in Egypten was / heeft de Heere op 't over dat Volk ontfermt / en alle sijne Handelingen van dien tyd af met het zelve / warren alle Liefde- wegen; **zoo was het hem als een dierbare Soone, en als een Troetel-kind; en deze 1. lesse betoonde hy verber aen**

AND III

dat

* Gelyc die gansche werfing van Vader Jacob met den Engel des Reegen, die de Heere en wel de zelve God, den Aardich-Engel zelve was, ons een allerlevendigste uitbeelding verstaen, niet alleen van de verscheide worstelingen, en ontmoetingen der gansche Kerk, mer de gelukkige uitkomsten van dien, maer ook van het gansche wyl der gende, soo by aenwag, als voortgang, ongemerkt, de verscheide worstelingen der ziele, en haere gelukkige overwinning: **Zoo is het dat wy uit die verandering van Jacobs naam, in die van Israel, ook leeren, hoe Jehovahs Knechten, als ze nu de angst der wedergehoorte vry doorgeworfeld, ook mer een nieuwe naam genaemd worden, volgens de belofte, Jes. 55: 15. Openb. 2: 17: 't geene wy in 't breede verstaen hebben in ons 2de Deel van de staet van een Uirverkorere, pag. 237. enz.**

dat Volk, als Hy het zelve aen Sinai heeft getrouwd, en gebragt onder de band des Verbonds. Ezech. 16: 8.

Sal wijsl Israël zoo lange een kind bleef / dat is / als een minderjarige Soone, tot dat het door de komst van de Messias, van de gemeste Voogden wierd ontslagen; zoo heeft bezonder de Heere ook sijne Liefde aen dat minderjarig Israël betoond / toen Hy sijn Eigen Soon in de volheid des tyds aen het zelve gesonden heeft / opdat Hy hen / die onder de wet waeren, verlossen soude, en zy de volle aenneming tot kinderen mogten verkrygen: des men de moorden ook dus kan leesen; om dat Israël een kind was, als de oorzaak niet alleen van Gods Vaderlyke Liefde, en tedere voorforge, maar dat Volk, maar ook waerom Hy / om 't zelve te verlossen, sijn eigen Soon gesonden heeft in de wereld / en uit zijn viugt na Egypten te rug geroepen: waerom 'er in de tweede plaats van ook tot een nader betoog van deze sijne Liefde omtrent dat oude Volk wordt bygebaen: Ende uit Egypten heb ik mynen Soone geroepen.

Deze tweede betuiging moet dus wel ter deege van het vorige worden onderscheiden / als een nieuwe weldaet aen Israël betoelen / maar in de grootheid sijner Liefde omtrent dat Volk op het laatste dootstraelt: En waer op eigentlijk dat roepen van sijn Soon uit Egypten ziet / dies aengaende streeft ons Matheus de wet / als Hy dubbeltijl leerd / dat deze Godspreekte haere vervulling moeste bekomen door de vlugt van Jesus naar Egypten, hermits zulke de weg zoude banen / dat deze Soon des Allerhoogsten uit dat Egypten ongeschonden wedergebragt zoude worden / tot heyl, en zaligheid van 't Huis Israels, als die daer alleen zoo lange geweest is tot op de dood van Herodes. zie Math. 2: 14. 15.

Ondertusschen bekniffelen de Jooden dit bewys van Matheus niet weinig: gelijk de Rabbi Isaac den Evangelist Matheus over deze plaats beschuldigd van avertogte misduidinge der Schriften / zeggende: dat in de aentrekking van deze plaats zig klaerlik der Evangelisten dwalinge opdoet, want (zegt Hy) deze text spreekt van Israël, volgens 'tgeene aldaer geschreven is: Als Israël een kind was, doe heb ik Hem liefgehad, ende ik heb mynen Soon uit Egypten geroepen: en dat is het dat in de wet geschreven staet, Exod. 4: Zegd tot Pharao, zoo zegd de Heere, myn Soone, myn eerstgeborene is Israël, en ik beveele u, dat gy myn Soone trekken laet opdat Hy my diene. Hier van haen ook de

Laster

Lasteringen van Juliaan, door Hieronymus gedooft / en bestrafst: „t Geen van Israël geschreven is, heeft Matheus op Christus gepast, opdat Hy de onnozelheid der Gelovigen uit de Heidenen blindoeken zoude.

Dag of schoon we toestaan dat Israël Gods Soone mag genaemd worden / zoo wordt hier by Hoseas egter een dubbelt onderscheid gemaakt tusschen Israël, een kind zijnde / en tusschen Gods Soone; en het roepen van desen Soone uit Egypten, als een proef van de besondere Liefde omtrent Israël: zodat hier twee onderscheidene Personen, en besondere weldeden hermeldt worden: want de Text zegt niet: Als Israël een kind was, heb ik Hem uit Egypten geroepen, maar heb ik hem liefgehad, en (M. 23.) ik heb mynen Soone uit Egypten geroepen; sprekende dus van sijn Soone, als van een Ander, die van Israël onderscheiden is.

Waarom kan men ook seggen / dat al eens gesteld zijnde / dat hier Gods Soon is Israël; en dat hier gesien wordt op de wederbringinge van Israël uit Egypten, dan die wederbringinge een voorbeeld getuust is van een tweede wederbringinge van een andere Soon van God / de Messias uit dat zelve Egypten. En het betet niet / dat Matheus zegt: Doe is vervuld geworden; wijsl de Voorbeeld in de Messias ook hunne vervulling bekomen / eben als zoo het niet breken van Jesus beenen is geschied ter vervulling van het Psalmslam, waer een peul heen moete gebroken worden / Psal. 137: 4. Waer door Johannes zegt / de Schrift vervuld te sijn / Cap. 19: 36. Dit onnoet te minder zwaarigheid / als in 2

* Op deze wyze zou men meer plaatsen, waer in de Evangelisten spreken, dat de wette byn vervuld geworden, en waer van men geene duidelyke uitlegging kan vinden, ofte waer van de plaatsen, die zeter vervulling aenhalen, volgens den uitspraak op vroegere, en andere gevallen zien, konnen goed maken, met te onderdecken of men geene vervulling van iets dat daer van een voorbeeld was, kan vinden, en zoo te herer alle accommodatie voornemen, tot welke sommige soo ligt hun verwijng nemen: om sig uit alle angsten te raden; welke oplossing, en manier van uitlegging wel gemakkelijk is, dog een Toed niet kan overtuigen, maer veel eer tyft in dat voorbeeld, dat de Evangelisten, zonder op het regte verband en waer oemerk der Profeten agr te geven, maer slegts deeze of geene plaats uit het O. T. hebben uitgeklapt, om daer in de iets nopens de Messias te bewyzen. En op die wyze zou men mischien ook die swaere plaats van Jer. 31: 25. welke wy nu onder handen nemen, en waer van Matheus Cap. 2: 17, 28. de vervulling aentoond, konnen goedmaken, zoo als wy strax nader zullen onderzoeken.

met zene menigte van zugtingen, en naere klagten, maer welke gepaerd ging met een naet gehuil, en zeer bitter ge-
ween, en rouwklaege over het verlies van een enig geborene
Soone; (vergeest Zach. 10: 10.) **gelyk dus de Heilige Schry-
vers meermalen gewoon zyn de woorden te verdubbelen, als
in zene overgrote blydschap, of droefheid beschryven wil-
len.**

In sommige Afschriften, of Drukken der Seventigen kind
men / des geklags, en des geweens, en des gekerms, en 'er
bygehaen; Rachel weenende, wilde niet afdaten wegens ha-
re kinderen, omdat ze niet en zyn. Welke vertaling Hiero-
nymus in zene opzigt gevolgd heeft: Dit zaid de Heere, op
de hoogte is eene stemme gehoord van geklag, van geween,
en van rouwe, enz. Matheus in sijne aenhalinge van deze plaets
Cap. 2: 18. (om de vervulling van de zelve in de Bethlemitische
Kindermoord aen te duiden) heeft een woord meer / als onzen
Jeremias, voegende daer by het woord gekerm, zeggende; en
veel gekerm; waer uit blijkt / dat Matheus den Propheet
Jeremias niet van woord tot woord heeft gevolgd: gelyk
zoo ook Hieronymus aemerkt / dat Matheus dit getuigenis /
nog naer het Hebreusch, nog naer de Lxx. aengehaelt heeft /
en hier uit leerd / dat het klaer blykt, dat de Evangelisten, en
Apostelen geenzints yemants Overzetting uit het Hebreusch
gevolgd hebben, maer als Hebreen uit de Hebreen, het geene
zy in 't Hebreusch lasen, met hunne woorden uitgedrukt heb-
ben. **Enter mag Hy daerom van de Jooden wegens eenige
ontrouwigheid in 't aenhaelen dier woorden niet beschuldigd
worden / wijs Hy geene wezentlyke verandering in den Text
macht / en het verschil alleenlyk in blote woorden bestaet;
ja! nog wel in zulke woorden, die in de grond de zelve
zaek uitdrukken: want Jeremias spreekt van een zeer bitter
geween, en deluylzulk een geweent niet zonder veel gekerm,
en naer geroep is / zoo daer 'er Matheus by / ende veel ge-
kerm; zoodat die byvoeging alleen maer strekt tot nader op-
heldering, en meer bevestiging van die woortzelve jammerklage,
waer toe Matheus, als daer ingeven van Gods Geest ge-
schreeven hebbende / nog te meer byzheid had. **Och van
deze verscheidenheid, die geen verschil van zin hevat / van
zoo veel aengelegentheid niet is / om 'er ons langer mede
op te houden.****

Altoest Beide verdubbelen ze de woorden, om 't naere ge-
kerm, en bitter geschrey, dat hier gehoord wierde / uit te
drukken. **En geen wonder! daer het ons in 't vervolg na-
der**

der zal blyken / dat hier bedoeld word op de Bethlemitische
Kindermoord, en dit dus geschied / om 't naere gekerm, en
bitter geschrey der troosteloze Moeders te beter uit te heel-
den; en daer dit een jammerklage was / die alle verbeel-
ding, die men zig daerby zoude kunnen maeken / te boven
ging. **Immer wat mond, of Pen kan dat geklag, geweent,
en droef gekerm, dat 'er in de Bethlemitische Kinder-
moord gehoord wierd / zoo van de Moeders, als van haere
onnozele kinderen, die zoo wredelyk omgebracht wierden /
en van alle de Vrienden, en Naburen, regt uitdrukken /
ende vertoonen? Waerlyk men kan het zig zoo schrikkelik
niet verbeelden / als het wel geweest is. **Immer / welke
den Moord-geschrey is niet gehoord in de woningen van
Bethlehem, in alle des zelve Landpalen, en rontomme tot in
Rama toe? **Wij de wrede Moorders, op het hevel van He-
rodas, de onnozele Wigen haere Moeders van de borsten
schonden / met 't blanke moord-mes der zelve tedere
Leeden en sukken staden / ofte de zelve hoor haere oogen
in de wrygh doorpanden? **Wat een gekerm, en bitter ge-
weent is 'er niet gehoord van zoo veel Ouders, zoo Vaders,
als bezonder Moeders, die haer op als wanhopige de strae-
ten / en wegen op en neder liepen / nadat ze haere lieba-
re Kinderkens zagen leggen veralkt, en swommen in haer
bloed? **En denck eens / wat een gekerm, en klag 'er reeds
gehoord is / een men sommige Ouders de doerbare Panden
mit de armen had? **Wat al tragen, wylingen, ootmoedi-
ge smelingen by de Ouders om de behoudenisse hunner kin-
deren te verzoeken, hoe die wrede Blood-beulen zyn uitge-
stopt / en verhoord / betwiste nogtans eben doof, en
verleend van oren en haren bleven hoor 't gekerm dier
Elendigen! **Althoe denck eens / hoe veel naere
moordkroten 'er niet zyn gehoord / en wat een bitter ge-
schrey, en gekerm 'er niet is opgeheven / van zoo veel
onnozele kinderen zyn / die ze op het overtuagste / ten
veele leggende in de wigen, of aen de borsten hunner
Moeders, of wazende op de schoot hunner Vaders en zwa-
berlyk getroeteld, zoo elendig / en behaerlyk hebben onge-
bragt! **Wie kan zig genoeg verbeelden / hoe erbarmelyk
die onnozele wigen hunne handen en armen tot de weer-
lose Moeders te verreesch om hulpe, en bescherming heb-
ben uitgesteken / en hoe ze in haere uiterste behaandeling ge-
roepen / en gekermd hebben om hulpe / en hand wegens
de dodelyke wonden, en smerten hebben geschreeuwd?****************

Oef de Ouders dit alles ziende, en horende, thans wel mogten zeggen/ en vragen: Gaet het u niet aen, gy alle die over den weg gaet, ziet of 'er eene smerte is, als myne smerte, waer mede de Heere my bezogt heeft?

Maer in de derde plaets / hoe heerlijk hebben buiten twyffel ook de Vrienden, en Naburen deze Moord beschreid/ en dit droevig Ongebal van haree Bloedverwanten, ofte Medeburgers, en lieve Naburen betreurd? Indien op 't doden van alle de Eerstgeborene in Egypten dooz 't geheele land een geschrey gehoord wierd/ hiergelijst nouw gehoord was/ als we lesen Exod. 12: 30. Wie zal niet geloven/ dat het hier hoopzal niet minder, maer eer meerder geweest is/ waer de moorderye hier zoo wreed, en onverwagt niet alleen was/ maer daer hier ook niet slegt alleen de Eerstgeborene, maer wel alle Kinderkens van twee jaeren, en daer onder, volgens Matheus verhael/ werden vermoord, zoo dat niet een eenig kind zelfs verschoond wierde; vermaeten/ dat men wist/ dat Herodes ook in dezen sijne eige kinderen niet gespaerd heeft/ alleen een Soon uitgezondert/ dog onzekker wie/ welke wel Enige Phaselus noemen; terwyl andere denken/ dat het Christus geweest is/ die dooz een mislag Herodis Soon genaemt zu; en dus een Moord, die om sijn wreedheid zoo schrikkelik was/ dat de Keiser Augustus, horende deze gruwelijke daed/ hoe dat Herodes zelfs sijne eige kinderen niet gespaerd had/ zeide; Ik wil liever Herodes Swyn, als Soone zyn, vermits Hy na de Joodsche Wetten lerende/ geen Swyne-vleesch at, of heerde tot dat einde te laeten dooden, en dus meer wreedheid toonde omtrent sijne eige kinderen, dan omtrent de Swynen.

Dog als hier gesegd word/ dat deze klaegstemme gehoord werd in Rama, zoo daed sig strax al in den beginne hier eene swarigheid op/ waer in bestaende/ hoe men dit kan ooreen brengen met de vervulling, wyl Matheus omtrent aentekend/ Cap. 2: 16. dat Herodes ziende dat Hy van de Wyzen bedrogen was, heeft laeten ombrongen alle kinderen, die binnen Berlehem, ende in alle den zellis Landpaalen waeren. sonder een woord van Rama te melden; des het schijnd/ dat in dit Rama, in de Stamme Benjamins gelegen/ geene kinderen waren vermoord, maer wel in/ en omtrent Berlehem, gelegen in de Stamme van Juda; soodat de grote Dwaeghe aenstant is/ waerom hier dan juist Rama, en niet Berlehem vermeld word/ en waerom niet liever woosged staet; Een stemme is gehoord in Berlehem?

Een besondere swarigheid opegehoft; t.w. hoe by Jeremias van Rama gemeld word, daer volgens Matheus die moord te Berlehem is voorgegallen.

hem' als mede/ hoe Matheus, verhaelende die Bethlemitische Kinder-moord kan zeggen: Toen is vervuld geworden het geene gesproken is door den Profeet Jeremiam: Een stemme is in Rama gehoord, enz; vs. 17, 18. daer Rama en Berlehem immer niet het zelve zijn?

Maer op meer dan eene wijze kan deze Eerste swarigheid opgelost worden/ en wel

1. Met te seggen/ dat de mening van Jeremias kan geweest zijn/ om te melden hoe 'er een stemme in de hoogte zoude gehoord worden/ gelijst wy zagen/ dat het woord Rama dus eigentlijk een hoogte betekend/ en gelijst Hieronymus dit/ na de bragt der Hebrueufche Taelle dooz een Hoogte overgezet/ en dus als een betekend woord overgezet heeft/ daer in Hy met den Chaldeufchen Uitlegger overeenstemd/ die hem wooslang daer in woosgaende/ dus heeft/ een stemme is gehoord op de hoogte der weerd, en meind/ dat deze Plaets juist niet dooz het eigentlijke Rama, maer onbepaald dooz een Hoogte moet woosdell genomen/ als of 'er stond: op de hoogte word een stemme gehoord, gelijst Hy het vertaelt. Croutwens zoo vertaelen ook zelf K. Linchius, en Abarbanel, * het woord Rama dooz op eenen hogen Houvel, en in dien zin hoord 't ook dooz Ezoch. 16: 24, 25, 31, 39. En zoo kan het te kennen geben/ beid/ dat deze stemme wyd, en yd wond/ alom gehoord wierd met weergalm ober bosch, en dal, en bus dat ze ook tot op de shtee der hoge Bergen, en plaetsen wierd gehoord; beid/ dat deze klaegstemme tot in de hoogte zelfs is gehoord, en als opghing na boven, om de gruwheid van dit Moord-veueen te meer daer dooz te veridien/ even als 'er zoo staet; Jerem. 3: 21. Daer is geen sijnmy behoort op de hoge plaetsen, een geveen, en smokings der kinderen Israels. zie ook Jerem. 48: 5

Dog wat 't gevoelen, en de Uitlegging van Hieronymus in dezen in 't besondes betreft/ daer tegen kan men inbrengen/

* Ita Abarbanel h. 1. scribit, Chaudri faceret (magis) vocem suam stando, sicut in Ramah, h. e. in colle altissimo. Primiti Nau Romelius, qui etiam exponit, Be Ramah, in colle alto, Chaldaei utramque expulsiorem videntur conjungere, quando & Babelis muniti, & Ramatha, ubi Nebular. Alan Jeremiam dimisit, mentionem facit. Et etiam Ramah si nomen appellativum, Excelsum, locus seu collis excelsus, tunc quoque hac ratione videtur soluta apprensus contradictio, quod Propheta in Ramah, Matheus autem in Berlethem infanticidium, adeoque & placidum factum sit. Nam si Ramah non est nomen proprium urbis, sed collis, sic circa Berlethem multi colles erant.

gen / hoe *Hy* zelf / gelijck wy te horen reets gesien hebben / vastbeib / dat de Evangelisten en Apostelen , 't geene zy in 't Hebreusch lasen , met hunne woorden uitdrukten ; dies zoudt men dan *Matheus volgen* / die door Rama * onbertaelt te laeten / toont dat het een eigen naem eener plaetze , en geen beteken-naom was / zoo het zeggen van Hieronymus anders doozgaet : ook schijnt men te nader te maekten twijfelen / of Rama een elge naem is / nadien de Stad , of plaetze van die naem , gelijck wy gesien hebben / bestent is / en zelfs nog in 't volgenbe Cap. 40: vs. 1. doozhoort / des we tot deeze oplossing , en Uitlegging nog zoo ligt niet durven komen / zoo lang wy 'er meer en betere doozhanden hebben. Dog zoo men het woord Rama door een Stad neemt / welke misschien van haere hoge gelegenheid door Rama is genaemt / zoo is en blijft egter dit Rama een andere Stad dan Bethlehem ; Na! leggende in eene andere Stamme , overmits Bethlehem tot Juda behoort / in wiens Erfot men geen Rama vind. Verhalven.

II. Kan men zeggen / dat de Profeet daer mede heeft willen vertonen / tot hoe verre het moord-gescrey doozgezongen en gehoord is / zijnde zoo groot geweest / dat het zelfs tot aen , of in Rama , schoon leggende van Bethlehema ontrent 5 uiren , is gehoord : 't geen niet te verwonderen is / als men overweegt / dat die Kindermoord niet alleen te Bethlehem , maer ook in alle des zelfs Landpaelen rontsom is gescrey / en dus ook in die Landpaelen , die grenzen aen Rama , ofte in Ramaas Grenspalen : 't geene ook niet scheidt tegens de kragt van het voorsetzel Beth . wijs men *Matheus* Berama , ook wel door tot in Rama zoudt konnen vertaellen : te minsten de Hebreusche Beth word somtijds by de Hebreen gebruikt door tot aen , of naby. *Waarom* 'er ook niet staet eene stemme is in Rama , maer 't 'er gehoord.

III. Mag men zeggen / dat eben daerom / wijs dit nauwlijrig geweest , dat zoo sterk en deerlyk was om aen te horen / en dus ook gemaklik tot in Rama kon gehoord worden /

* *Matheus* ita vocem *Hebr.* eam retinuit ; v. *Joan.* in Rama.
 † Hier uit blykt , dat of schoon 'er meer dan eene plaats in de H. Schrift met die naem van Rama voorkomt , hier zulk een Rama heeft aen in bedenking koomd ; welke eigenlik op de grenzen van de Stamme Juda , en Benjamin gelegen was , schoon nochtans in 't eerste deel der laatste genoemde Stamme : *Jos.* 18: en 19: wyl wy hier aen een plaats denken moeten , die het naest by Bethlehem was gelegen ; zoodat of de stoffe der verklare zelfs ook de Inwoonders van Rama (of) of dat te minsten het gerugte d. e. klagegande Bethleemsters welhaelt werd verspreid tot ; en gehoord in Rama's

den / die van Rama ook op dat naer gekerm , en op het gerugt van die vreezelyke moord , en uiterste elende , waer in sig hunne naeste Naburen , die tessen hunne Land- en Geloofs-genoten waren / vermaten met medelyden . en droefheid zijn hevangen gewoorden / dat ook strax van hun daer op ingelijck een stemme in dat Rama , eene klage , en een zeer bitter geweent is opgeheben / en gehoord gewoorden / waer toe hen kuitent twijfel ook nog de billijke beze / dat het sweert ook tot in hunne Landpaelen , mocht doozzingen / en zo het zelfde lot wel mogten ondergaen / te meer vocael-stoffe zal gereken hebben.

IV. Klomb in overweging / of niet mogelik ook Rama zelfs mede een gedeelte van dit dozebig Treur-toncel in die tyd heeft uitgemaekt / zoodat de Uitvoerders van Herodes weede onderneming / ook tot in Rama zijn doozgezongen / en ook albaer eene vreezelyke slagting onder des zelfs onnozele kinderen hebben aengerigt ; waanneer in valle kragt ook zoudt konnen gezegd worden / dat die stemme in Rama is gehoord . En dat moet ons zoo zeer niet doozhooren / als we overwegen / dat Rama grenst aen de Landpaelen van Bethlehem , ofte het naeste aen Juda , daer Bethlehem in lag / ende dat / als *Matheus* zegt / dat die moord ook in alle des zelfs Landpaelen is gescrey / *Hy* ons dus niet bepaeld / om hier van de omleggende Landpaelen geheel uit te sluiten / maer schijnt daer door te onderstellen / en ons niet een te vertonen / hoe ook Rama zelfs / wegens de Naburichap met Bethlehem , en des zelfs Landstrecke het zelfde byzorgig lot heeft ondergaen / waanneer wy uit vergelijking van den Propheet met den Evangelist , de Historie ten valen zoudt hebben.

Dog hier ontrent sijn dan wederom eene nieuwe Bedenking , te weten / *Waarom* (dit eens gesteld zijnde) *Jeremias* dan meldt van Rama , en *Matheus* alleen Bethlehem opnoemd ? *Hy* antwoorden / dat *Matheus* slegt wil te kennen geven / dat te Bethlehem dat Treur-toncel eerst is gescrey / en *Jeremias* , dat het te Rama gekindigt is : want wijs aen Herodes was gescrey / dat de Messias te Bethlehem in de ste geboren woorden / soo heeft hy met de kinder-moord te Bethlehem een begin gemakt / en Bethlehem door al niet willen verschonen / en zoo word Bethlehem te recht van *Matheus* boven andere plaatsen gemeld ; schoon hy 'er tessen alle des zelfs Landpaelen byvoegt / om ons mede te doen zien / dat deeze grouwelijck slagting , niet alleen Beth-

Iehem, maar ook andere omleggende, en aangrenzende plaatsen getroffen hebbe.

Mag erne Tweede Vraege zoutu men noyens dit stuk han mogen doen; t. w. waarom dan ook Jeremias juist Rama boven andere plaatsen uicktp? Dit is wel op te lossen / en hier vinden wy ons zelfs gebragt / daer we wesen misben; want omdat Rama, en niet Bethlehem, juist lag in de Stamme Benjamin, welke Benjamin een Soon van Rachel was / zoo moest Rama by de Propheet juist gemeld worden / zoutu Rachel onder de sprekende Dooden, die ook juist begraven lag in deze landstrecke onder 't gebied van Benjamin, Gen. 35: vl. 19. hier op 't Toneel wijders van de Propheet sinnen gebragt worden / zoo als die verbeeld was in dit gebal haere kinderen te bewenen, vertuyl / als 'er stond / een stemme word gehoord te Bethlehem, dan haer op niet toeglykt zoutu volgen: Rachel beweend haere kinderen, enz. als zijnde Bethlehem gelegen geweest in de Stamme van Juda, welke Juda niet behaard tot de kinderen van Rachel, maar van Lea.

Overgang tot het jammergeklag van Rachel in 't besonder.

Hier nebens vertoont ons nu de Propheet het jammergeklag in 't besonder van Rachel, zeggende: Rachel weend over haere kinderen: zy weigerd haer te laeten troosten over haere kinderen, omdat zy niet en zyn.

Hij spreekt dan van Rachel, en van Haer getuylt Hy / dat ze weend over haere kinderen: hier by wylt Hy een de groothed van haere droeffnisse, en de reynmatige Reden van dien: zy weigert haer te laeten troosten over haere kinderen, omdat zy niet en zyn.

Wie Rachel geweest is, en wie

Die hier dan van de Propheet als klaegende, en wechende wordt ingehoerd / is Rachel, † welke geweest is de jongste Dogter van Laban, en de Egtgenoot, ja! tweede Vrouwe van Vader Jacob, als we lezen Gen. 29. Zy was de Moeder

* Behalven de reden, die wy ter oplossing hier van opgeven, zou 't ook kunnen zyn, omdat de Landstrecke van Bethlehem zig waerschyndelik meer uitgestrekt heeft na Rama toe, als nae enige andere naestgelegene Stad.
† Zeker geleerd Man, t. w. den Wel Berw. Heere Harkenroth, in Bibl. Bremenf. s. 6. 8. meend, dat, gelyk Rama de eigen naem ener plaats is, men door Rachel ook zoudle moeten verstaan eene Stad, aldus geheten, in Sam. 30: 29. Zoodat de Inwooners van Rachel zouden zulk een misbaer maeken, dat het te Rama zelfs gehoord wierd. Waer tegens andere aenmerken, dat de spelling dezer twee woorden verschild: want in Sam. 30. vind men een D dog Jers. 31: 25. een N. Behalven dat men dus veel minder de van ons geopperde, en opgeloste swarigheid kan goedmaeken, hoe Matheus dan de vervulling van doezse Profetie kan zoeken in de Kintdermoord te Bethlehem.

der van Joseph, en Benjamin, zijnde in de geboorte van Benjamin gestorven / en begraven op den weg na Ephrath, dat is / Bethlehem, ofte in de Landstrecke van Bethlehem, ofte op den weg, die na Bethlehem lende. Gen. 35: 19. 1 Sam. 10: 2. alwaer zig de Nakomelingen van Benjamin mogelijk ook neergeflagen hebben / naer dien die landstrecke een hunne erfennisse paelde; uit welke dan ook te ligter kinderen in de moord handen gefneveld zyn.

Van deze Rachel zegt hier de Propheet, dat zy beweende haere kinderen: waer door men niet alleen de kleine kinderen der Moeder, maar ook allerlene Nakomelingen van Haer kan / en moet verstaen; zoo als onder anderen duijdelijk blijkt uit het volgende / vl. 16, 17. Zoo zaid de Heere, bedwingd uwe stemme van geweene, en uwe ogen van tranen: want daer is loon voor uwen arbeid, spreekt de Heere, want zy zullen uit des Vyands Land wederkeeren. En daer is verwagtinge voor uwe Nakomelingen, spreekt de Heere: want (uwe) kinderen zullen wederkomen tot haere Landpaele. Hier uit / gelijkt uit meer andere redenen / blijkt dan / dat men dit weenen van Rachel oder haere kinderen, niet moet toepassen op haere klage over onvrugbaerheid, er zy kinderen kreeg / Gen. 30. maar oder het missen van haere kinderen, omdat zy die door de dood verloren heb / of te minsten zig verbreide / dat zy dood waeren / en wel oder haere Nakomelingen, of Naefstaende, of Landgenoten, en Inwooners van die plaats; het zy haer Rachel gewond heeft / of lieber daer zy begraven is op den weg na Ephrath, dat is Bethlehem, 1 Sam. 10: 2. Dus als hier staet Rachel weend over haere kinderen, zoo is dit egter dus niet te verstaen / als of de doode Rachel waerlijk gewond heeft oder deze jammerlijcke neelaege haerer kinderen, die hier droogd was; maar 't is een figurlyke manier van sprekken / waer door hier Rachel gebragt wordt als op het Toneel der sprekende Dooden, en om dus de groothed der klage, en 't naere jammergeklag te lieter te vertoonen; zoo dat ook by gelijkenis de doode Rachel was verbreed / als op een bysondere wijze 't verlies van haere kinderen te betreuen; eben als Jesus eens in eene andere zin zaid / om de billykheid van die stemme des gejuichs, waer mede Hy verwelkond wterbe / tegens de nydige Jooden te betreuen: Ik zegge U lieden, dat zoo deze swygen, de steenen haer roepen zullen. Luk. 19: 40. Dus wordt dan hier ook door een Persoons-verbeelding,

men hier by een Persoons verbeelding door Rachel verstaen moet, en hoe te verstaen, als zy word verbeeld te weenen over haere kinderen.

gelijkt men in de Schoolen spreekt / Rachel gezegt te weenen, nadat zy al lange gestorven was; om te toonen / dat deze Neerlaege van haere kinderen zoo groot was / dat / zoo zy nog leefde. of indien zy nog weenen konde / en het hoofd eens ten graeve uitstak / zy zekerlijt een vloed van traenen zoude uitstorten / en in een groot geweën, als een troostelose Moeder uitbersten / wanneer ze haere kinderen, of Nazaten, dat is / de Aftammelingen, en Nakomelingen van haere kinderen zoo moordadig in een zekere moord, en nederlage zag omhengen. **Crouwens!** dat men dit weenen dus niet van de eigentlijke Rachel kan verstaen / blijkt ook daer uit / omdat zy haere twee kinderen, t. w. Joseph, en Benjamin niet overleefd heeft / deslijt Gen. 35. en 48: 7. verhaeld wordt / dat zy van den laetsten bevallen zijnde / het beftierf, en dat zy op den weg na Bethlehem is begraven / waerban men het gedenkteken nog toand. *

De grootheid haerer droeffenisse wordt ook nader ver-toond / als 'er wordt bygedaen: zy weigerd haer te laeten troosten † over haere kinderen. Als niemand wordt gezegd te weigeren zig te laeten troosten. zoo is het een blykt van eene allergrootste droeffenis, die zoo hooggaende is / dat men zig als troosteloos aenstelt / en dat alle redenen van vertroosting van die tijd geen vat op het gemoed hebben / hoedanig hier dan ook Rachel verbereld wordt / even als zoo de Spreker Pf. 77: 3. om de grootheid zijner smerte, en droeffenisse uit te drukken / zegd: Myne ziele weigerde getroost te worden. En geen wonder! immer kan ook eene Vrouwe haeres zuigelings vergeten, dat zy zig niet zouw ontfermen over den Soone haeres buiks? wordt 'er te regt gebzaegd / Jef. 49: 15. Groot was wel de Vaderlyke genegenheid van Abraham tot zijnen Soone, en sijne rommelinge ter ingewanden, toen hy hem zouw slagten: die van Isaak tot Jacob: bekent

* V. C. Nicolai de sepulchris Hebr. &c. Ubink.

† Dit moet soo niet verstaen worden, als of de geene, die hier door Rachel verbeeld worden, gansch voor geene troostredenen verbaer waeren, en de allerminste troost niet wilden aennemen: want het tegendeel blykt uit de volgende woorden, waer mede zy getroost worden, als 'er strax op volgd: *Bevingd uwe stemme van geweën, enzi maar 't is een vergrotende manier van spreken, waerdoor de grootheid haerer droeffenis en de moeyte die men zouw hebben, om hen te troosten, word uitgedrukt; ja! 't wil zeggen, dat 'er een meer dan menschylyke vertroosting toe nodig was; waerom de Heere haer dan vs 16, 17. zelve troost, als die smerte kan aendoen, en wederom verbinden, en magtig is om wonderen te doen aen doode. Zie wat Abraham nopens zijnen lieven Isaak diessengacnde overleyde, Hebr. 11: 18, 19.*

bekent is Jacobs rouwklagt over Joseph, en Davids treurgalin over Absalom, al was die zelfs een wederspannige Soon; maer de teerhartige Moederlijde wordt hier alleen genoemd / omdat zy alles te haben gaet; zijnde die swakere vaten niet alleen weckhertiger, maer hebbende ook / als 't waere een nadere betrekking tot de kinderen, die zy onder haer hert gebzagen / met veel smerte gebaerd / en uit haer borst gezagen / en met veel forge opgevoed hebben. De liefde van Hagar tot Ismaël, van Moses Moeder, van de Moeder van dat Kind in Salomons eerste gerigt, leeren zulke bysbeelden: en gaet het haer aen het hart, zoo rag haer de tedere wyren te scheid / en de zelve maer kermen, en klaggen, hoe veel te meer / als zy de zelve haer de dood zijgen onafwendig / of dat verder gaet / als zy op een wreede wyse worden omgebragt. *

Crouwens! ten blyste dat deze bovenmatige droefheid niet ongerond was / en niet bestond in eene Vrouwelyke ontroede hartstogt, hoe was 'er bygedaen tot een iuettige reden: Om dat zy niet en syu, te weten die kinderen, en dus niemand in stout was / dat spoed verlies daer te vergoeden, en te herstellen.

In den Hebreuwsehen Text staet eigentlijk: Omdat Hy niet en is spoed volgend de zelve hier komen by usteek bestiat / en uitgeteent sijn te worden / over waerheid verlies. **Sietes** hoe veel, zy hebben of hoe bitterlyk woude, en zig zoo troosteloos aenstelt. Wie nu sijn nog niet de zuinhoud, hoe was de ophaling van Mathieu Cap. 2. over een te hantelen: want een te wren was van kinderen in 't veelte gemoed / waer over Rachel verbereld wordt te weenen, **Sietes** hoe men daer op leest / omdat Hy niet en is, † zulke gailied niet wel sijn te sluten op het even voor-

Wat heet seggen wil, als 'er word bygedaen, omdat zy niet en zyn, en waerom 't Hebr. eigentlijk staet; omdat hy niet en is.

* In dit laatste gevel worden de tedere Moeders wel eens als wanhopig, luidar zo als byten hier gelven verward, alle hulpmiddelen, en vertroostende redenen, tot sijnig der wanhoopige uengewend, van de hand wyken, en zoo misgeren sig te laten troosten; de maer die te uit eene zoort van wanhopige wanhoopheid zelfs wel eens tot huyr uitplakken, op de borst kloppen, de handen arharmelia kanton wringen, de klederen scheuren, en een higer gekerm, en gemen opheten, en zoo zo niet bolet wierden, veel lig; sig selven te hurt woude doen.
† He nugarur Abrahams, quasi Kphraimur nocetur, h e decem tribus, que ha in captivitate ubivortur, ut nocetur ubi sunt, quasi plane inter-essent, sed recte communitur Interpretor par nullagen de affrutive ex-ponant, q. d. quia non est quivis serum, h e. non est nullus scriptus inproff.

voorgaende, haer het hier nogtans als eene reden, waerom zy weend over hare kinderen wordt opgegeven.

Erog zonder ons als nog over de rechte vertaling, en zin dezer woorden te verbleven / zoo merken wy haer af slegt in het gemeen aen / dat volgens eene Hebr. wische Spreekwyze een Singulare, of enkel getal wel eens gebruikt wordt voor een plurale, of veelvuldig getal, en dat haer haer dan hier het gansche Lighem, of de geheele Massa hier vermoorde kinderen zamen zoude konnen genomen worden / en het zoo veel zegt / als of 'er stond; omdat geene van haer, ofte / yder van haer niet en is, ofte / geen een der zelve overig is, gelijk men het zoude konnen vertalen: *Ammer zult een Talwisseling, besluttende eenen zin, die allen bebat / vind men meermaten zelfs by onsen Jeremias; zoo Cap. 40: 10. Zyn zaed is verstoord, ook zyne Broeders, ende zyne Nabueren, en hy en is 'er niet meer, d. i. Niemand van hen; 't zu 't Volk der Jooden, of Edomiten, of Moabitien, of Amoniten. Geschiedt ook Job 24: 24. Zy zyn een weinig tyds verheven, en Hy zal niet zyn, d. i. Niemand van hen. En zoo zien we / hoe zulks egter zeer wel / zoo niet het vorige, als met de vertalinge van Matheus a. r. o. o. z. s. t. e. n. d. e. behalven dat Matheus in desen volgd (gelijk hy meermalen doet) de 70 Overzetters, die de woorden / omdat hy niet is, in 't veelvuldig getal albus vertaeld hebben / omdat zy niet en zyn, eben als ook onze Neerlandse Overzetting gedaen heeft. **

Er wy nu hier van afscheiden / moeten wy haer 't laatste tot meerder verstand, en opening van deze duistere plaats, onderzoeken / welken Geval hier van Gods Geest beoogd wordt / en waer op deze Godspraak moet toegepast worden.

Zedig onderzoek, welk geval hier van Gods Geest beoogt wort, en waer men de vervulling deser Godspraak moet zoeken.

* Of schoon veele geagte Uitleggers het dus collectief hier opvatten, als of 'er stond, omdat 'er geen, ofte niemand is, en dus zy niet en zyn, t. w. de kinderen, zoo ben ik egter met andere wakkeren Uitleggers 't naefte van oordeel, zoo als in 't vervolg nader blyken zal, dat men gevoeglik het enkel getal hier kan, en mag; ja noodwendig schynd te moeten behouden, omdat onder andere kinderen, die bewaerd worden, 'er ook eene by uitstek niet en was, maer mede voor dood gehouden wierde, zoo wel als de overige, die in deeze elendige tyds-omstandigheid omgebracht waeren: en by aldien men het dus niet opvat, zoo kan ook het wederkomen uit 's vyands Land, of. 16. gemeld, niet vervuld worden, gelyk nograns volgens 't oogmerk en den samenhang der uentrekking van Matheus moet geseld werden. *V. el. Coc. & Aling. & Gurthl. Th. Propb. 22: 14-35.*

Ik houde my haer niet op om te tonen / hoe sommige hier denken om iets voorledens, en wel op de Nederlaege der Benjaminiten; die als Rachels kinderen, uit haer onzuynglik zijn / Rigt. 20. wyl 'er in dit Hoofdst. haer komen voorleggingen van veel laetere tyd; of haer weinig reden 'er haer is om niet Enige te denken / dat hier geoogd wordt op de gevankelyke wegvoering der 10 Stammen; wyl die al lange haer deze Prophetie mag geschied / en zulks eigentlik geen Rama, of Rachel raekte in 't besonder / gemerkt Juda, en Benjamin nog in haer land gelieven zijn / toen Israeël, of de 10 Stammen gebangeest weggevoerd zijn.

Men moet hier dan eigentlik een Geval weten aen te tonen / waer in alleen de kinderen, en wel bijzonder ook haer onder begrepen de kinderen van Rachel, ofte hare Nakomelingen zijn gedood. Wyl hier de Moeders niet moeten aengesicht worden / als te gelijk met de kinderen, of vernood, of weggevoerd, hoerang een geval men in 't geheele Oude Testament niet zal antreffen / dat hier op toepasselyk kan gemacht worden. * Staet nuant 'er egter nu / dat hier iets wordt bedoelt / dat outlyck als in het Voorbeeld heeft plaats gehad / men zoude in soo verre dan konnen zeggen / dat na de letter hier wordt geoogd op de jammerlyke Neerlagen, welle de Jooden in de Assyrische, en

* Het waarschynlycke gevoelen, is dan nog dit, dat Jeremias hier iets toekomend voorleed, 't welke reeds vervuld is by sin leven, zie Cap. 40: 1. enz. daar de Profet onder de gevangens van Juda gerekend word, en ook zelfs Rama wordt gemeld, daer hy geweest is, 't welk buiten twyffel een groote angstheid verwekte, zoo om sijner wille by de welmenende, zynde die om by uitstek den, die niet en was, als omdat 'er waerschynelek ook een groote menigte monschen, Oulars, en Kinderen, toen door 's vyands hand zyn omgekomen, of gelykt, en gemist, zoodat men kon zeggen, Hy, t. w. Jeremias en is niet, volgens den Hebr. Text, d. i. word gemist, ofte volgens de 70 Overzetters, en Matheus, zy en zyn niet, t. w. die andere weggevoerde, of omgebrachte Kint, dit was ten annde die niet slegt Rama, en Rachel, of Benjamin raekte, meer al het Volk uit Juda voornamelik; bysonder 's Lands Hoofdstad Jerusalem, veel meer als het kleine Rama: toen zyn ook hier slegte kinderen, maer veul haer omgebracht: Jeremias was ook die om by uitstek niet, een wils wiffen, of weerkomen soo veel gelogen was, behalven dat Matheus de vervulling van deeze plaats in geheel iets anders vult, t. w. in de Babelsche Kinderwoord; ten waere men het voorgemelde wederom als een voorbeeld slegt wilde aengemerkt hebben van het geene gebeurd is te Babelchem, toen ook eene by uitstek, t. w. Jeremias Voorbeeld gemist is, gelyk zoo de voorbeelden ook geseld worden by zekere gelegentheid vervuld te zyn, als het tegenbeeld daer was. zie Job. 19: 36. Exod. 12: 46.

en Babylonische wegvoering hebben ondergaen; terwyl toem zeer veele zijn omgekomen, en de overige gevangelyk zijn weggevoerd: zegh men / dat zulks niet alleen Kinderen, maer besonder de Oude is overgesloomen / wy aushuuden / zy worden enter alle met betrekking op Rachel, die hier weenende verberstt word / als haere kinderen, dat is / als haere Nazareen aengemerckt.

Edog / wy hoor ons cragten uogtand / dat Matheus ons de paelen zet / welke leerde / dat deze Godspracke ziet op de Bethlemische Kindermoord, en getuigt / dat doe de zelve is vervuld geworden / en dat hy ons dus de wet seide hoe dit op te vatten zy; 't geene van gecuzint als hy accommodatie daer op is toegest / en niet slegts geschied is / omdat 'er eenige gelykheid tusschen beiden is / zoo als Eenige kintelen: want dan kon hy niet zeggen: Doe is vervuld geworden, enz. te verstaen gevende / dat hier by Jeremias iets voorzegt word / het geene toen eerst sijne vervulling heeft bekomen.

Het schijnd Eenigen wel toe / dat 'er anders somts iets hy accommodatie word aengehaelt / en overgehaght van Jesus, en de Apostelen, uit het Oude Testament, als hy woortdeeld / wanneer de kinderen riepen in den Tempel, zeggende: Hofanna, den Soone Davids, zoo ziede Messias; Hebd gy noit gelezen: uit den mond der jonge kinderen, ende der zuigelingen, hebt gy (11) Lof toebereid? Math. 21: 16. Het geene Eenige vermenen / dat hy daer by wege van accommodatie schijnd te zeggen; wyl het niet te denken is / dat als hy diergelyke woorden / Ps. 8: 3. aentreffen / daer bestintelyk dit geval voorzegt was / en het heel eer waerschijnelyk is / dat Ps. 8: 3. de zulke verstaen worden / die in 't geestelyke in opzigt van kennis, en kragt nu als kinderen, en zuigelingen zouden zijn / en welke egter de Heere in de gezuiken / als werktuigen in sijn hand / om sijn Koninkryk uit Jooden, en Heidenen op te rigten: Hoedanige waeren de Discipelen en Apostelen des Heeren Jesu: want het grondvesten van sterkte, en het doen ophouden door dat middel van den Vyand, en den wraekgierigen, hangt ons hyn wat meer te binnen / als dit geruyt der kinderkens in den Tempel, en verstoont ons de grondvesting van een nieuwe Kerkstaet, en het beteugelen, en overwinnen van alle Vyandelyke magt, geweld, en tegenstand in het geestelyke.

Enter konnen wy ook in de aenhaeling van die plaats niet

niet ligt tot eenige accommodatie overhellen / of schoon de zwaarigheid diesaengaende zoo groot niet is / wyl daer niet staet / gelijk by Matheus, Cap. 2. Doe is vervuld geworden, enz. maer slegts gehagend word / hebt hy niet gelezen, uit de mond der kinderkens hebt gy sterkte gegrondvest, of u lof toebereid? want 't zou konnen zijn / dat die kinderkens daer een voorspel maekten van het geene eens nader en in kragt de Apostelen, die als kinderen in 't perselyke waeren / doen zouden / en dus als een voorbeeld mogen aengemerckt worden / van 't geene in hen verholgens stand vervuld te worden.

Of wy begrypen het stukt liever zoo / dat in die plaats Ps. 8: 3. een tweederley zin legd / t. m. een eigentlyke, of letterlyke, en een Mystike, of geestelyke, en verborgene zin, en dat de letter ziet op dit gebal van het gejuich der kinderkens in den Tempel, maer dat volgens de Mystike zin nog ters hogers met die woorden beoeld word / t. m. de verrigting der Apostelen, zoo eben gemeid / en wyl die ook als kinderen, en zuigelingen waeren / zoo maekte dit gebal der kinderkens in den Tempel, waer door de nyddige Jooden reets aenbanghlyk overtuigd / en de mond gestopt warden / daer van een voorspel, en zoo is die plaats uit Ps. 8: 3. eerst verbeeld in het geval der kleine kinderkens, die Jesus hier als een voorbeeld, en voorspel van het doen der Apostelen heeft wilsten gebuiken / en dan daer na in hen / als der zelve tegenbeeld in wals kragt verwaerheid.

☉ ☉ ☉

Dag

* Buiten deese eenige plaats van Ps. 8: 3. door Jesus aengehaelt, en onse plaats Jer. 11: 19. (Wilt my geen eens te binnen, die enige sonderlinge schyn voor de eenige voutgewende accommodatie geest, als alleen die van Hof. 11: 1. dog hoe die ook noer bequaem van alle accommodatie kan ontteft worden, is in onse voraalprack over dit vers gebleken, en hoe deese plaats uit Jer. 11: 19. niet wel op een andere wyse als by accommodatie van Matheus is aengehaelt, en van alle accommodatie moet bevyrd worden, zullen wy sijn hader tongen. Immer, die geene, die hier van gedegen zyn, dat de Aenhangende op de bloot klank der woorden het oog heeft, sonder sig te bekwamen, of sijnen Looer te onderrigten, over de Profetische van Gods sloot beduilde eigentlyke oepassing, als of de Profeten somwyl, sinter buiten haere ommen verveerd, eenige zaken tusschen samenhangende voraalpracken inmondten, door men geen begrip van maeken, nog onderleek na doen kan, en dat by dusdan wederkeren tot den volgroez van een samenhangende Profetie, v. o. d. d. hier gelegde van Matheus, doe is vervuld geworden, ons, maer ongetentlik in een gemeene en ruime, op verscheidens voorvallen ligtelik toe te passene besekentise zoude voorkomen, ('t geene men in de Schoelen noemd accommodatie

Doeg als de Evangelisten zeggen / dat doe, en doe, in zulken voorval, en daed, zekere Prophetie is vervuld geworden / dan leeren zy dubbelzinnig / dat zoo een geval eigenlijks in zulke eene Prophetie was bedoeld / en geben ons de Sleutel ter opening van zulke een Prophetie in de hand; ofte anders worden alle neenhalingen der Oude Godspraken, waer van zy de vervulling aentonen / op losse schroeven gesteld / en men kan van nergens vast staet op maken / als die Uitleg-regul doorziet / dat zy somtijt by accommodatie slechts zinnen zeggen / doe is dat, of dat vervuld geworden; hoewel ik gaerne denken / dat het gemakkelijck is / om langs dien weg zig uit alle twarigheid te redden / die men anders vint / wanneer men geene accommodatie toestaet; terwijf het veel moeyte somtijts kost / om uit het verband, en ongemerk de Prophetie, die de Evangelisten aenjaelen / te toonen dat die eigenste zaken / en wel in dat eigenste tyd-stip, van hun verhaeld / toen hunne vervulling bekomen hebben agtervolgens het woord der voorzegging; vermits de

modatie, of by ontleening met zinspeling, en gelykenisse) ik hersegge, die geene, die zulks doen, verminderen de kragt der Leerwyze van de Evangelisten, die tot haer oogmerk hebben de waarheid van Jesus Messiaschap te betogen uit de Profeten, waerom zy dan ook die nadrukkelijke spreekwys doorgaens hebben van te seggen, doe is vervuld, of dit is geschied, opdat vervuld zoude worden; of in hem, of haer is vervuld, enz: ja! men doet alsoo de agtbaerheid van het Profetisch Woord merkelijk te kort, wiens groote doelwit is de merktekens van de tyd en wyze van de komste van Messias, en waer aen men dit kennen zoude, aen de hand te geven; ook geef men dan de vyanden der Christelyke Godsdiens de wapenen in de hand om te spotten met, immer klein te agten de kragt, en sterkte onser bewyzen gehaeld uit het Profetisch woord. Ziet wat wy diensaengende in onse Inleiding, of Voorrede voor dit vers, nopens der Jooden beknibbelingen, en de lasteringen van Juliaan reets gesegd hebben; opdat ik niet segge, dat veele dus misschien de H. Mannen Gods dan niet meer zouden agten, als de Heidenze zoo genaemde raeskallende Waerzeggers, dubbelzinnig en algemeen iets seggende, dat men slinks en rechts kan opnemen, en in allerley bogten wringen; En of schoon wy verskerd zyn, dat die geagte Godsgeleerde, welke soo ligt tot een soort van soo genaemde accommodatie overhellen, al dat ongerymde, dat'er uit kan getrokken worden, afkeuren; ja! verfoeyen alles wat tot vermindering van de Goddelyke agtbaerheid van Gods Woord, of sijner Knechten enigzints zoude strekken, zoo blykt hier uit egter waer roe zulk een uitleg-regul, die men zig gemaakt heeft, aenleiding kan geven, en op welke losse schroeven langs dien weg de aenhalingen der Profeten door de Evangelisten geheld worden: te meer, daer een Sociniaen op dien zelven voet, wederom een andere Profetie, door de Evangelisten, of Apostelen aengehaeld, en op Jesus roegepast, waer uit sijne eeuwige Godheid, enz anders onfaelbaer blykt, zoude konnen ontzenuwen, met te seggen, dat zy slechts by wege van accommodatie is aengehaeld.

draed der Profetie, van hun aengehaeld / en 't verband ons in den eersten opslag tot gansch andere zaken schijnd te leyden.

Die dan Matheus geloofd een Goddelyk Schryver te zyn / zal wel niet twyffelen / of hy heeft waerheid gesproken / dat hy occasie van de Kindermoord te Bethleem, en in alle des zelfs Landpaelen, door Herodes belegd / deze Prophetie eerst is vervuld geworden. Ook meenen wy / dat ons die twarigheid afrede uit den weg geruimd is / hoe hier van een stemme te Rama gehoord / en van Rachels Rouwklage by deze occasie kan gemeeld worden: want gesheid zijnde / dat dit Moord-geschey tot in Rama doorgebrongen / en gehoord is; ofte dat ook die van Rama mede haere klaeg-stemme, zoo uit medelyden over haere naeste Naburen, en Geloofs-genoten, als uit vreeze door een diergelyk lot, opgeheben hebben; ofte nader / dat zelfs het Sweerd dat in Rama mede is doorgebrongen / gelijck te baren herbedeneerd is / zoo kan men niet alleen ligt begrijpen / hoe Rama, waer zelfs ook haer Rachel in 't besontder hier gemeeld wordt; wist Rama lag in de Stamme Benjamins, en Benjamin was een Soon van Rachel, die ze met zoo veel smerte, en ten koste van haer leven geboerd had / en welens Nakomelingen, die bus mede haere kinderen waeren / hier te Rama, en rontsomme woonden / allwaer zy op een Barbarische wyze, nebens andere / zonder eenige verhoeding zyn omgebracht; des van Rachel hier zeer nerbij / en gepast by een Persoons-verhouding, als onder de sprekende Dooden vertoont wordt / byvervande het alerbijnevigt Lot. Haer Nakroos hier beschreven te neder / wist zy sulst hier ontrent / daer deze jammerlijcke neerlage doorgebrongen is / begraven was / en zoo hier onder 't gebied van Benjamin ten grave was geboerd: Om nu niet te spreken / hoe Rachel hier ook kan verberiben de bedroefde Moeders van die onnozele kinderen, even als zoo de Nakomelingen van Daber Jacob, of Israel, ook Jacob of Israel nog na den genaemd worden; zijnde het een meer gewone manier van spreken in de Heilige Blaerden, dat de Nakomelingen met de naem van hunne Voorouderen benoemd worden / waerom ook vors 18. Ephraim, door Ephraim Nakomelingen genomen wordt.

Maeght nu ymant / waerom sulst Rachel hier kan meer vermeldt word / als Leen? wy seggen / omdat Rachel was de wettigste, en geliefde Vrouwe van Jacob; als mede omdat / gelijck wy gezien hebben / Rachel sterf en begraven is in Rama, en Bethleem, en bus in die contreyen, daer

die moord geschied is: waer daer immer alle zwaerheit is toegenomen / en waer toe wij het ijerste zonden overheffen. Het bejaest veel inder verhand op te houden / hoe volgens den Hebreewfchen Text by Jeremias kan staen / omdat Hy niet en is, zoo die Gadsyale ziet op de Bethelmitische Kinder-moord. Waer in niet alleen eene, maer een groote menigte kinderen zijn gedood? want behalven dat wij nu veer gezien hebben / hoe daer het enkel geal hoer het veelvuldig kan genomen worden / op die wijze / als getoond is: Zoo zoude men anders ook wel den Hebreewfchen Text volgende / daer blef Hy (schoon wij zulke niet volstrekt durven bepalen / en 'er ook te zeynreden tegen zonden konnen ingezigt worden) een Persoon uit veelen by uitstek konnen verstaen / t. w. de Messias: Deze was dan niet, te weten / te vinden, na die wreede kindermoord, als zijnde zijne Ouders niet hem naer Egypten gebragt / des het schein / als of Hy, die veer daer sae vele zeldzame omstandigheden / te Bethleem als de Messias was bestend geuorden / mede in die moord waer omgebragt, omdat ook zijn Persoon vermits inter: en wijst Hy was de Eenigste Hope der gener in Israel, die des zels verroosting waeren veruagende / zoo was het niet te verwonderen / waerom eenige Gadsyngtge Moeders, als rechte Dogters, en Nakamelingen van Rachel, waeromelijc zig troosteloos konden aenstellen / wegens het gemis van den genen / die Israel verlossen zoude. Ook is 'er niet aen te wijzen / of het zal wel bekend zijn geuorden / dat Herodes oagmerk was / daer die kindermoord, de Messias te dooden, en wijst Hy na die moord niet gebonden is / zullen veele over sijn dood bedugt geweest zijn.

En het belet niet / dat men hier tegenwerpe / dat van de Messias daer der zijner Ouderen vlugt in Egypten geuorden / niet kon gezegd uorden / omdat Hy niet is, daer Hy immer nog al in leven was: want het kan zeggen / dat Hy niet te vinden was / en na de verbeelding der Gadsyngtge Moeders mede dood was; behalven dat de spreekwijze / Hy is niet, ook geuulst uord van de zulke / die slegt sonder te werten wat hen overgekomen is / vernist uorden; als van Enog, die niet dood, maer weggenomen was; Gen. 5: 24. Hebr. 11: 5. en van Simeon, die niet tegenwoordig was / waer van Jacob zette / zoo wel als van Joseph, Hy is niet, of schoon Hy nog niet geloofde / dat Simeon ook dood was / Gen. 42: 36. *

De

* Hier uit blykt dan te meer de groote, en strafwaardige dwaling en ijer Socrisgefinde, welke willen, dat die uitdrukking omdat hy, of (gelyk Matheus

De Hebreewfche spreekwijze *אין* Hy is niet, dikwilt in de H. Schrift hoorkomende / betekent / wel is waer / in sommige plaetzen / een niet zyn meer onder de levende, ofte verduyninge door de dood, en dus de dood zelve, dog niet altyd / zoo als men ander anderen te recht bewijst met het exempel van Enog, Gen. 5: 24. alwaer die spreekwijze niet kan betekenen een gansche vernietinge van Enog, als of Hy te eene mael had opgehouden te zyn onder de Levende, en Dooden, maer dat Hy niet meer verscheen onder de Menschen, nog gevonden uerde by de Levende op aerde / nog by de Dooden in 't graf, niet meer in sijn Hais by sijn Huisgenoten, nog optraet, by andere menschen / nog in 't gezelschap by sijn Vrienden, nog in de vergadering der Heiligen; zo dat Hy van Niemand meer gezien uerde / &c. Dat ook van de Lxx. en na haer van Paulus uord beuostigd / die het overzetten *καὶ οὐκ εὐχρίσθη*: Hy werd niet gevonden, t. w. op aerde. Doe hier by de vertalingen van de Chaldeoelche Overzetters / van Onkelos: Henog was niet meer, omdat God Hem niet heeft doen steruen. En van Jonathan: Hy was niet meer by de inwoonders der aerde. De Historischschryuer Josephus (Lib. 1v. Ant. Judaic.) verklaert het *οὐκ εὐχρίσθη* *καὶ οὐκ εὐχρίσθη*: Hy is heene gereift na het Goddelyko, &c. &c.

Wat nogtans Matheus zegg / omdat zy niet en zyn, zoude niet streyden tegen enen Text, wylt by 'er dan mede ander hoort de Ouders van Josue, die met het kindeken geuolgt uorden / waer daer Hy niet uistofoten / maer te meer hier ingefoten / en onbeuolft uord; ja waer daer wij van bek de kindeken als uot de vinger op de bestende vluot van Josephus Maris, met het kindeken na Egypten geuorden uorden; zo dat hier geld die hoerke der Wafmen / *Positio unius non est exclusio alterius*, dat is / de stelling van d'eene zaak, is geene

Matheus in navolging van de 7e en de 8ste hebben) omdat zy niet en zyn, zoude te kennen geven, dat die kindeken velt na de wels weder den 17e haers steruen. Het moet in welen, meer veruolft uorden zyn daer immer deze spreekwijze, die ook dilt by Heilige niet alleen, maer zels Haldenke, zoo Gredke als Romeinse *Αὐτοῦ* *μεγάλου* *προφητεῖας* voorkoond, kan te kennen geuen, dat ymant niet een gevonden uord, 'zy by voor dood gehouden uorde. Het zy dat het eigenlik, en warlik voor steruen, en dood te zyn konomen uord. Aan als dit laetle blykt uit Job 7: 21. Pl. 37: 16. 19: 14. waerom het by elkander staet, niet te zyn, maer gestoruen te zyn, by Herodot. 1. 9. 206. apud Raphael. Om niet te geuagen van zoo veele andere retonen, waer mede dit waergeuolen kan de hincader afgesneden uorden. Men zie verder de Gredede Haksparre in Nati Philol. Theol. &c. Arnold Linn. Limburg, en andere.

geene uitsluiting van de andere, 't geen ook wel van Perlonen, zoo als hier, zoude konnen waarheid zijn.

Ondertuffchen zoude het niet straffen / zoo naer de letter by Jeremias op een diergelyk geval geogd wierd / 't welk God / als een Voorbeeld van deze Bethelmitische kindermoord, en Jesh vlugt na Egypten outwiffing zoo beschijnt had / en waer van als in de vervulling by Matheus het tegenbeeld verhoort word / te meer / omdat immer ook de Voorbeelden konnen gezegd worden vervuld te zijn door der zelve tegenbeelden; zoo men maer iets diergelyks in de Babylonische, of de Assyrische wegvoering van 't Volk der Jooden (waer op sommige dit eerst toepassen) anders konde vinden / gelyk zoo onze Kantekenaers het reene en het andere ook zamenvoegen; te meer / omdat in de 2 volgende verfen, van die vermistte kinderen, of Nakomelingen word geprofeetert / dat zy uit des Vyands Land zouden wederkomen; alwaer op een vorige wegvoering, geuaert met een grote nederlaeg schijnt gedaeld te worden / waer van de Nakomelingen eindelyk zouden wederkeeren. * Of schoon wy oer die volgende woorden zien zullen / hoe zulks op de te rug komt van Jesus met sijne Ouders uit Egypten kan zien.

Wij wyl we in die Geschiedenissen nergens lezen van zoo reene afgrizelyke moord, alleen omtrent de kinderen gepleegt / en wel omtrent Rama, en omtrent de kinderen, van Rachel, ofte des zelfs Nakroos in het byzonder / daer egter Jeremias wel duidelyk van Rama, en van Rachel en haere kinderen gewag maekt / zoo durven wy die Oude Godspreek niet wel eerst op zoo iets toepassen. † Wil egter

nemand

* Dit heeft te minsten meer schyn, als dat men hier zouw denken om een geval, het geene nog eerst lange na de Bethelmitische Kindermoord zouw gebeuren, en het geene dus ganschelik niet als een voorbeeld, of voorspel van die aengetekende moord, by Matheus te vinden, kan aengemerkt worden; alwaerom wy afkeuren het gevoelen van een ander (zie Oudaen Roomze Mog. p. 103, 104.) die zegd, dat of schoon het eigentlik wel op het geval ziet, dat Matheus verhaeld, het egter ook kan gepast worden in 't gemeen op de verwoesting des Joodzen lands, ten tyde der Romeinen onder de Keiseren Vespasianus, en Titus, Vader en Soon, en vervolgens onder Hadriaen.

† Er zyn'er, die zeggen, dat het om 't even is, of wy weten tot wat tyd dit behoord, of wat eigentlik 't geval is, 't geene de Proef in 't oog mogte hebben, 't is hen genoeg, dat men iets diergelyks zoude zien ten tyde van Bethlehems kindermoord; 't zy dat ze dan meenen, dat het, voor ons onbekend, waer 't huis te brengene geval, ten voorbeelde strekte van 't gunt naderhand te Bethlehem zoude gebeuren, gelyk Math. zegd; het zy dat zy meenen dat op iets, 't geene wy reeds te berde gebracht hebben, als een voorbeeld van 't geene naderhand te Bethlehem stond voor te vallen, geogd worde.

nemand hier denken aan de wegvoering der 2 Stammen, Juda, en Benjamin, naer Babel, van welke Benjamin, mede uit Rachel, dus reene was; gelyk hier 'er Rama in Benjamins stam ingevoegd word / en aan de wederkeering uit de gevangenis (waer op van wijders na de letter vs. 16, 17. geogd word) zynde meer die twee Stammen, dan de tien Stammen te beurt geballen / wy hebben 'er in zoo bezre niet tegen / dat zulks als in het Voorbeeld, waer van Matheus in de vervulling het tegenbeeld verhaelt / toen plaets gehad heeft: Ook had (kan men zeggen) die laetste wegvoering een byzondere betrekking, tot Rama, als waer Nebuzaradan alle de Jooden, met ketenen gebonden / tot de wegvoering na Babel by een verzameld hadde / gelyk Grotius uit Jerem. 40: 1. opmerkt. † Als waer / men zoude hier op konnen tegenwerpen / dat die gevangenis Juda ook raekte / en dat dus Lea beneheng Rachel behoorde genaemd te worden / dog daer op kan men antwoorden / dat egter Rachel alleen genaemd word / uit gemerking van Rama, een plaets in haer Erfdeel, en als het booznaemste Schonwoneel harer elende. Terzegen / dat van eerder Jeruzalem, of het geheele Land behoorde genaemd te worden / daer op zou men konnen antwoorden / dat in Rama het Volk wederbe by een vergaderd, en gebonden, en dat Rama behoorde tot de kindpanden des lands / nu door byandelyk geweld te winnen.

En of schoon wy gezien / en te horen antweberogelyk betragt hebben / dat die Cap: behelst een Prophetie des N. T. zoo strak daer niet tegen / dat men die Geschiedenis daer in gesicht vande als een Voorbeeld van 't gene waer na stand te gebeuren; gelyk het verhand is / dat in de Prophetien vanden de voorledene dingen, als een grondslag der toekomstige worden gemelt / en dat de lichaemelyke, en geestelyke wegvoering van Israel na een lichaemelyk, en geestelyk Babel, en weder verlossing uit de zelve / diltuws zoo worden zamen gevoegd / dat het blijft / dat de Geest de rene als een Voorbeeld der andere hoortreid. zie zelfs vs. 2, 3. Dus vanden wy hooren (en in dit ons Text-Cap: rene toespelling gemaakt op de rampen van Israel geleden in de wegvoering na Babel, en hunne wederkeering uit dat Vyandelyk Land, zie vs. 4-12. en dus verkenen alle gematigde Godsgeleerde van beter Studien eenparig / dat de Elende der Oude Kerk, met haere volgende Verlossingen mogen aengezien worden / als Schaduwen van

den Geestelyken staet der Nieuwe Kerke; ja dat in 't byzon-
der de Babyoniers, en andere Vyanden der Jooden, laetere
Tegenpartyders van Gods Volk vertonen. Die juist in eene
Verhandeling van Rachels Rouwklage over haere kinderen,
gehoege agter de Ontlediging van de Openbaring van Jo-
hannes, getroffen uit de Uitlegging over de Openbaring van
J. a Mark, en gehoege agter het zelve Werk pag. 367.
onder een / en in Hellenbroeks *Beurtoeffen* / eerste Deel pag.
918. Egter schijnt haer tegeus te strijden / dat 'er nauwe-
lijks waeren de beynselen des N. T. toen deze Kindermoord
gebeurde / en 'er toen nog de Nieuwe Kerk zoo zeer niet
was / maar het Oude Volk, onder welke het voorziel:
oak dat hier geen gevangenis maer wel een wreede moord
is voorgevallen. Gelijkt het oak het gansche Volk niet betrof /
als voorgevallen / maer slechts de jonge kinderen, en dat nog
maer van een kleine Landstreek, en dat wederom niet we-
gens eenige misdaed, maer wegens de wreedheid van een
Inlandsche Landvoogd, en dus oak niet van een Buiten-Lands-
Vorst, gelijkt te horen plaats had in de wegvoering van
Israel na Babel; waerom zinnuige het stuk dus opvatten /
dat Matheus wil zeggen / dat gelijkt by Jeremias gewag ge-
maekt word van een geval / waer in Rachel haer woer-
hoofd / als weenende over haere kinderen, hier in de
Bethlehemitische Kindermoord iets diergelijks is voorgevallen /
dat haer op mede kan toegepast worden. Zeg men / dat zoo
men al eens dit gewis van Toepassing * toestaet / daer slechts
enkele woorden der Schrift ingehragt worden / zulks hier
geen plaats kan hebben / omdat Matheus zegt / toen is ver-
vuld geworden, en: Zoo antwoorde men / dat men zulks
dient te onderschrijven / van een andere Spreekwyze, als 'er
staet: Dit is geschied, opdat vervuld zoude worden, welke
het

* Als men sig te binnen brengt, hoe *Matth.* in dat welsde zds Hoofdst.
verscheide Profetien in der zelve vervulling aanroekt, en wel eerst die
Bekende Godspreek uit *Mich 5: 1.* Om te tonen dat de *Messias* in gevolge
de zelve te *Bethlehem* moeste geboren worden, *vs. 9. 6.* daer op die uit
Hof. 11: 3. te vinden *vs. 14, 15.* om te berogen, dat de *Messias* moest
vlugten na *Egypten*, en van daer weer te rug komen: dan al verder die
woorden die weby onsen *Profeet* aentreffen, welke hy roept op de *Bethlehe-
mitische Kindermoord*, te zien *vs. 16, 17, 18.* en eindelijk de *Profetie*, die ge-
segd had, dat hy *Nazareus* zou geheten worden, *vs. 23.* Soo is het
gansch niet denklik, dat hy de eene profetie als een eene profetie van
dat geval, en de andere slechts by *accommodatie* zouw aanhalen: om ve-
ke andere reden niet te melden, die tegens zoo een *accommodatie* stry-
den, te woren reets gemelt.

het oogmerk van God / door de Propheten sprekende / van
eigenlijkt schijnt uit te duikien / waer in men zouw kon-
nen waagen / (om eens toegebeude te zijn) dat *Matheus*, Cap.
2: 17. niet zegt / toen is vervuld geworden, 't geene voorzegt
is door den *Profeet*; maer het geene gesproken is door den *Pro-
pheet Jeremias*: * hoe wel men hier tegen kan inleggen / dat
egter oak *Math. 2: 15.* staet: Opdat vervuld zoude worden het
geene van den Heere gesproken is door den *Profeet*, zeg-
gende uit *Egypten* hebbe ik mynen Soone geroepen: haer niet
staet: toen is vervuld geworden, maer / opdat vervuld zou-
de worden, en daer die zelve geagte Mannen egter oopder-
ten / dat by de *Profeet* niet was voorgezegt de wederkeering
van de *Christus* uit *Egypten*; maer veel eer van 't oude
Israel by hunne uittocht uit het zelve / en dat zulks slecht
van *Matheus*, of by wege van Toepassing oak word aenge-
haeld / of voer zoo zeer het rene een Voorbeeld van 't an-
dere zu geweest. Men kan hier mede vergeelijken *Math.*
27: 9. haer zinnuige dat oak zoo nemen / die eragten / dat
het vervuld worden haer / en in onzen Text niet anders
zouw zeggen / als het gebeuren van een zeker woord in zijn
ruimte genomen / 't welk by zoo eene gelegentheit daerde-
lijkt zijn waarheid bekoomb; zoo als 'er dikwerf de zelve
zaeken geschieden / en dus eene verbuiling is / niet ten aanzien
van het zelve Onderwerp, maer van 't geene daer ontrent
gezegd word / en dus zene soort-gelyke vervuiling; dog
'er zijn veel redenen / te woren van ons bygebragt / om
te vermoeden / dat men de plaatsen des O. T. by na noit
in eenen anderen letterlyken zin moeg toeligenen / van hun
in de aanhalingen des N. T. schijnen toegevoegt te wor-
den;

* Wil ymant wagen, waerom *Matth.* niet segt zegd, gelyk *vs. 15.*
in 't gemeen, dat het door den *Profeet*, maer juist *vs. 17.* dat het door
den *Profeet Jeremias* gesproken is? Knige zyn hier van gedagten, dat ymant
in zijn handschrift tot eigen gebruik des *Propheten* naam eerst op de kant
zoude geler hebben, en dat die nederhand in den *Text* zoude ingevoegt
zyn by uitschryving; dog dit oordeel is niet kragtig genoeg, wyl de
Schryvers des N. T. waerommen den eigen naam noemen der geene, uit
de Rolle der *Propheten*, waar als by ons aanhalen Veel ligt behoeft
den Lezer beter de gedagte van den vermaerden *Frans Junius*, die men
dog ongenoemd, uit gebreid vind by den geleerden *Nuranius in* *DI. AA.*
Karax. sine concil. loc. P. de N. T. wilstende dat udruekelik de *Schry-
ver* dezer Godspreek zoude genoemd zyn, niet alleen om des te ze-
kerder de bevestiging der *waarheid* met een opslag wel haest te konnen
vinden by een der *Schryvers*, die niet de minste van allen is, en
ook om den eigenlyken zin dezer *uitspreking* des te zekerder te
leeren. Maer voornamelik ook tot staving van 't *Goddelik gesag* by
Prophetische Rolle.

den; opdat nog de wysheid der Evangelisten, en Apostelen, nog de zekerheid hunner Uitleggingen, nog het verband der rede iets te kort geschiede / en op losse schroeven gesteld worde / en om dus te lieter alle Uitvlugten der Jooden en Ongodisten voor te komen: Immer wy oordeelen / daer niet ligt te mogen toe komen / zoo lange 'er nog een andere weg open is / om de schyn-swarigheden op te lossen / en om iets als eene duidelijke Voorzegging van 't geene / waer van zy de vervulling aentonen / aen te merken; gelijc wy reets gezien hebben / dat zulks in onze Text vergeleken met Math. 2. nog wel op meer / dan eene wijze zelfs kan geschieden / en nog verder zien zullen. Hoewel als deze Regul doorzigt / 't gemakkelijker is / dus de knoop door te hakken / dan los te maken.

Ondertusschen willen wy wel bekennen / dat die Gedagte in de eerste opslag ons ook al wat toelagt / als of hy Jeremias wel mogt gezinspeeld worden op zeker lotgeval, 't geen wel eer ontrent Rachels beide kinderen in het bijzonder heeft plaats gehad / hoe dat eerst haer eene Zoon Joseph vermist is / en weggevoerd zijnde na Egypten, als dood gerekend wierde / Gen. 37. en daer nae ook haer andere Zoon Benjamin, haer ontroosten / en in Egypten als gearresteerd is geworden / Cap. 44. 't Is wel zoo / dat Rachel toen al dood was / maer wijl Jacob haer Man daer over zulc een misbaar maakte / zoo kon Rachel in zoo verre verbeeld worden / als nog veel meer rouwe daer over bedrijvende / indien zy nog leefde.

Dag het zy / dat men dit aanmerkt als een Voorbeeld van de Bethlehemitische Kindermoord, ofte van de vlugt van Jesu Ouders met het Kindeken na Egypten, en des zelfs wederbrenging uit Egypten, men vind weinig / of geen overeenkomst tusschen beiden / maer in tegendeel wel veel srydigheid: want

I. Aan die wegvoering van Joseph, en Benjamin na Egypten geen Voorbeeld zijn van de Bethlehemitische Kindermoord: wijl zulks te Bethlehem, en in alle des zelfs Landpalen, en niet in Egypten is voorgedallen / en Joseph en Benjamin ook niet zijn vermoord geworden / eber als de Kinderen te Bethlehem, en in alle des zelfs Landpalen is overghomeen.

II. Alzoa weinig kan zulks zien op de vlugt van Jesus na Egypten; wijl nog Joseph, nog Benjamin eigentlijk gevlugt zijn na Egypten, maer by toeval daer gestomen zijn /

en het nog enigzints te het wisten staet / of hy Jeremias nog niet reets geoozd word op de vlugt van Jesus naar Egypten; terwyl wy gezien hebben / dat die Hebrzeutische woorden / omdat Hy niet en is, ook anders konnen opgevat worden / en zulks niet halfstrek medebrengen / en de vlugt van Jesus na Egypten eigentlijk maar een Aenhangzel van de Bethlehemitische Kindermoord is / welke dus in onze Text niet direct / en in de eerste plaetse bedoeld word. Ook is Joseph in zijn Jongelingschap, maer Jesus in zijn kindsheid derwaerts verhoerd: behalven dat Joseph en Benjamin in Egypten zijn gestorven / en noit uit dat Vyandelyk Land zijn wedergekeerd, daer Jesus al haest uit het zelve wedergekeerd is / en deze wederkeering van Jesu Ouders met het Kindeken straks in het volgende Vers, als een rede / om niet te zeer bedroefd te zijn over dat gemis, word opgegeven / als 'er staet: Bedwingt uwe stemme van geweent, enz: want zy zullen uit des Vyands Land wederkeeren: zy, t. w. Joseph, en Maria met het kindeken.

Hier mede zouden wy konnen een rinde maken met het Verklaren derz Godsprake, ten ware 'er nog niet een nieuwe swarigheid overbleef / t. w. hoe dan volgens den samenhang, en den draec der Prophetie, deze Godsprak hier te pag staend / en zulks van Mathews ook op de Kindermoord hy Jesu Gehoorde kan toegepast worden / daer het slaer ons is gekleken / dat 'er geschaeld word / zoo voor, als na, van de Bekeering, of wederkeering, en wederbrenging der Jooden in het lande der dagen.

T. Hier is bled / dat terwyl aen Israel hier eene herstelling beloofd word in 't laatste der dagen, deze Textworden dan tusschen beiden konnen strecken / om die mogelijkheid, en zekerheid, als door een gelijc teken, zoo aen te vinden / dat gelijc het God moegelijc is geweest zijn Zoon in Egypten te bewaeren, en van daer weder te brengen, en hy hem ook zekerlijc in Egypten behoord / en van daer wedergebragt heeft; dat hy ook zoo in 't laatste der dagen sig zal magtig betonen / om daer uit het Land harer verstroying weder te brengen / en dat hy waerlijc het ook als zeker doen zal.

Daerom nuant waerom tot dat vnde van juss dat 't xempol hier word ingebzagt? men kan antwoorden / dat zulks als een slaer teken, en onderpand van Israel van hante bewaring, en wederbrenging zoud strecken; en het God hoornaensel geaan is / dus by alle gelependheid van de v. om, en sijn

Hoe deze Godsprake van Jeremias vs. 15 in dit 31. Cap. kan geoordeeld worden in een gepast verband met het voorgaende, en volgende voor te komen; 't geene op meer dan eene wijze getoond word.

wedervaeren te spreken / ja! dat als Hy iets met eenig teken of exempel zal bevestigen / Hy het heeft getuoon is zulks daer van te ontlenen. Men vergelyke dus hier mede dat teken van een Maagd, die swanger soude werden, en den Immanuel baren, het welk aen Achaz eens gegeven wiert tot sijne verzekering, dat de Twee Koningen die tegen hem opgekomen waeren / Jeruzalem niet zouden in zijne magt krijgen / nog het Huis van David verdelgen / Jes 7. met welk exempel de Heere daer ter plaetse zeggen wil / „Ik also magtig ben, om een Maagd te doen swanger worden, en een Soon te doen baeren, zal ook nu „ wel magtig zyn, om U van het geweld van die Twee „ Koningen te verlossen. „ En zoo wil dan de Heere hier ook zeggen: „Ik die magtig ben geweest, om myn Soon in „ die Kindermoord te bewaren, en uit Egypten te doen wederkomen; zal ook my magtig betonen, om U te bewaeren voor de hand des Dryvers, ende U uit de landen „ uwer verstroyinge weder te brengen. „ Daerom de Heere dit dus ook zamenboegd vs. 16, 17. Want zy zullen uit des Vyands land wederkeeren (t. w. Joseph, en Maria met het kindeken uit Egypten, dat des Vyands land pleeg genaemd te worden / zoo als wy in 't verholg nader zien zullen) en daer is verwagting voor uwe nakomelingen, spreekt de Heere: want uwe kinderen zullen wederkomen tot haere Landpaele.

II. Maar in de Tweede plaats komt hier die Godspreek gepast hoer / wyl de Jooden aldus zouden mogen denken; „zouw deze de waere Messias zyn, welke geboren is te Bethlehem? immer Hy zal een Vrede-Vorst zyn, de Schilo, de Rust-aenbrenger, zoo eenen Messias verwagten wy: nu kan Hy niet gekomen zyn, wyl sijn komst is begonnen met moord, en bloedstorting; En wederom: „zouw Hy, zoo hy de waere Messias was, zulks niet belet hebben; ofte zouw Hy dan niet magtig geweest zyn, „zyn eigen vlugt te verhoeden? **dog dit geval word hier dan hoerzeggd.**

1. Om te tonen / dat hy de Geboorte van de Messias niet geburd is / als het geene hoerzeggd was / en alzo om heilige redenen moeste geschieden / en dat Hy alleen in een geestelijke zin de waere Vrede-Vorst, en Rust-aenbrenger zoude zyn / maer niet zoo als de Jooden hem verhuagteden.

2. Om te tonen / dat zijne Vlucht na Egypten dus niet belet

let heeft / dat Hy de waere Messias bleef / en de Verlossing Israels eventuel heeft uitgewerkt / en dat Hy ook de breuke der weenende Rachel daer door wel dubbeld heeft gheleid.

III. Ook kan men deze Godspreek, tusschen beiden hier ingelascht / aenmerken als een klaer bewys, dat de Messias gekomen zoude zyn / wyl Herodes zulks van de Wyze benomen hebbende / door die Kindermoord hem te vergerfich heeft trachten als in de Wieg te smaren; Door welk bewijs tusschen beiden hier dan geleerd word / wat al mede de weg zal bannen tot der Jooden overtuiging, en bekeering in het laetste der dagen. zoo als die in dit Text-Cap. hoerzeggd word / en hoe als dan de Jooden krachtig in 't harte zullen gezegen / en zoo klaer overtuigd worden uit deze woorden, dat de Messias gekomen is / wyl volgens de aloude Godspraken juist een bloed-dat, met sijn komste is aengevigt / om hem (was het mogelijk) van kant te helpen; dog te vergerfich: en zoo wil het zeggen / dat zy ten gemeynen dage uit deze / en andere Godspraken daer van klaer zullen overtuigd worden / en als verwonderd staen / dat zy nu zoo eene duidelijke Prophetie geen meer ont geslagen hebben / ja! moeten bekennen / dat zy zyn te vergerfich getruert hebben aen de onlasten, die niet / en na sijn komste verlaet zijn / hoer het tot dus verre een grote steen des aenstoets van hem geweest was / om niet in hem te geloven; waerom Malonides in sijn Boek van de Koningen ook te vergerfich Cap. 11. segt; Jesus van Nazareth is ontdekt de waere Messias niet te zyn, dewyl Hy geen Verlosser Israels is geweest, maer oorzaak was, dat Israel door het sweerd vernield, en het overblyvel verstroyd is. Daer hier duidelijk geleerd word / dat sijn komste niet zonder bloedstorting zoude toegaen / en Hy niet gekomen was / om de vrede op aenden te brengen, mer het sweerd.

Daer de Daer is dan hoer het laetste / hoe de Jooden, die Martheus Aitlegging verdrag houden / ook uit deze Godspreek, zelfs als van boven / hoemen / en eens zullen moeten overtuigd worden / dat die niet op de Bethlehemitische Kindermoord, door Herodes aengevigt / om was het mogelijk de Messias van kant te helpen? Hy antwoerden / dat het geval hier Kindermoord * den Jooden

* Uit die wrede Kindermoord blykt waerlik niet weinig van agteren, en by de niskomst het verborgen oogmerk der albestierende voorzienigheid Gods.

Hoe de Jooden die Martheus uitlegging verdrag houden uit Jer. 31: 15. van vo-

ren, kon-
nen over-
tuigd wor-
den, dat
zulks ziet
op de
Bethlehe-
mitische
Kinder-
moord.

Jooden egter niet kon (i.) onbelaast zijn: want dit is zoo ken-
baar in den Ouden tyd - en zoo rugbaer onder de Jooden, dat
zy ook die Historie niet konnende missaken / de zelve liever
met Fabulen, en quaedsprecken hebben willen bevestigen /
waer van zy ten geenen daege eens laer zullen maeren
overtuigd staen. **Zimmer zoo leest men in den Talmud el-
berg:** Als Jannay de Koning de Rabbynen doode, gingen R.
Josua, Soon van Parachja, en Jesus na Alexandrien henen in
Egypten. **alwoer men de leugen mengt met de waarheid.**
Op een andere plaets leest men in den Talmud: Heeft niet
Ben Stada de Toverkont met zig gebragt uit Egypten, en de
insnyding, die in sijn vleesch gemaekt was? **Hu is het be-
kenb / dat zy Jesus onder de naem van Ben Stada lasteren /**
en dat zy hem Wonderwerken aen een zwarte Toverkont
toeschrijven / terwijl zy egter daer door toegeben / dat hu
in Egypten geweest is / en zoo zig zelve bevraden. Zoo
zegt ook R. Abraham; 't geen Jesus gedaen heeft, dat heeft
Hy door Tovery gedaen: want in den Evangelio is geschre-
ven, dat Hy twee Jaren in Egypten heeft toegebragt; aldaer
heeft Hy de Toverkont geleerd.

Ja! de Jooden konnen van de waarheid dezer Historie,
luiten Matheus, zelfs nit zulken Schryver, die het Chriiten-
dom noit begunstigde / overtuigd worden; want zoo vind
men in Macrobius, een Heiden- en Romeinsch Schryver
verhaelt / gelijkt wy te horen reets hebben aengerord /
dat Augustus, als Hy gehoord hadde, dat onder de kinder-
kers, welke Herodes der Jooden Koning in Syrien had bevo-
len om te brengen, die beneden de twee jaren waeren, ook
sijn eigen Soon gedoodet was, zoude gezeid hebben, het is
beter Herodes Swyn, als zyn Soon te wezen. Zoo konnen
dan de Jooden nit het een en het ander overtuigd worden
van de waarheid der Bethlehemitische Kindermoord, door
Matheus aengetekend / en wijl een diergelijck geval van het
dooden van zoo veele kinderen alleen / zonder de Oude, niet
van hen uit de Historien des Ouden Testaments kan angetoond
worden / daer hier egter de Moeders alleen weenende over haer
kinderen waerhomen / zoo moeten wy en zy niet ook over-
tuigd

Gods, hoe door dit omkomen aller jonge kinderen in Bethlehem, God zorge
gedragen heeft, dat namaels niemant van haer nix valschelek heeft kon-
nen overwerpen als, of uitgeven het waer **nae Davids, de Christus** te zyn;
maer hy alleen, die van den Vader bedekt is met de schandewe van sijne
hand, en door sijne verwoering na Egypten alleen uit die wreede moord is
gered, en behouden geworden.

tuidt worden / dat hy Jeremias geen ander geval voozeght
wozd / wijl wy gezien hebben / hoe toepasselijc die voor-
zegging daer op is; en zoo zegt te vergeressch van R. Isaak,
nopens de aenhaling / en uitlegging die Matheus van die
Godspracke maekt / passende de zelve op de Kindermoord
van Herodes toe: Deze plaets gebruiken de Evangelisten ook
om haere Sustinuen te bevestigen buiten het oogwit der Pro-
phetie, gelyk zy ook andere voozeggingen gewoon zyn te
behandelen; daer wy nu gezien hebben / hoe ze grenzint
luiten het oogwit van Jeremias is bygebragt door Matheus,
en hoe gepast de zelve hy Jeremias ter nedergefeldt wozd /
om de Jooden eens te overtuigen / dat de Messias reets
ghelomen moet zyn / en dat ze zig te vergeressch een Aerd-
sche Vrede-Vorst, en Lighaemelyke Ruste verlaest heb-
ber.

Mag een zwaarheit rijst hier / waesse wel diende mede
nit den loeg gesind te worden: Ge weten / (indien men
de woorden na den Hebreuwschen Text verlaest / omdat hy
niet is, en zulst op de vlugt van de Messias, die mede in
die moord schein gedood te zyn / toepasse / ofte zoo al
omdat zy niet en zyn, 'er de Ouders sijn wie de onder bezijpe)
hoe dat men immers niet leest van de rouwe der Bethlehemi-
ters over het missen van dat kindeken, en der zelve Ouders,
en dat van den in 't midden van haer geboren, en in
haer eerst geopenbaerden Messias. Waer op blent / dat ik
wel wil geloven / dat de jong-geborene Helland by wintige
is erkent geworden voor soobanig een; ja! dat zy ook niet
ten eersten zullen geloven hebben 't verbloekt oogmerk
van den wjzen Herodes, maer niemant zal egter die
betwisten / of dat staende de Profetie Mich. 5: 1. en ge-
hoort zijnde de rehen der aankoms van de Oosterze Wyzen,
met het verhael van haere verrijting ontrent dit kinde-
ken te Bethleheim, vergetelien met de voozeggende bekend-
macking alomme in die stad door de Herders, of zeg ik / 'er
zullen egter in 't midden van de diepe onkunde, en blinde
ongelovigheid des Joodischen Volks, wel eenige geweest zyn /
die den wjzen / en staetwylgen inborst van Herodes kinnen-
de / ook wel haest den stoben toerog van dien Asekloniter
zullen bemerkte hebben. Zy dan in oprechticheit des ge-
loofs Jesus door de waere Messias hebbende erkent / ween-
den nu over hem / en te gelijck over haere eige gedoodde
kinderen, hem 'er ook mede onder tellende / ombat sijne
vlugt hemelick geschied / en hen tot nog toe onbekent waes.

Wergelijkt 1 Sam. 4: 18. daer den ouden Eli het verlies der Arke Gods meer ter harte neemt / dan het omkomen sijner twee Soonen. Behalven dat wy gesien hebben / dat er geene zwaartheid instreekt / zoo men al de woorden vertaalt / omdat zy niet en zyn, en zulks in 't gemeen op de vermoorde kinders van Bethlehem toepasse; gemerkt eigentlijk Matheus noot deeze Godspreek niet byzengd / om te beluizen de vlugt, en het verminken van 't nieuwgeborene kinden Jesus, en de rouwe daer over ontstaan / maer om te betogen de moord der Bethlehemitische kinderen uit die andere Godspreek van onser Jeremias, als de welke ter betoog van Jesu vlugt na Egypten eigentlijk een ander Godspreek had bygebragt / t. w. die uit Hof. II: 1.

Zie daer / dus hebben wy (zoo veel ons doenlik was) deze duistere Godspreek wat nader licht zoeken om te zetten / en zoo wel de geloofwaardigheid van het Euangelische, als de vastigheid van het Profetische Woord trachten te betogen; schoon wy toestaen dat wy dit soo klaar niet zouden gesien hebben / zoo wy geene voorlichting hadden uit de aenhaling der Godspraken in 't N. T. die ons ten sleutel strekken / en een geopende deure geben tot nader verstand van de anderszints verzegelde Rolle der Profetien; en zoo zien we dan hier / dat ook deze Prophetie in des zelfs vervulling aengemerkt / eenszints is van eige uitlegging, of uitvinding.

Hier uit zien we nu kostelick (want we durben ons in een lang gebruik / uit dit verhandelde anders te trekken / niet uitlaten / omdat deeze stoffe zoo bezre reets is uitgebijt) dit navolgende:

I. Dat gelijck Jesu komste al haest met bloedstorting is verzeeld geweest / en de heerde Herodes de welke al vroege als in de geboorte heeft trachten te smoren, even zoo in verhoel van tijden de vyanden der waarheid, en van sijn Ryk, de Kerke Christi, als sijn verborgen lighaem zijnde / by des zelfs eerste opkomst, en grondvesting onder 't N. T. noot als in de wiege hebben trachten om te brengen / en zoo de verdere voortgang te beletten.

II. Dat Jesus niet gekomen is om de Vrede op de Aerde te brengen, maer het swaerd, en Gode sijnriberen door veele verdrukkingen moeten ingaen in 't Koningryke Gods; des niemant hunner zig vreemd moet houden over de roude der verdrukking, en dat de geene / die zig onder 't Ryke Christi hier op Aerde een bestendige uiterlijke ruste, en voorpoed. zonden beloven / zig jammerlikt zonden bezorgen; nade-

maek

maek alle die Godzalig willen leven in deze tegenwoordige wereld, zullen verdrukt worden.

III. Dat zy / welke zulck een droevig lot ondergaen / dat de hunne om Jesus naems wille magten gedood worden / niet moeten bedroefd zijn als de Heidenen, die geen hope hebben / maer weten / dat kostelick is in de ogen des Heeren dusdanigen dood sijnner gunstgenoten, Pl. 116: 15. Openb. 14: 13.

IV. Dat God noot magtig is / en weet de Godzalige in de verfoeking te bewaren, en hen een weg ter ontkoming te besorgen / opdat ze behouden worden in den dag des toorns, en de Regtveerdige niet de Godlose niet verdaen worden / maer 'er altijd een Heilig zaed, als het steunzel der Aerde in den lande moege overblijven. zie Openb. 3: 10. en hoe ons selck nu strax weder in 't volgende vers zal geleerd worden.

Vers 16. Zoo zeyd de HEERE; bedwingd uwe stemme van geween, ende uwe oogen van traenen: want daer is loon voor uwen arbeid, sprek de HEERE: want wy zullen uit des vyands land wederkomen.

Want of wel u Volk o Israel! is gelyk het zand der zee, zoo en zal (dog maer) het overblyfzel daer van wederkeren. Zo luid de Profetische Godspreek, die we lesen / Jef. 10: 22.

Ma de letter van hier geboord worden op de toestand van Israel, toen het door de Assyriens is geslagen / en gevangelik weggevoerd; zijnde het Volk Israels in die tijd zoo groot in menigte, als het zand der zee, dog waer van slegt maer een overblyfzel zoude behouden worden / en welke ook op bezre na niet alle zouden wederkeren na hun land: want de 10 Stammen, in Assyrien en eiberd koningelick zijnde weggevoerd, zoo waeren zy daer weder verstroyd, dan Iuda in Babel was / waer van dan al webe dan ook een byn mindere getal is wedergekeerd, zie 2 Kon. 17.

En zoo schijnd daer door dan in de eerste plaetse aengeduid te worden / dat niet de 10 Stammen, die anders het grootste gedeelte uitmaekten / alle te zamen zouden wederkeren uit de landen hunner verstroyinge na Canaan, op het

Q 9 2

hebel

Korte
stellingen
van het
gebruik
hier uit te
trekken.

Inlei-
dings-
grond uit
Jef. 10: 22.
22.

liebel van Cyrus, of Cores, Koning van Persen, maer alleen gansch loeinige / die met Juda uit Babel zouden wederkeren, welke in Jeremias, Cap. 3: 14 bepaeld worden tot eenen uit een Stad, ende twee uit een gellagte, om het kleine getal aen te tonen / welke de Heere in dien tijd zou aennemen, en wederbrengen te Zion. Zoo zouden de kinderen Israels opgelesen worden, een by een, Jes 27: 12. 3te Ezra 2: 59. en dit getuigt mede Josephus Antiquitarum Lib. 11. Cap. 4. tellende onder de wederkerende uit Israet, 652. en Cap. 5. verhaelt hy / dat Ezra des Konings Brief na 't land der Meden, zijnde de plaats / waerwaerts de 10 Stammen verhanght veruordt zijn / heeft gesonden / waer op enige na Babel, en met de Jooden van daer na Jeruzalem gekerdt zijn / en met de haere woninge geslehen: trouwens; dit is de reden / waerom onsen Jesajas, Cap. 49: 5. sprekende van de wederbrenginge der Jooden in Canaan, zegt / maer Israet zal zig niet verzamelen laeten. En zoo waren ze zelfs ten tijde van de Apostelen Jacobus en Petrus nog in veruoyjinge, Jac. 1: 1. en 1 Pet. 1: 1.

Dit blijkt ook uit Jerem. 23: 8. dat die weldaet van Israels wederbrenging eerst na de komste van de Messias, (maer van vs. 5. geprofeerd was) beloofd wordt als een weldaet, die dus in kracht sijne vervulling nog niet gehad heeft. Gelyk nu doorgaens in 't Profetisch woord, de wederkeringe Israels uit Babel, als een prete voorkoemt van de wederkeringe der Jooden tot Zion, en den Heere haerert God in het eerste, en besunder in het laetste der dagen, zoo is het / dat in een verhevener zin hier besunder de uitverkorene uit Israet verstaen worden / dat overblyfzel na de verkiefing, gelyk ze Paulus noemt Rom. 11. welke een klein getal in tegenstellinge van de verworpenen, en vleeschelyke Jooden uitmaken zouden / terwyl de Heere dus hier sijn genadig voornemen ontdekt / hoe hy ze niet alle zal verdelgen, maer hoe het zelve overblyfzel in 't laetste der dagen nog eens zal bekeerd worden / en zoo wederkeren tot den Heere. Trouwens; Paulus zal ons na dien geestelyken zin deze plaats dus verklaeren / Rom. 9. wanneer hy bezig is / om te tonen / dat niet het gansche zaed van Abrahams Nakomelingen ten leuen is uitverkoren, maer alleen een bepaeld getal, en wel het overblyfzel na de verkiefinge, der genade, en dus / dat 'er een voornemen sijn wel der verwerping, als verkiefing is. Welk voornemen om onder de Jooden zoo wel toorne als genade te oeffenen /

en dus de meeste hoop te gaen / hog sig ober enige te ontfermen / hy dan ook beuysd uit dese Godspraak by Jesajas, als hy zegt: vs. 27. En Esajas roept over Israet: Al waere het getal der kinderen Israels, gelyk het zand der zee, zoo zal het overblyfzel behouden worden.

En om ons hier in niet langer besig te houden / eben die zelve waerheid word ons ook duidelik geleerd in dit 16. vs. aengemerkt in haer verband met de voorgaende en volgende woorden, maer in duidelik wel eerst op de lighamelyke, maer dan besunder op de geestelyke wederkeringe van het overblyfzel der Jooden in 't laetste der dagen gezin-dorft word.

Nummer zoo word 'er niet alleen vs. 2. getwaerd van dat Volk, als van de overgeblevene van den sweerde, 't welke genade gevonden had in Gods ogen; maer ook op het slot van vers 7. Hoedat het overblyfzel van Israet zouw behouden worden. En vers 8. Hoedat hy ze nog eens zouw aebrengen uit den lande van het Noorden, en vergaderen van de zyden der Aerde, en dus uit de landen immer verstroyjinge: En eben die zelve weldaet noemt Israels bekering, en wederkeringe in het laetste der dagen word ook beloofd in dit 16. vers, zoo als we in de verklaringe nader zien zullen.

Deze woorden hangen af te duidelik te zaemen met de eben doorgaende / als dat wy moeyte nodig zouden hebben zulst aen te wijzen.

Te weten / eben te horen was getoond / welke eene klagstem eens zouw uitgeheerd worden in Rama door Rachel, ofte de reene / die door haer verbeeld werden / wegens het ombrengen, en geuangelik wegvoeren, immers wegens het gemis van haere kinderen: hier tegen worden die weenende Persoonen nu getroost, door de hoope: die hen gegeuen word van de wederkomst van de weggevoerde in haer land, en dus vermaent hunne stemme te bedwingen van geweene, en hunne ogen van traenen; zoo als ons de gepaste zamenhang nog nader in 't verhoig zal bliken. In dit vers staet ons van omders haluen te letten op 2 booz-naeme Hoofdzaeken.

I. Op de vermaning om gemoedigd en getroost te zijn in 't midden van soo groote rampspoeden. eben te horen vermeld / begrepen in deze woorden: Zoo zeyd de HEERE; bedwingd uwe stemme van geweene, ende uwe ogen van traenen.

Toepassing op vs. 16.

Zamenhang van vs. 16. met vs. 15.

Voornaem Deden, en Hoofdzaeken, die ons hier voorkeemen.

II. Op een verhoog van de gezonde redenen daer toe; begrepen in de volgende woorden: want daer is loon voor uwen arbeid, spreekt de HEERE: want zy zullen uit des vyands land wederkomen. enz.

Wat aengaat het eerste; namelijk de vermaninge om geoemoedigd, en getroost te zijn in het midden van zoo groote rampspoeden; die aengarnde laet de Profeet te recht voorspaaen deze woorden: Zoo zeyd de HEERE.

Waerom hier we-derom voorafgaet, zoo zeyd de Heere.

Hy toont daer mede / dat hy die niet uit en van hem zelve spzakt; maer uit naem en last des Heeren, en dus / dat hy haer niet geene ydele, en ongegronde troost opstield; des men 'er ten vollen staet hande op maken / wijs het waer de HEERE, de Jehovah, die het ingeholge de kracht hier naem, aen geen magt ontzakt / om dingen te doen / die ons te hoog en te wonderbaer zijn / en welke teffens waer de on- veranderlyke Verbonds-God han sijn Volk, de getrouwe waermaeker van alle sijne beloften, en toefeggingen.

In 't bezonder toont hy ook daer mede / dat hy dit spzakt uit naem van hem / die een harten-kenner is / de welke voorheen weet / wat den mensch zal onstellen, en te gelijck wat 't best magtig en dienstig is / om hem op te beuren, te bemoedigen, ende te vertroosten in 't midden van alle rampspoeden, en treurigheid.

Gelijck van de HEERE te horen de droefheid, en de oorfaeke van dien had voorspeld; zoo beschrijft / en voorspeld hy hier nu den troost, hoedat zy / die met taenen gezayd hadden / nagtang vreugde, en gejuych zouden mayjen, en geesd vervolgens op de dughtige troost-gronden van dien / zeggende: Bedwingt uwe stemme van geweene, ende uwe ogen van traenen. enz.

Waerom hier belast word, bedwingdu stemme van geweene, en waerom niet en al gezien word.

Hier word wederom met deze aenmoediging, om getroost te zijn / zoo zeer niet gezien op de verlossinge van Juda uit Babel, vermits hier volgens den zamenhang met vers 10. als nog van Israel, dat is / het Volk der 10 Stammen, en niet van Juda, ofte de 2 Stammen, t. w. Juda, en Benjamin gesproken waer; terwyl van Juda, waer onder Benjamin voorspaaensly begrepen word / eerst in 't volgende 23. vers. en nadet vers 24. gemeld word; en dus han hier nog veel minder bedoeld worden de verlossinge, en wederkeering van Israel, dat is van de 10 Stammen, die in onderscheiding van Juda, voorspaaensly Israel genaemd worden / uit Babel in Canaan; vermits wy nu reets in onse Voorafpraek alre dit vers gesien hebben / dat slegt maer enige weinige met Juda

Juda uit de landen hunner verstroyinge zijn wedergekeerd, en de overige als nog verstroyd zijn. Waerom Hieronymus zeer wel elders zegt: Na de letter is dit nog niet gebeurd: want we niet lesen, dat de tien Stammen, die onder de Meden en Persen in ballingschap swerven, tot het Joodsche land wedergekeerd zyn; maer geestelyker wyze, en met het lyden des Heeren is dit vervuld, en word het nog vervuld, wanneer Israel over de gehele wereld gezaligd word. En wijs hier ook een loon op haeren arbeid beloofd word / zoo han door dien arbeid niet verstaen worden de onmatige droefheid, die zy wegens hunne gevangenis gehad hebben: want / maesten zy zig matigen wegens haere droefheid, zoo verbiende de zelve dan geen loon, en zoo moet hier dan wat anders bedoeld worden. Ook han door dien arbeid niet verstaen worden de wederwaardigheden, welke zy in hunne gevangnisse geleden hebben; wijs de zelve den om hunne sonden tot een straffe zijn overgekomen / en zy dus haerdoor ook geen loon konnen verdienen.

Onderusschen konnen wy als nog onse toestemminge niet geuen aen de Gedagten van sommige Geleerden, welke vermenen / dat terwyl in dit Text-Cap: onderscheidentlyk / eerst van Israel, dat is / van de 10 Stammen, en dan van Juda, dat is / de 2 Stammen gewaerd word / men hier dus ook om twee besondere, en onderscheidene weldaden, waerhan de zene eerst aen Israel, en de andere aen Juda zouu te beu- te vallen / zouu moeten denken; gelijck ook / dat de 10 Stammen, welke verstaen worden onder de Naem van Israel, eerst zulst bekeerd worden / en daer na de twee waerscheynelike redenen te hebben / om te hermoeden / dat in dit ons Text-Cap: in de grond een en de zelve weldaden aen beiden beloofd worden / en dat bewijze ik met deze rede- nen:

1. Wyl vers 1. Een en de zelve weldaet te gelijck / en op een en de zelve tyd aen allen geslagten Israels beloofd word / als 'er staet: Ter zelve tyd (versta volgens het slot van het vorige Hoofdt: daerdoor het laetste der dat en des 12. C.) spreekt de HEERE, zal ik allen geslagten Israels tot eenen God zyn: ende zy zullen my tot een Volk zyn. Het geldt niet dat men hier tegen inleed / dat in dat vers eerst in 't algemeen gemeld worden de weldaden, die de Heere aen de 12 Stammen te zamen zouu schenken; maer dat ze haerom nadet gebezonderd worden / eerst met betrekking op

Israels.

Israël, van vs. 2. tot vs. 23. en dan met betrekking op Juda, vs. 23, 24. want dan kon niet gesegd worden vs. 1. dat op een en de zelve tyd, die weldaden aan alle geslagten Israels zouden hebrezen worden. **Wag of dit niet genoeg was/ en iemand mogelst de uitdrukking van alle geslagten Israels in die ruhite niet wilde nemen door 't gansche Volk der Jooden, dat dan zoude overig zyn uit alle geslagten, maer bepaeltelst door het Volk der 10 Stammen; zoo zeggen wy.**

II. Dat hier een tyd beboeld word/ in welke de Stammen al lange zouden verbeeld zyn onder elkanderen: want volgens vers 23. van Cap. 30. was reeds gewaerd van de verwoesting van Jeruzalem door Titus Vespasianus, nadat vers 21. reeds van de komste van de Messias was geprofeceerd/ zedert welke tyd de Jooden zyn verstroyd geworden over de gansche Werde/ en de Stammen herward/ en verbeeld zyn: daer nu een verdelinge, en verwerringe der Stammen reeds is/ en de Jooden door hunne Huiwelyken het onderscheid der Stammen meer en meer doen ophouden/ en haere geslagt-rekeningen op goede gronden niet meer konnen tonnen/ en zoo die onderscheidinge tusschen Israël en Juda nu gansch niet meer te vinden is in 't Joodsche Volk, en zelfs al met de verwoesting van Jeruzalem en den Tempel zeer waerschyneelst de Geslagtkaerten der Jooden verband/ en verloren zyn/ daer kan dan namaels geen stipt onderscheid meer zyn tusschen de Stammen, en dus gezien worden/ welke Stammen eerst/ of laetst bekeerd worden.

III. Blijft het tegendeel/ omdat vers 27. Israël, en Juda zamen genomen worden/ als 'er staet: Ziet de dagen komen, spreekt de HEERE, dat ik het Huis Israels, en het Huis Juda bezayen zal met zaed van menschen, en zaed van beesten. **En nader/ omdat vs. 31. waer in uitdrukkelst van de bekering van de Jooden in het laetste der dagen gewaerd word/ wederom Israël en Juda worden zamengevoegd/ en aan beide, op een en de zelve tyd, een en de zelve belofte gedaen word/ als 'er staet: Ziet de dagen komen, spreekt de HEERE, dat ik met den Huis Israels, ende met den Huis Juda een Nieuw Verbond zal maken.**

IV. Omdat Israël en Juda duidelst verwisseld/ en als door een en het zelve Volk vs. 33. genomen worden: want daer vs. 31. Israël en Juda t'zamen gemeld waeren/ daer is het/ dat de Heere vs. 33. alleen Israël vermeld/ niet te verstaende by daer nog beloofd de zelve weldaed van vs. 31.

v. Omdat

v. Omdat Jer. 23: 6. beloofd word dat in de dagen van de Messias, Juda zoude verloft worden, en Israël zeker wonen. **alwaer een en de zelve weldaed te gelijck aan beiden beloofd word/ en Juda zelfs de voorrang geveuen word door Israël, ten blycke dat die onderscheiding/ die men tusschen die naemen wil maeken/ weinig grond heeft.**

VI. Omdat Cap. 33: 7 niet alleen Juda, en Israël beide te gelijck gemeld worden/ en aan hun beide te gelijck een wending van hunne gevangnisse beloofd word; maer zelfs wederom Juda in die plaets eerst genaemd word door Israël. **En dat dit ziet op een weldaed, die de Jooden gelijckelst in 't laetste der dagen zullen erlangen/ blyft/ omdat wy nu gesien hebben/ dat maer weinige van Israël ontscapd uit hunne verstroying zyn wedergeen erd. Te recht besluit daerom zelfs ook Abarbanel hier uit/ dat hier niet gezien word op de verlossing uit Babel.**

VII. Omdat Cap. 50: 4. een en de zelve weldaed van de bekering, of wederkeringe der Jooden in 't laetste der dagen aan Israël en Juda te gelijck/ en op een en de zelve tyd beloofd word/ als 'er staet: In de zelve dagen, en ter zelve tyd, spreekt de HEERE, zullen de kinderen Israels komen; zy, en de kinderen Juda te zamen; wandelende en weenende zullen zy heenen gaen, enz. **En dat zyn daer van de bekering, of wederkeringe der Jooden in het laetste der dagen beloofd word/ hebben wy in ons Eerste Deel van de Staet van een Uitverkorene voor, onder, en na sijn bekeringe, pag 77. en 78. met meer dan eene reden bevestigd/ en blyft onder anderen/ omdat zy met een ewig verbond den Heere dan zouden toegevoeg worden, zoo als 'er staet op het slot van vers 5. Cap. 50. Dus zien wy dat ook laer Jer. 3: 18. In die dagen zal het Huis Juda gaen tot den Huis Israels, en zy zullen zamen komen uit den lande van 't Noorden, in 't land dat ik uwe Vaders ten eive gegeven hebbe. **alwaer Juda eerst genaemd word; door zoo/ dat ze t'zamen als verenigde Broeders zouden wederke en na hun land; 't geene egter niet is verbuld door als nog: want volgens vs. 16. zou als dan de Arke des verbonds niet meer in haer herte opkomen, en volgens vs. 17. zouden dan alle Helden en Jeruzalem vergaderd worden, ja! volgens 't slot van vs. 17. en 19. zouden zy dan van God niet afwyken.****

Men zal my mogelst vragen/ waerom dan onderscheidelst van Israël en Juda word gesproken in ons Eerste Cap. en waerom dan eerst Israël, en dan daer na Juda ge-

III

meis

meldt woerd / zoo niet Israel de hoopang zal hebben in de bedeling van Gods genaden-weldaden?

Wan antwoorden / dat die onderscheidene benaming alleen geschied / omt at Jeromias dit schreef in een tijd / in welke de Stammen gescheurd waeren / en onderscheidentlik met de naem van Israel en Juda benoemd warden; waer op dan segt na de letter geboeld woerd: als wiebe opdat de erue niet mogt kenken misgebeeld / en van Gods Volk verloten te zijn: Jammer / dat wel meer in de Profetische Schriften woerd geschuyseld op oude gewoontens, benaemingen, en todanige oingen, welke in die tyden plaets hadden / en bekend waeren / dog welke men egter onmogelik alle in 't geestelyke zoo kan onderscheiden / en in agt neemen / is een zaek by de geleerde bekend en aengenomen: en waerom zouw men 't frukt hier dan ook zoo niet konnen begrypen? vrouwen! daer toe vermeine ik / zelfs in dit Text-Cap: meer aenleefinge te vinden: want (om nu andere Profetische Godspraken hoortu te gaen) zoo staet 'er vers 4. Gy zult weder verciard zyn met uwe trommelen, ende uitgaen met den rey: der spelenden. Wie ziet niet dat daer op een oude gewoonte in tijden van een groote optogt, overwinning, en vreugde, in die tijden bekend / gezinddoeld woerd / 't een egter soo eigentlik naer den letter niet zal plaets hebben in het laetste der dagen? Dan zal Ephraims gebergte ook zoo niet meer te onderscheiden zijn // of plaetze hebben / zoo dat 'er juist Hoeders, of Leeraers op Ephraims gebergte zullen roepen, als vs. 6. beloofd woerd. Ook hebben wy reets gesien / dat Israel en Juda in 't hervolg onder een verwisseld woerden; zoodat dat onderscheid in ons Text-Cap: niet overal en bestendig woerd waergenomen: waer by wy hoord / dat gelijck Israel in den beginne eerst, en Juda het laetst genoeind was / dus wederom in 't hervolg Israel het laetste, van vers 33. tot aen 't einde van dit Hoofdst: gemeldt woerd.

Maer nader ter-zake; hier woerd belast: Bedwingd uwe stemme van geweene, ende uwe oogen van traenen.

War het segd, als 'er staet, bedwingd uwe stemme van geweene, En hoord daer gelragen van een stemme; dog niet van een stemme des gewichts, maer van een stemme van geweene, en zoo woerd 'er geboeld op eene klagestemme, verhuuld met zugtingen, en gepaerd met een blitor geluul, en jammerlik geweest; waerom besunder ble zelve klagestemme geboeld woerd / waerhan eben te varen was gesproken //

ken / als 'er staet: Daer is een stemme gehoord in Rama; een klage, en ze r bittig geveene, enz; en waerhan wy dus ober 't bari- ge vers herelt; geder gehandeld hebben. En wy alle geweene ge vers herelt; geder gehandeld hebben. En wy alle geweene doozgaenich in 't het korten van een vloed van traenen gepaerd gaet / zoo woerd hier nu nog bygedaen / ende uwe oogen van traenen * Ce weer / traenen zijn eigentlik uit de oogen dzingende vogtigheden, welke of van een in schyn, of met de daed verwekte droeten van traenen die gestort woerden: dus zijn 'er verscheide zoortige / of geveinsde traenen. Wanneer ymant

1. Huichelaars / als of hem iets na aen 't harte ging / zig zoo aenstiet niet is; zabanige traenen waeren die van sehoon het mede hy die 80 Mannen welke wierook, en vmael, waer het Huis des Heeren bzengeen wulden / in de spys-oster in waer daer na de zelve vermoorde, waerhan Stad Iosite / waer lesen Cap: 41: 6, 7. zulke traenen waeren wy in 't bevolg Julius Caesar. Welche hy storte / als sijng Dy- ook die van us, hoofd, en Pantzier dat hem gebragt wurd / and / Pompe ook daer mede belacht / en bespot wurd. waerom hy r. 42. Zulke traenen waeren ook die van Ti- Diomedes Lib. berius ober den dood van Germanicus, waer by hy zette: Defleo Pilius meum, temperque desibo: dat is: Ik beschreye mynen Soen, en zal hem altook beschreyen! Dug-danige traenen vlegen Krokodils-traenen genaemd te worden; wyl traen van den Krokodil, of het Ny:peerd doozgeeld / dat als hy een mensch verslinden, en opwreeten wyl / hem be / oogen van traenen wleten; ja! gelijck andere 'er byvoegen / dat hy een geschrey machit / als of 'er een kind in 't water te lochten / en zoo ten roof te hestamen. hulpe derwaert te lochten / en zoo ten roof te hestamen. Maer daer is oock ongeveinsde, en onverzierte traenen; welke in waer drukkende noden, of gevreesde quaelen, gespoeden, en zabanige traenen waeren die van Marsha, en stort woerden: de doog van waeren waerhan Lazarus, Joh. 11: Maria oder van de Weduwe te Nain, welke zo agter te 31. en die van waeren omken Soome gestete / Luc. 7: 12. doodbaere van Rachel, welke in het eben voorspuende als ook die van Rachel, welke in het eben verbeeld

en uwe oogen van traenen. Het verschillende zoort van traenen aengewesen, en hoedanige hier eigentlik bedoeld worden.

* Vox vocatur Lachryma: in num. singulari occurrit, de sic num. singularis pro plurali sumitur, q. d. Lachrymis, ut Nostraten, vel Iulian, q. d. ruiam ita a fluu, ut no unice quidem lachryma ex oculis abfinc vocem jar: quis amplius flu

berheest wozd / als te weenen over den moord van haere kinderen, waer op hier besonder gedoeld wozd / en welke traenen moeten aengemerkt wozden / als gellort ter oorzake van lighacmelyke en geestelyke quelen bestet; wylt 'er op het slot van vers 15. staet / dat zy weigerde haer te licten troosten over haere kinderen, omdat zy niet en zyn, of (geestlyk 'er eigentlyk staet) omdat hy niet en is, t. w. de Messias, die wegens sijn vlugt na Egypten ook vermist werd / en de booznaemste zond van troost en hoope was.

Egter kan men / seloon niet geveinsdelik, wel ongegrond uit onkunde, of eene verkeerde verbeelding weenen over het gemis van lighacmelyke en geestelyke zaeken, welke wagtang in alles zoo niet zyn / als men zig waargesteld had / maer beter en ten besten uitvallen; in welk geval men dan reden heeft / om sijne stemme van geweent, en sijne ogen van traenen te bedwingen. En zoo was het hier gesteld / daarom staet 'er: Bedwingd uwe stemme van geweent, ende uwe ogen van traenen.

Men bedwingd dan sijn stemme van geweent, ende sijne oogen van traenen, als men sijne bedroefde en ontroerde harts-togten niet toegerst / maer tegengaet, en zig of onderwerpt aen de wille Gods; ofte ontwaer wozd / dat 'er zoo zeer geenstoffe van geweent is / als zynde het verlies soo groot niet / als men gemeend hadde / of wozden de zelve op de ren / of andere wijze vergoed. En dat wil nu de Heere hier dat men doen zal / verbiidende wel niet geheel de droefheid: want die was naturelik, dat men weende over de wreede moord sijner kinderen, maer willende / dat de droefheid zouh gematigd wozden / en dat zy niet bedroefd zonden zyn / als de Heidenen, die geen hoope hebben, seggende alleen: Bedwingd uwe stemme van geweent, enz: en daer van geset hi nu wijders reden; eerst in 't gemeen / seggende: want daer is loon voor uwen arbeid; 't geene hi staet wat nader verklaren zal.

Wat men hier door haeren arbeid verstaen moet:

Hier wozd van haeren arbeid gesproken / waer door men zoo zeer niet moet herstaen haere onmatige droefheid / over 't verlies haerer kinderen: want die droefheid wozd hier

* *Lyranus* verstaet door deezen arbeid, of werk van haer, de kinderen, de welke den *Moeders* arbeid, en werk kosten, en moent dat dueren de *Bethlehemijsche* kinderen beloofd word de loon van een *Marslaars* kroone in den Hemel, waer toe hem misschien *David*, *Kinckius* aenleiding gegeven heeft. *Santius* verstaet 'er door de arbeid, of slende, welke de *Joden* in haere geuant

hier als te onmatig aengemerkt / de zelve moesten zy tegengaen, en soo hadden zy op eene onmatige droefheid, waer van ze zig te bedwingen hadden / geen loon te verwagten / geestlyk hier beloofd wozd. Zelfs verdiend eene regtmactige, en gematigde droefheid over de dood sijner kinderen nau geen loon; wylt die naturelik is / en niet alleen in de Heidenen, maer zelfs in de Beesten bespeurd wozd / wegens 't gemis sijnner jongen.

Dit moet dan een geestelik werk, en arbeid zyn / waer van hier gewaerd wozd / en zoo begripen wy 'er onder:

1. Een werk en arbeid des geloofs, waer van wie lesere Joh. 6: 29. 1 Theff. 1: 3. daer het duidelik een werk genaemd wozd. Verstaet 'er dan door een a. aennemen en geloven van de belolten Gods nopens het zenden van sijn Soon in 't vleesch; b. een gelobig toevlugt nemen tot hem de waere Rotsleen des heyls. c. Een gelovig aennemen en omhellen van hem / en sijne perogtigheid en sterkte. d. Een gelobig gebruik maken van hem tot doding der sonde, enz: en eubelk een gelobig steunen en leunen op hem haeren Liefsten: waer in 't waere geloof, in des zelfs wezen, en welwezen aengemerkt / verstaet / en waer aen een loon wozd toegeseyden / Hebr. 6: 10.

Dit gelove nu mag wel een werk en arbeid genaemd worden: want wat hoorde 'er niet al toe om alle twyffelingen nopens de waarheid van Gods belolten te boven te komen; de zouder / als de vervulling wat lange agterblijft; om door alle bestralen vernuen te vullen / en soo tot Jesus te vlieten: om van hem in alles gebruik te maken / en soo vleesch en

gevangenis geleden hebben; dog is gedagte van *Lyranus* is te verre gesogt; behalven dat niemant enig loon wegens het verlies van kinderen, die hy met smarte heeft geteld, kan eylichen, maer wel enig genade-loon te wagen heeft; als hy zig recht in dat verlies gedraegt; en waer *Santius* aengaet, die zou mogelik hier sijn anders zoo qualik niet begrepen hebben, soo hy hier niet te rug had gellen, op de *artierle*, geleid in de gevangenis van *Babel*, terwyl wy in ons Voorberigt betoogd hebben dat in dit Hoofst. op latere, en andere tyden en ancken gedoeld word. En es seloon men 't woord werk, of arbeid wel in eene lyden en zo w mogen nemen, voor het geene zy geleden hebben, ook onder haere goede werken, welke zy Godvrigtig verdragen, ook onder haere goede werken, die God genadig wil belonen, gesekend worden (zie *Openb* 2: 2. Cap. 14: 12, 13.) soo schynd egter het woord hier in een werkenden en te moeten genomen worden, niet alleen omdat het dus gemeenlik in de Schrift gebezigt word, maer ook omdat op 't lyden van enige *miserie*, zoo es geen werk des geloofs, der liefde, enz. bykoomd, eigentlik wederom geen loon te wagen is.

en bloed, dat daer tegen is / te overwinnen: be ander om gelovig op hem te steunen, en te vertrouwen, *oe duister het 'er ook mag nit zien?*

Wat werk nu des geloofs hadden de godhuytge Moeders in Israel, *hoor Rachel verbeeld / omtrent de Messias geneessend; maer nu hoor sijn vlugt na Egypten in de Bethlehemitische kindermoord sijn Persoon vernist wierd / zoo seheen het alst of haer geloove ydel / en te vergeessich was geweest; waer tegen zy dan hier getrouwt worden / als 'er staet / dat 'er eger loon was voor hunnen arbeid.*

11. *Behooft ook daer toe een arbeid der liefde, welke uit die geloofs-werkzaamheid spuit / en waerban Paulus spreekt / 1. Thel. 1: 3. daer hy ook het werk des geloofs zamen voegd met den arbeid der Liefde. Zie ook Openb. 2: 19. haer werken, en lief'te t'zamen gepaerd worden.*

Verstaet dan besonder eene blaekende liefde tot Jesus, die soo sterck wel eens is als de dood, en zig in dit weenen over sijn gemis duidelick vertoont. *Als die liefde heuogen / en gaende word / dan bewegen zig strax ook alle andere raderen van het geestelik leven, en alles is in de ziel strafte in beweging, en werkzaam.*

11. *Ja! men zoude zelfs ook niet ongepast / in sijn ruimte genomen / hier hoor desen arbeid, het eerste werk der overtuiging, des gebeds, en den arbeid der wedergeboorte kunnen verstaen / omdat strax in 't 18, en 19. versen Ephraim ons als in overtuiging, in de arbeid der wedergeboorte, en af biddende hoopzaam / en hoe dit alles in de Schrift als een werk, en arbeid word aengemerkt / gelijck ook / om welke redenen / zulst haopen nu haest in het hede te vertonen in ons 2de Deel over Jof. 6: 8. daer de Heere belooft: ik zal geven dat haer werk in der waerheid zal zyn.*

En deezen arbeid word nu een loon toegesegd / als 'er staet; daer is loon voor uwen arbeid.

Maermaelen belooft de Heere daer een loon toe / zie Hebr. 6: 10 Gen. 15: 1. Pl. 19: 12. *Daer dit loon moeten wy geenzints een loon na verdiensten / en na schuld / maer enkel een genade-loon verstaen; waerom Augustinus elders zeer wel segd: In te sua dona, non tua merita coronat; d. i. Hy kroont in uw sijne gaven, en niet uwe verdiensten. Zoo genadig, en goedig is dog de Heere / dat sijn den loon sijnner getrouwe Knechten niet bekort, maer zig een getrouwe beloner toont der geener, die hem zoeken: hy wilt niet dat men te vergeessich vuir op sijn haarditede aenlookt,*

Wat men hier door het loon te verstaen hebbe, dat aen desen arbeid hier word toegesegd.

of de deuren van sijn Huis om niet toeluit; zoo als we daarom van dat loon heder handelen zullen in ons gemeine 2de Deel van Jof. 6: 1. als we over vl. 8. zien zullen / hoe het grandmoord werk / dat we daer vinden / anders ook een werk is on betekend / waer toe wy de verdere uitbreiding van dit stuk zullen sparen.

Op dat men nu op deezze heuchelijcke belofte te heder staet magt komen maken / zoo word 'er nog eens tuschen beiden ter bevestiging ingedaen; spreekt de Heere: en van welke fragt en nadruk zulke uitdrukkingen sijn / is ons te voren mer dan eens reets gesieken / ter plaetse daer we de zelve aentrossen.

Dan dit alles nu word dit besonder tot reden opgegeven / als 'er ingedaen word: Want zy zullen uit des vyands land wederkomen. *Hoer des vyands land verstaen we volgens onse gelede zonden / in de eerste plaetse het land van Egypten; wyl de Egyptenaeren der Jooden oude vyanden waren / en dat land soo aengemerkt word / Deutr. 28.*

Dit kan niet verstaen worden van de wederkering der 100 en uit de landen hinner verstroyng want het hier van de 10 Stammen word belooft / die we gesien hebben / dat niet sijn wedergekeerd.

Hier komen nu zekere Personen hoor / die uit des vyands land zonden wederkomen; dog dit schijnd eerst te stryden met het vorige: Omdat hy (t. w. de Messias) niet is. *Eger kan dit zeer wel daer merbe verstaen worden: want dan moeten Joseph en Maria welke met het kindken gevlugt waren na Egypten, hier onder worden begrepen. Was dan dit de grootste stoffe van hooptheid geweest / omdat hy niet en is, als sijnde vernist in die Bethlehemitische kindermoord, zoo zoude dan dit een besondere stoffe van hooptheid moeten sijn / als de Ouders van Jesus met hem uit dat zelve Land van Egypten wederkwamen / zoo als hy de verhuysing duidelick is gesieken. En het kan wel sijn / dat Matheus besonder op dese Godspake van Jeremias oord / als hy segt Cap. 2: 15. Wat Jesus in Egypten was tot op de dood van Herods; opdat vervuld zoude worden; 't geene van den Heere gesproken is door den Propheet, seggende: uit Egypten heb ik mynen Soone georpen: uitwaer hy hoor die Profeet wel onsen Jeremias mocht verstaen / of schaan gemeneelick geoorbeeld word / dat hy niet op Hos. 11: 2. Want wyl hier in de woorden onses Texts de wederkomst van de Messias uit Egypten word belooft / zoo*

Wat men door des Vyands land, en het wederkomen uit 't zelve verstaen moet.

is doe die Godsprake verbuuld geworden / wat de zin, en meininge van dien aengaet / al is het juist niet wat de uitgedrukte woorden aen gaet / soo als meer geschied / zie Rom. 2: 24. vergeleken met Esai. 52: 5. en Ezech. 36: 23. zoo ook Matheus 13: 35. vergeleken met Psalm 78: 2. en 49: 5.

Maer 2. zou men in sijn rulkite door des vyands land ook wel het graf * noemen verstaen: Immer is de dood de laette vyand, en zoo mag het graf dat stik donker land, het land en de plaetze der overledene, ook dan wel daarom des vyands land genaemt worden; gelijk zoo ook Hieronymus, over de woorden / uwe kinderen zullen tot hunne landpaelen wederkomen, onder anderen zegt: Maer 't is beter dit te verlaen van de kleine kinderen, die de vergelding van de uitstorting hunnes bloeds om Christus wil genieten, en die het Koningryk der Hemelen in de plaetze van het land hunnes vyands Herodes bezitten, en die tot de vorige woonplaetze zullen wederkomen, wanneer ze voor het vernederde lighaem een verheerlikt zullen ontfangen enz.

Dag 3. in sijn volle rulkite genomen / zou men door des vyands land, uit welke zy zouden wederkomen, ook wel konnen verstaen / die landen in welke de Jooden thans zijn verstroyd, en dien ze als hunnes vyands land aenmerken / dog waer uit ze in 't laette der dagen zullen wederkomen, op die wijze als op 't slot van dit Hoofdst: getoond word / en we daer nader zien zullen; te meer / omdat de vorige wederkeringe Israels uit Babel daer van een voorspel is geweest.

Dat 'er nu grote waerschijnelijkheid is om te vermoeden / dat de Jooden in het laette der dagen in hun land zullen wederkeren. dat als van Jeruzalem zal herbouwd worden / en zy daer den God hunner Vadersen plegtig dienen zullen / blijkt by hoopbaet uit Lev. 26: 41 — 47. Jer. 3: 18, 19. en dat juist nog niet verbuuld is / blijkt uit Jer. 3: 16, 17. en zal over de laette woorden van dit Cap: in 't bezede van ons betoogd worden.

Hier

* Quidam hoc ita iterum de pueris Bethlehemiticis intelligunt, quod ex terra iuvenci, Diasoli, h. e. ex limbo inferni in resurrectione Christi reversuri, & cum eo in Coelum ascensuri sint. Vid. Glossam Ord. & Lyranum h. l. sed haec mera nugae sunt. Alii de reditu Judaeorum, ex Captivitate Babylonica accipiunt, & non male, si modo accipiunt de reditu illorum ex captivitate moderna, ut porro num. 3. videbimus. Sed Visentor hic ad captivitatem Babylonicam redit ad litteram, sub Typo, ut notetur his veratis e potestate Diaboli.

Hier uit leeren wy nu dit nabolgende door ons zelve op te maeken:

I. Dat het een Christen past sijne droefheid te matigen over verlies van naeste Vrienden, en kinderen, en immer dat men niet bedroefd moet zijn als de Heidenen, die geene hoop en hebben.

II. Doe de dood van Gods kinderen maar is een heenen gaen, sijnde het beste en onsterfelijk deel der ziele over / en zijnde eens weder met hunne lighaemen verenigd worden / wanneer men elkaanderen van eens wederom zal zien in het waere Vaderland, sonder dat 'er dan oyt wederom enig scheiden zal plaats hebben.

III. Doe getrouw Jehobah God is in het belonen, en bekronen van het werk des geloofs, en den arbeid der liefde sijnre kinderen, 't geene hun steeds tot een krachtige spoor moet verstreken / om dog niet te verslooven, ofte te beswvken in hunne zielen, maer alle neerstigheid gedurig toe te brengen om by hun geloof te voegen denugd, by de drugd lydsaemheid, en; om zoo te zyn standvastig, onbeweeglik, en altyd overvloedig in het werk des Heeren, als die weten dat hunnen arbeid niet ydel zal zyn in den Heere. 1 Cor. 15: 58.

IV. Doe God de sijne in hun droefheid, en elende niet zal laeten stercken / maer hen door een recht tydsge hulpe daer uit redden / als die alles schoon maekt in sijnen tyd, het geene van de droefheid onder 't kruis moet matigen / en ons aenspooren / om alle onse bekommernissen op den Heere te werpen, als die het wel maeken zal 3te Pf. 34: 20. 97: 11. en Pf. 126.

Vers 17. Ende daer is verwagtinge voor uwe Nakomelingen, spreekt de H. E. R. E., want [uwe] kinderen zullen wederkomen tot haere landpaele.

Nadrukkelijk is de Godsprake, die wy lezen / Lev. 26. nopens Gods oude Wand-Dolk Isracl; want merdat daer eerst 't oordeel Gods over dat weerbarstige Volk, door haer als ballingen te verstroyen over de gansche Aerde. Voorporael rer... nader ingang van... v. 17.

§ 1

vermeld

bermeid was / zoo word daer op vs. 4—42. gewaagd / hoe
 zy dan haere ongerechtigheden beschyben zonden / en erken-
 nen / dat God in tegenheid met hen gewandeld had, en hen
 in 't land haerer vyanden gebragt had; maer als zy dat be-
 den / en haer onbesneden harte gebogen wierd, en zy aan de
 straffe haerer ongerechtigheid een welgevallen hadden, erken-
 nende zoo dat God hen regveerdly om hunner sonden wille
 had getugtigd hun ten beste / dan verloofd de Heere te zyn-
 ten gedenken aen sijn verbond, met Jacob, Izaak, en Abra-
 ham, en ook aen 't land te zullen gedenken, met hen naz-
 melik ter bestreder tijd eens in hun land te zullen weder-
 brengen, en zoo hun land van den ban, waer mede het ge-
 sagen was / te ontfessen: zie ook vs. 44, 45.

Toe-eige-
 ning op
 vs. 17.

Even dit zelve word ons ten duideliken verstaand na-
 meus dat zelve Volk, en Jehohah's handelwyze met het zel-
 ve in dit 17. vers, sengermerkt in des zelfs verband met de
 volgende woorden. Zumer soo word in dit vers verloofd /
 hoe de Heere zig over sijn oude Bond-Volk de Jooden nog
 eens zal ontfermen / nadat het soo lange gedrukt was door
 Gods oordeelen, en als ballingen zoudt verstroyd zyn ge-
 meest over de ganse Aerde, en hoe der zelve kinderen
 eens zonden wederkomen tot haere landpaele: waer op in de
 twee volgende versen getoond word / hoe omtrent tien tijd
 der zelve onbesneden harte ten goede zal gebogen zyn / en
 dat Volk dan aen de straffe sijner ongerechtigheid een welgeval-
 len zal hebben, gepaerd met een hartelik beklag, dat de
 Heere zoo lange met haer in tegenheid gewandeld, en hen
 bruytelooft getugtigd had / als 'er staet: Ik hebbe wel ge-
 hoord, dat zig Ephraim beklagde, [seggende:] Gy hebt my
 getugtigd, en ik ben getugtigd geworden, als een ongewen-
 net kalf: bekeerd my zoo zal ik bekeerd zyn; want gy zyt
 de Heere myn God. Zekerlik nadat ik bekeerd ben, heb ik
 berouw gehad, en nadat ik my zelve ben bekend gemaakt,
 heb ik op de heupe geklopt: ik ben beschaemd, ja! ook
 schaemrood geworden, omdat ik de smaetheid myner jeugd
 gedragen heb.

Zamen-
 hang van
 dit Vers
 met het
 voorgaan-
 de.

Dit 17. vs. hangt dus te zaemen met het ebenboozgaen-
 de // dat het als een ahangzel van 't zelve maect aenge-
 merkt worden / waer in al herder reden gegeven word //
 waerom de geene // welke te horen vs. 15. onder de weenen-
 de Rachel berbeid waren / hunne stemme moesten bedwin-
 gen van geweent, wyl 'er niet alleen loon was voor hunnen
 arbeid, gemerkt haere kinderen, die vermoord, of vermist
 waeren /

waeren / uit des vyands land zouden wederkomen; maer 'er
 ook verwagtinge was voor hunne Nakomelingen, wyl haere
 kinderen zonden wederkomen tot haere landpaele.

Ondertusschen beschijld dit Vers in dierboegen van 't
 boozgaende / dat / daer nu ehen te horen geluw gemaeft
 was van die zelve kinderen, en Personen, welke in de Beth-
 lehemitische kindermoord of omgebragt, of vermist waeren /
 maer welke uit des vyands land zonden wederkomen, de
 Profeet in dit Vers al verder gaet / en oerstaft tot de Na-
 komelingen van die bedroefde Moeders, welke hier ook on-
 bersteld worden / als verlang nae des vyands land te zullen
 worden weervoerd; t. w. wat laeter in Jeruzalems ver-
 woelling door Titus Vespasianus, edog welke ook te sijn-
 er tijd eens uit die vreemde gewesten, welke zy als het land
 hunner vyanden hadden aengemerkt / niet alleen zonden
 verlost worden / maer zelfs wederkomen tot hunne eige
 landpaelen, t. w. het gewenschte Erfsand van Canaan. Een
 maere men het stuk zoo wilde begripen / dat onderscheid-
 galven in het boozgaende vers alleen de terminus a quo,
 de eindpaele van waer, maer in dit vers verder de terminus
 ad quem, de eindpaele werwaerts zy zoudten wederkomen
 verstaand word; en zoo sijkt uit allen deelen / dat in dit
 Vers geene lautre tautologie boozgaend / ofte een en het
 zelve gesegd word / dat reets vs. 16. al gesegd was.

In dit Vers staen ons onderscheidentliks te hoesen drie
 boozgaene Hoofdzaken.

Afdeling
 van dit
 Vers in 3
 Hoofzaken.

I. De zaak, waer mede de geene / welke vs. 15. door
 Rachel berbeid waeren / getroost worden / daer in be-
 staende / dat 'er verwagtinge was door hunne nakomelin-
 gen.

II. De reden / die van die verwagting word opgegeven /
 daer op uitkomende / dat haere kinderen zoudten wederkomen
 tot haere landpaele.

III. De nadere bevestiging daer van / als 'er tusschen
 beiden word ingebaan: Spreekt de HEERE.

A. Staet ons hier dan te letten op de zaak zelve / waer
 mede zekere bedroefde Moeders, die by een Peritoons-ver-
 beelding, vs. 15. onder de naam van Rachel boozkomen /
 worden getroost, daer in bestaende / dat 'er verwagtinge
 was door hunne Nakomelingen.

Overgang
 tot het
 eerste
 Deel.

't Ghandwoord וְהָיָה geene onzekere, maer een
 zekerste, en allerbeste verwagting, dat is / een hope van
 een

Betekenis
 en nader
 omschry-

ving van
her woord
verwag-
ting, en
verder ge-
roond,
waer in
die al be-
staet.

eene allerbeste staet, maer die eerst in 't toekomstige te wag-
ten is / afromstig van 't wortelwoord **נָחַם** hy heeft ver-
wagt.

Ons verschijft deeze verwagting in de grond niet van de
hoope, of schoon sulds de hoope wel genomen word hoort
't gehoopte goed, en dan de verwagting wel ter berge van de
hoope onderscheiden / moet worden / zie Gal. 5: 5. Rom.
8: 24. waerom ook de Hebreeuwische woorden, hoopen,
en verwagten in de Schriften des Ouden Testaments woz-
den / als van eene vyndae gelykluidende betekenis, hoort
elkanderen gemeend / 't eene hoort 't ander gesteld / en
ook wel het eene nevens het ander gebroegd / waer oer
men kan maekten / Ps. 130: 5, 6, 7. Mich. 5: 6, soo staet 'er
daerom Ps. 10: 2. in 't Hebreeuwisch eigentlijk met verdubbe-
ling, aldus: ik hebbe den Heere verwagende verwagt, **u. i.**
niet alleen met aenhoudendheid, en standvastigheid, en
ook in vertrouwen, en hoope, dat dit verwagten niet vrug-
eloos, nocht te vergeessch zouw zijn: want dat in dit ver-
wagten een dadelyke hoope tegh opgesloten / en dat het dus
een hopen verwagten, ofte een verwagten door hoope is /
lijkt klaer / als wy Paulus tot verklaring van dit Hebr.
woord te hulpe roepen / Rom. 8: 25. daer hy zeyd: wan-
neer wy hoopen, het geene wy niet en zien, zoo verwagten
wy het met lydsaemheid.

Zal nu de hoope, en verwagting omtrent enig goed, ofte
aengenaeme zaak regt / en met grond worden geoeffend /
zoo word daer toe bereyscht:

1. Eene kennis, die enigermate onderscheiden genoech is /
zoo om te weten dat ons de belofte van enig goed ge-
daen is / en wie grond hebben om het zelve in te wagten /
als ook wat het goed is / dat men hoopt, en verwagt. en
van de dierbaerheid, en voortreffelijkheid des zels. Hoe
hog zal men hoopen, of sijne verwagting, en begeerte
uitstrekken nae een goed, dat men of niet kend, of niet
weet dat het onse begeerte waerdig is / en den onse ver-
wagting zal beandwoordden / ofte daer men geen de min-
ste belofte, of grond van hoope, en verwagting, toe heeft?

2. Eene begeerte, en verlangen of begerig nitzien nae / en
geduerig vestigen van sijne gedagten op het beloofde goed,
dat men verwagt, en wel door eene (soo veel mogelst is)
gestadige vertegenwoordiging des zels in des zels dierbaer-
heid, nuttigheid, en aengenaemheid: zijnde een verlangen dat
soo vuirig is / dat de ziel de tyd wel zouw verhaellen, of met

Job

Job uitroepen: Og! dat myne begeerte quaeme, ende dat
God myne verwagting gaeve: waer uit tressens kijkt / dat
verwagten en begeren van enig wenzelst beloofd goed, hand
aen hand te zamen gaen: dat draafd wel haag / ten waere
dit niet getemperd werd door lydsaemheid. En zoo zeg-
gen wy dat 'er hoort toe behoort.

3. Een lydsaem inwagten van 't beloofde goed, gelyk
soo Paulus zeyd Rom. 8: 25. 't Geene wy niet zien, maer
hoopen, dat verwagten my met lydsaemheid. Eene lydsae-
heid, waerdoor de ziele / hoe zeer ze zig in 't verlangen na
dat goed uitstret / nochtans zig onderwerpt aen de wille
Gods, de tyd, en wyze overlaet aen den Heere / en door
een heilig berusten in sijne wysheid, en trouwe, haere
strecke boeerte, en verlangen als intugeid / en ma-
tig.

Zulk eene verwagtinge nu noemens zetter beloofd, en ge-
wenscht goed, word hier ook behoofd / en toegesed; welk
goed dan strax nader beschreuen word / als daer in de
staende / dat zeliere kinderen zouden wederkopen tot haere
landpael.

En dit word hier beloofd aen de Nakomelingen van zeliere be-
droefde Moeders, door Rachel herbeest / als 'er staet: Daer is
verwagting voor uwe Nakomelingen: ofte in u einde, Hebr. agter-
ste, laetste, uitterste, * zie Ps. 37: 37. daer het door einde, en
109: 12. Amos 4: 2. Dan. 11: 4. daer het door Nakomelingen ver-
toelt is; zoodat het woord **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** heide betekend / wijl
dog de Nakomelingen agter aen / en laeter komen dan de
eerste kinderen, en eigentlijk het navolgende geslagte, ofte
de laetere afkammelingen uitmaeken / wanneer het nae het
einde van een Stam, of Geslacht begint te lopen. Ook kan
men hier door schurk Nakomelingen gebroegst verstaen /
de zulke / die overgebleven zullen zijn / ofte zig agterlik ge-
houden hebben / en niet ongekomen waeren / nog in de
Bethlehemijsche kindermoord, nog in de laetste daer op ge-
volgde verwoesting van Jeruzalem, gelyk het woord in dien
zin besouder woortwoord / Amos 4: 1.

Verwijl we egter acustonts van kinderen leesen / die weder
souden komen tot haere landpael, soo zouden wy liever deze
hoopgaende woorden in onderscheidinge van zaeten dus ver-
staen: Ende daer is verwagting, t. w. van wederbrenging van
verlossing, van heyl, zegen, en allerlei voortpoed, zoo lighae-
melik

Si 3

melik

* Dav. Kimchius exponit: novissimis florum thorum.

Wie men
hier door
de Nako-
melingen
moet ver-
staen, en
in wat zin
't woord
al meer
genomen
word.

melik als geestelik genomen / voor uw einde, of uiterste; 't geene dan strax nader dus verklaert woerd: want uwe kinderen zullen wederkomen tot haere landpaele. En zoo woerd 'er dan mede te kennen gegeven / dat de Jooden wel eeuwen lang den Messias hadden gezocht / hem niet kennende / maer als een bedrieger verworpde / en dat zy eben daerom als ballingen, gebuikt door herscheide lighaemelyke en geestelyke oordeelen in een vreemd land zouden ontfwerven, maer egter dat eer het einde, of laetste van hun Kerk-staet, gelijck ook van den stand der wereld daer was / 'er door de laetere Nakomelingschap van hen / op het einde, of in het laetste der dagen nog goede verwachting, en een zekere hoope van herstel over was / als die in 't laetste der dagen, zouden opmerken, Cap: 30: 24. erdan bevende tot de Messias komen / Hof. 3: 5. Rom. 11: 25. 2 Cor. 7: 16. Ook zouden zy dan eens van hunne verstroying, gelijck hunne landen van den ban, waer mede de zelve soo lange souden geslagen zyn / onthest woerden; het geene ons dan nader hertoond woerd / als 'er tot een reden, of nadere verklaringe woerd ingedaen: want uwe kinderen zullen wederkomen tot haere landpaele.

Beschouwing van het tweede deel; als 'er staer, uwe kinderen zullen wederkomen tot haere landpaelen.

Het woerden van toe-eigening / t. w. uwe staet hier tusschen twee haekskens, ten blijke / dat het in de grondtext niet te binden is / daer eigentlijk dus staet: kinderen zullen wederkomen. Dus woerden zy geene kinderen des Heeren genaemd / omdat zy afkerige kinderen waeren / Deutr. 32: 5. Jer. 2: 21. en daerom van God verstoffen. Ook woerden zy hier geene kinderen Israels genaemd / omdat zy verbafterde kinderen waeren / Jer. 2: 21. als mede omdat zy haere Geslagt-Kaerten dan niet meer zullen kunnen toonen. Maer egter de Nakomelingen van die verstoffen, en soo zeer ontaerde kinderen zullen eens Christo, en sijn Kerk woerden toegevoegd; ja! ook nae hunne oude landpaelen, dat is / Canaan eindelijk wederkeren, Hof. 1: 11, 12. zoo als ons over de laetste versen van dit Hoofdst: nader zal geblijken; soodat God de sijne in hun droefheid niet zal laeten steeken, maer hen door een tydige hulpe daer uit redden / Ps. 94: 20. 97: 11. vergeleken met Ps. 126.

Wat men door die landpaele moet verstaen, tot welke ha-

En dit woerd nu nader uitgebuikt / als 'er in 't besouwer behoort woerd / dat deze kinderen zouden wederkomen tot haere landpaele.

Door deze land- of eindpaele hier kinderen, moet men niet sommige niet verstaen den Hemel, of schoon de zelve in dragt de Land- en eindpaele der Gelovige kinderen mag genaemd

genaemd woerden / als zijnde het waere Vaderland, het Huis der zamenkomste aller rechte levendigen: want in dit ganse Hoofdst: woerden vermeldt weldaeden die God aen de Jooden hier op Aerde in 't laetste der dagen zal schenken / behalven dat deze belofte maet vergeleken woerden met vl. 21. en met 't vorige 16. vers, als ook met vl. 38, 39, 40. uit welke plaetzen ook blijkt / dat men met andere 'er soo zeer de waere Christelyke stiydende Kerk niet door moet verstaen / of schoon die eigentlijk na 't geestelyke ook is de eind- en landpaele, tot welke de Jooden in 't laetste der dagen zullen wederkomen; en 't ook soo nae den geestelyken zin van onse Kantekenaers genomen woerd; maer besouwer het land Canaan, en der zelve grensen, uit welke zy soo lange verboden zyn / en welke Joodse aerde soo lange met de ban is geslagen geweest.

Dus dan is de vraag op welke reene wederkering sijn Canaan hier gebuikt woerd? Sanderus en andere vatten het op door een wederkomst der Jooden in hun Vaderland, nae hunne verlossing uit de gevangnisse van Babel; edog dit strijd tegens onse geleide gronden in ons Voorberigt; behalven dat dit hier beloofd woerd na de Bethlehemitische kindermoord, vl. 15. en de bedroefde Moeders door Rachel verheeld / met deze belofte getroost / en vermaend woerden haere stemme van geweene wegens hun verlies; en gelede schaeft, te bedwingen, volgens vl. 16. Gelijck het ook aansloopt tegens het grondwoord dat de Onse wel door Nakomelingen hebbien hertaeld / maer 't geene wy zaegen dat ruime soo wel door het laetste, of einde, en; kan hertaeld woerden / 't geene ons dan wijst na 't laetste der dagen die N. T. waer van reets op 't slot van 't vorige Hoofdst: gemeld was / als de eindpaele van Israels herstel. Trouwen de Jooden zelfs verstaen dit gemenelek niet van de wederkomst met uit Babel, maer van deze hunne langdurige gevangnisse, en Abarbanel wel van de Stamme Benjamin in 't besouwer.

Ondertusschen willen wy wel toestaen / dat met deze belofte hier misschien een flauwe toespeling gemaekt woerd op de vorige wederkering der Jooden uit Babel in Canaan, waer van reets Cap: 30: 18, 19, 20. was geprophetieerd / door soo verre die te reyt ook als een voorspel, en voorbeeld van nog een andere, en laetere wederkering der Jooden in Canaan uit de landen hunner verstroying in 't laetste der dagen mag aangemerkt woerden.

Dat nu de Jooden dus eens in 't laetste der dagen sijn

re kinderen zouden wederkeren.

hun land zullen wederkeeren; hoopten wy over de drie laetste versen, soo uit den inhoud derzelver / als uit een menigte Godspraeken ten duidelicksten te tonen / waer toe wy de nabere betoging van deese belofte spaeren.

Van wat nadruk het is, als 'er word bygedaen, spreekt de Heere.

Maer opdat nu niemant aen de zekerheid van dit alles mogt twiffelen / hoe duister het 'er ook magt uitsien / en hoe weinig apparentie 'er toe scheen soo zet onsen Jeremias 'er het gewone Profetische zegel op / als hy tusschen beiden zegt / soo spreekt de H E E R E. Onredigmaelen vindmen niet alleen in de Profetische Schriften deese legsmatier, maer zelfs dikwoerf in dit zelve Hoofdst. en wy hebben herreids over vl. 1. zoo over de vrage van de naam Jehovah, die we hier vinden / als over de nadruk dezer spreekwyze in 't lizebe gehandeld: thans zeggen wy alleen / dat die uitdrukking besouder tot drierley einde strekt.

I. Om gezag en aenzien, gelijck ook ontzag en aendagt te verwekken tot dat geene / dat de Profeten zeiden. Men luert hoe veel indruk de verbeelding van Goddelikheid heeft op het harte van een sterveling, om de aendagt te doen rijzen tot een verriedige / en gereede onderwerping aen dat geene / dat de zelve word voorgesteld. De Profeten daarom / om een pder te doen erkennen / dat zy Gods Gezanten waeren / die niet uit eige beweging, maer uit Goddelyke last spraken / sagten daer door hun zeggen een gebuyt ontzag by te zetten / dat zy 'er het merk van Jehovah zelfs op dwäten. Dit spoor zijn de meeste Wetgevers onder de Heidenen ook gevolgd / de wette / om hunne wetten en leerstukken te meer ingang, ontzag, en agting by den Volke te doen vinden / voorgaensch hunne Goden, als de Aucteurs en Ingevers derzelver hebben voorgewend. Zoo heeft eenen Minosijnen Jupiter, eenen Lycurgusijnen Apollo, eenen Numa Pompiliusijnen Egeria, eenen Pythagorasijnen Arend, en eenen Muhamedijnen Duive doen verdrigten.

II. Om de waerheid, en ontwyffelbaerheid van haer zeggen daer door te bevestigen: dat Jehovah, die en in Weezen, en in woorden altyd de zelve is spreekt, laet geen twyffel over van onzekerheid: dus hebben dan 'er de Mannen Gods de zekerheid der Goddelyke woorden door herzegeld / seggende / zoo spreekt de Heere. Men mag twiffelen / of dat deses Hy heeft het gesegd, onder den aenhang van Pythagoras zoo gemeen / om iets door 't gesag van hun Meester te bevestigen / niet een tweem dyaend van

van deese Profetische gewoonte: Immerg / dat de Oraculen, en Godspraeken onder 't Heidendom door des Satans nae-aping daer uit geboren zijn / heeft hy ons veel waerschynelikeid.

III. Om 't groote onderscheid te tonen / tusschen 't geene zy profeteerden en spraken, en het geene nae hun rens onder 't N. T. die groote Profet, die in de wereld komen zoude, de Messias, zou spraken, en voezeggen: als die niets spraken uit en van haer zelve / maer alleen in sijn naem, door sijn ingeven, en daerom gewoon waeren te seggen / zoo spreekt de Heere! daer de Messias in rige Persoon, uit en van zig eigen zelve / en als magt hebbende / zou spreken; waerom hy voorgaensch ook zeide: Zoo zeg ik uw, en niet zoo zegd de Heere; als zijn de de Heere; zelve uit en in den Hemel, die sprak, en die daer in de Profeten van den ouden dag zoo bezre moest overtreffen / als 't lighaem de schalwe te houen gaet.

Alit dit Verhandelde mogen wy deese navolgende nuttigheden trekken / en dit gebruik door ons maken.

I. Dat als Gods kinderen onder enig lu- of uitwendig kruis zijn / en met enige quellingen en befoekingten worden besogt / welke zoo groot zijn / dat 'er bynae geene hoopes van uitkomst, of herstel overblijft / maer hunne zaekte ten enemael desperact en verloren schijnt / 'er agter hy God raed, en hulpe overrig is / als hy wien uitkomsten zijn zelfs tegen de dood; ja! wien arm noyt verkort is te helpen, maer die zelfs wonderen kan doen aen doode, het verlorene opzoekt, en magtig is meer als overvloedig te doen, boven het geene wy bidden, of denken kunnen, zlude even dat geene / daer zig Vader Abraham niebe ophende, en troostede, toen hy dat zwaere proef-gebod van God ontfangen had / om sijnen eniggen Soone, en wel die Soone der belofte, t. w. Izaak, waer in hem het zaed zoude genaemd worden / te offeren, als die overleyde hy hem zelve / dat God magtig was hem uit den dooden te verwekken, Hebr. 11. 17.

II. Hoe het derhalven onse plit is God op sijn bloote woord, en belofte te geloven, op hoopes, tegen hoopes, ligt, of geen ligt, en God in 't duistere zelfs agter aen te liehen / en in 't midden van alle onse noden, en swarigheden hem strete aen te lopen als een waterstroom, seggende met Job: ziet! zoo hy my doode, zoude ik niet hoopen; en vertrouwende zoo met de rechtveerdige zelfs in sijn dood, wrenende alle sijne bekommernissen op den Heere, als die het

Korte stellingen van de besondere nuttigheden, welke in dit vers legd opgeschoten, en het gebruik, daer uit te trekken.

wel maeken zal / en ons noyt als dan geheel zal begeben, of verlaeten.

III. Hoe God alles schoon maekt in sijnen tijd / en alle beloften Gods juist niet in onsen tijd soo sigbaar vervuld worden; terwyl God dikwerf in laetere tyden sien der Gelovigen kinds-kinderen, en laete Nakomelingschap nog wel iets versta / waerom de Voorouders dikwerf zoo gelovig gebeden, en niet soo veel lydsamheid gelyooyt en gewagt hebben; waerom David in sijn laetste zwaanengesang aldus zig uitliet: Hoewel myn Huls alsoo niet is by God; nogtans heeft hy my een eeuwig verbond gesteld, dat in alles wel geordineerd, ende bewaerd is: Voorzeker is daer in al myn heyl, ende alle lust, hoewel hy het nog niet en doet uitspruiten, 2 Sam. 23: 5.

IV. Wat al hoe duister het 'er nu nog met de gansche Kerk alomte mag uitzien, soodat de getrouwe weinig behouden worden in den lande, ende de goedertierene ontbreken / en hoe zeer de Jooden in 't besunder thans nog als ballingen omzweven / en verslooyd zijn over de gansche Aerde, en onder een oordeel der verhandinge leggen tot op dezen huldigen dag, 'er egter eens een aengenamen ligt van heyl, van verlossing, en van heyligheid voor de zelve tegen het einde, of laetste der dagen, en dus voor der zellier Nakomelingen zal opdagen / in welke God als een nieuwen leven uit den dooden zal verwekken / en Ezechiels doore doodsbeenderen zullen leven, en staen op haere voeten een gansch groot heyl, en zoo Jeruzalem nog eens zal gesteld worden tot een lof en roem op Aerden.

Vers 18. *Ik hebbe wel gehoord, dat zig Ephraim beklaegd, [seggende;] Gy hebt my getugtigd, en ik ben getugtigd geworden, als een ongewennet kalf: Bekeerd my, soo zal ik bekeerd zyn; want gy zyt de Heere myn God.*

Inleids-
ding-
grond tot
die Vers,
uit Exod.
22: 8. hoe

Opmerkelijk / en niet sonder verborgentheid was het / dat Israel by des zelfs uittocht uit 't staetsche Diensthuis van Egypten niet alleen het Pascha moest eten / maer het zelve onder anderen moest nuttigen met bittere Saulen, als we konnen zien Exod. 12: 8.

Om

Om thans van 't Pascha zels / en deszelfs verborgentheid niet te spreken / soo merken wy alleen aan met betrekking op de gemelte bittere Saulen, dat de zelve bestonden uit zekere bittere kruiden, waer van ze gemaakt wierden / by de Hebreëen genaemd חרως Charoseth.

De Goode Maimonides zegt 'er van / dat 'er vyfderley kruiden waeren / welke naemen hy opnoemd; egter is het moeylik recht te weten / hoevange kruiden het eigentlijk getweest zijn. De grante Bochart stelt hier omtrent wel eenige gissingen voor / en meent / dat het eerste der zelve bestaen heeft in wilde Lattuw, die uitnemend bitter is; dog maer een leyb ons Christenen, nu de plegtigheid van het oude Pascha is afgeschast / weinig gelegen.

Dit is subterfussen genaegzaam denklijk / dat dit die Saule was / wane in Jesu om den Verrader Judas te ontdekken / de beete indoopte; 't 31 de beete broods, ofte van die platronde koeken, met welke 't Pascha moest gegeten worden; 't 31 een beete, of stuk van het gebrade Paaschlam, en de zelve dug ingedoopt, aan hem gaf / Joh. 13: 26.

Ondertusschen is 'er niet aan te twyffelen / of de Heere heeft iets hogers door die aloude plegtigheid lusten verbeelden. En gelijkt Israel by die gelegentheid uit Egypten uittocht / en verlost werd / en zoo 't Pascha in 't gemeen op Christus, en de verlossing door hem uit het Egypten der sonde, des Satans, en der werold aengebragt / zag / 1 Cor. 5: 7. zoo als by de wane (pys der ziele, en oorlaeke van alle heyl, en Verlossing zou zyn / soo strekte in 't besunder 't eeten van 't zelve met bittere saule.

I. Om hen in gebangen te brengen / de bitterheid, smaetheid, en verdrukkingen, welke zy in Egypten geleden hadden / en hun het loven ons bitter maakte / zie Cap. 11: 14. waerom de Jooden gewoon waren van 't brood, dat ze als dan aeten, ook te seggen: dit is het brood der verdrukking, welke onse Vaders gegeten hebben in Egyptenland.

II. De bitterheid, smaetheid, en het volgonde kruis, welke zy zedert hunne uittocht uit Egypten tot op de komst in Canaan, nog te wagten hadden.

Et 2

III. De

Hier uit blykt dan ook klaer, onder een menigte andere redenen, die daer voor pleiten, dat Judas 't H. Avondmaal niet, maer alleen 't Pascha genoten heeft, omdat Johannes zegt: Hy dan de beete genomen hebende ging terstond uit, vers 30. soo als wy dit stuk in een afzonderling Werkje elders in 't brede betoogd hebben.

't Pascha
moest ge-
geten
worden
met bittere
saulen.

III. De bitterheid des harten, of bittere rouwklage, met welke Israel moest aengebuen zijn over haere sonden, welke ze in Egypten bezeten hadden; waarom men de Hebreuwfche woorden ook kan lezen: zy zullen eeten met bitterheid.

IV. Besonder / haedat alle / die deel hebben aan de Messias, het tegenbeeldige Pascha, en door gelove en bekering in een oprechte honger en dorst zig tot hem / als de waere spyze der zielen vrienden / om hem geestelik te eeten, en met hem verenigd te worden / en haedelik gemeenschap te oeffenen / ook met bitterheid der zielen, en een smertelik berouw over hunne sonden moeten aengebuen zijn / die zelve openhartig belyden, en daer over heilig treuren en weenen in bitterheid des geestes, en soo niet anders tot God mogen naderen, als met een gebroken hert, en verslagen geest, en dan ook verder moeten toelaggen op de kruisiging, en dooding van den ouden mensche der sonde, 't geene hart, smertelik, en bitter haer 't vleesch valt.

v. Eindeelik hoe de Heere / om de zielen tot Jesus, en een waere verootmoediging te brengen / tot dat einde dikwerf ook bittere wegen, van in, of uitwendig kruis met de zelve inslaet / en ze zoo onder de roede mede doorgaen; ja! hoe ze al verder dan ook worden geroepen tot de gemeenschap sijner lydens.

Crouwens! dit woord ons zeer nadrukkelijk vertoont in dit 18. vers van mynen Jeremias, aengemerkt in des zelfs verband met het volgende / alwaer de Heere gewaegt van de bittere wegen, welke hij van tijd tot tijd tot Ephraim had ingeslagen / om de zelve tot boete en bekering te brengen; hoe sijne tugdiging over dat Volk geweest was / welk ook van de bittere smerte, waer mede het zelve over 't snood bedryf der sonden was aengebuen / als 'er staet: Ik hebbe wel gehoord, dat zig Ephraim beklaegt, seggende: Gy hebt my getugtigd, en ik ben getugtigd geworden, als een ongewennet kalf, enz; en verder vs. 19. Zekerlik nadat ik bekeerd ben, heb ik berouw gehad, enz.

Dit Vers hangt in dierboegen te zamen met de twee voorgaende Versen, dat daer te horen geprofeeteerd was van de verlossing en wederkering der kinderen Israels uit de landen hunner versroying in Canaan in 't laetste der dagen, als eene verlossing, die zeer veel overeenkomsten zal hebben met die uit Egypten, en daer nae uit Babel, nae soe werte geleedene smaet, en verdrukking, nu getoond wordt hoe

Toe-eigening op dit vers, dat te verhandelen staet.

Zamenhang van dit vers met het vorige.

de zelve als dan met eene onberouwelyke bekering tot saligheid zal gepaerd gaen; terugkijf Israel als dan de ogen zullen geopend worden / en zy nu bezijpen zullen / hoe de Heere haer regtvaardig en tot hunnen beste (dog te bergeeffsch) zoo lange / en soo zwaer hadde getugtigd, en zy nu met eene oprechte droefheid nae God zullen behangen zijn / die in haer volwerkt eene onberouwelyke bekering tot saligheid.

Oste in dit Vers en het volgende * komd ons door eene nabere verklaring van dat komen met geweent, waer van vers 9. gesproken was / wantende hier van de waere zielsbewegingen, welke zig in Israel in den aevang hunner bekering zullen opdoen / vertoont / bestaende in een oprechte droefheid, en bitter beklag der zielen over haere sonden, enz; waer in zy eeter vortroost souden worden; ja! welke hun eene heylsamen droefheid nae God, en ter zaligheid zoude behouden worden.

Zoodat van 't oogmerk hier van is / te vertonen / dat Israels sonden ook geene oorlacke zonden zijn / waerom hunne herstelling geene voortgang soude hebben; terugkijf zy eens daer over met een oprechte droefheid zullen aengebuen zijn; maer in tegendeel / dat als zy deze droefheid in zig souden ontkuer worden / se dan daer alle magten bezweren sijn / dat de tyd hunner herstellings daer was. vs. 18-20.

Om dit vers met order te behandelen / staet ons daer in te letten op

I. Eene klage van Ephraim, waerom de van God hangende aengelwende tugtelingen ontrent hem / als de Heere bevestigd: Ik hebbe wel gehoord, dat zig Ephraim beklaegt, seggende; gy hebt my getugtigd, en ik ben getugtigd geworden, als een ongewennet kalf.

II. Een ootmoedig gebod van Ephraim, om daer door eindeelik tot waere boete, en bekering gebragt te worden: Bekeerd my, zoo zal ik bekeerd zyn.

III. De bygehoegde drangreden van dien / als 'er tot slot wordt bygebaen: want gy zyt de H E E R E myn God.

Wagens het eerste, daer in staet ons te letten a. Op de Persoonen, welke hier vermeld worden onder de naem van Ephraim.

(T 3)

b. Op

Voornaemste Hoofzaak, die in dit vers voorgekomen.

Onderdeelen, die in 't eerste deel voorgekomen.

* Veele Uitleggers meenen, dat met dit 18. vers eene nieuwe reden bevestigd, dog dus blykt, hoe gevoeglik 't zelve zamenhangt met het vorige; behalven dat 't geene vs. 21. voorkomd, overeenstemd met vs. 5-8.

b. **Op** der zelfver klagte, eerst in 't gemeen beschrijven / en dan nader uitgedreeft ten opzigt van den inhoud des zelfs.

c. **Op** het geene Jehovah daer van getuigt / zeggende; Ik hebbe zulk wel gehoord.

Wie men door Ephraim verstaen moet.

1. Staet ons hier van te letten op de Personen, welke onder de naem van Ephraim worden voorgesteld; edoch wijl wij over vs. 6. en 9. daer van reeds gehandelt hebben / soa senden wij den Lezer bertwaertse heenen / en gaen over ter beschouwing van de klagte, welke dit Ephraim wordt toege-eigend; en de zelve wordt eerst in 't gemeen dus beschre-ven / dat Ephraim zig beklaegd, en dan werd nader getaont de oorfaeke van des zelfs klagte.

De opder zal nochtan medebeyngen / dat wij eerst hande-sen van de inhoud, of oorfaek van Ephraims klagte, en dan van de klagte zelfs daer over gedaen.

De inhoud, of oorfaek van Ephraims klagte wordt dus uit-gedrukt; Gy hebt my getuigt, en ik ben getuigt gewor-den, als een onge wennet kalf.

Wat ei-gentlijk tugtigen is, en wat men daer onder hier al begry-pen moet.

Tugtigen, als het van menschen geneffend wordt / is ei-gentlijk een daed van strafoeffening omtrent sekere Personen, die zig zulks door hun kwaed gedrag waerdig gemaeft heb-ben / en omtrent welke zulks nadig geagt wordt / om hen te beteugelen, en een affchrik te doen hebben van het kwaede: dus wordt besouder een Vader gesegd sijne ongehoorsaeme, en wederspannige kinderen te tugtigen, als hy haer straf wegens hunne misdaden.

Hier uit is nu ligt op te maeken / wat eigentlijk tugtigen segt / als het van God met betrekking op de menschen kin-deren gebruikt wordt; t. w. het tugtigen segt van eigentlijk die betengende daed, waer mede God door sekere straffen sijn billik / en haagste ongenoegen over seker Volk betoont / wegens hunne quaede daeden, en enige besouderde sonden, waer een het zig heeft schuldig gemaeft / en waer door hy dus een 't zelve sijnen rechtvaardigen toorn, over het zel-ve ontseken / ontwaer doet worden.

En soa bestaet het tugtigen van God omtrent de menschen kinderen eigentlijk in het rechtvaardig straf-oeffenen over hunne sonden; het zu dat hy enige algemene plaegen van honger, pest, oorlog, enz: een land, en Volk toesent; het zu dat hy besouderde personen, en huisgefinnen met enig be-souderd huiskruis van ziekte, accidenten, brand, en andere toevallen / besocht / waerdoor hy als 't waere tot de zelve zeyd:

zeyd: laet u tugtigen, opdat myn ziele van u niet afge-keerd worde. 't Welke hy tweezints doed / en wiet (1.) als een Heilig / en Regtvaerdig Rigter, straffende de Godlo-se om hunne godloosheid; (2.) als een liefhebbend / en weinend Vader, straffende sijne kinderen om hunne over-tredingen, en struikelingen tot hunnen beste; wanneer het eigentlijk Vaderlyke kastydingen zijn / Hebr. 12: 6-11.

Onder deze tugtigingen, welke Ephraim, ofte het Volk der 10 Stammen onderhouden had / moeten wij nu bezij-alle die oordeelen, straffen, en plaegen, welke de Heere van tyd tot tyd over de Joodsche Natie wegens hunne sonde ge-oeffend had / niet alleen wegens hunne borige Afgodery, en andere bold stukken, door hen gevangelik na Assyrien en Babel weg te voeren / onder dat ene woord tugtigen hen meer-maalen bevolgt; (zie Hos. 7: 12, 13.) maer besouder in laetere tyden, wegens hun ongelooft, en het verwerpen van de Messias; het hylren onkl. van den de oude schaduw-dienst; het opregten van eige geroghtheid, en het wandelen in hunne verkeerde wegen, door hun Stad, en Tempel te verwoesten, hen als ballingen te verstroyen over de ganse werde, gepaerd met heele ghacnelyke, en goostlyke woedeelen, welke hen nog drukken tot den desen huidige dag.

Soa nu heeft Ephraim, ofte het Volk der 10 Stammen, dat de Heere van den des geroght had / maer doed 'er ont by / en ik ben getuigt geworden.

Ademant denke / dat hier enige overtolligheid van woor-den voorsoude / want die herhaling * kan uitdrukken / deely

Waarom 'er word bygedaen en ik ben getuigt geworden.

* Vele Vindergers vonden die herhaling, of laatste woorden, en ik ben getuigt geworden, bynae op als een goede uitwerking van die Goddelyke tugtiging in Israel, als of Ephraim wilde seggen, dat het door de kasty-dinge Gods verhoord, en dat een waere erkentis van Gods Heiligheid, en rechtveerdigheid, en tot berouwen van hunne sonden gebragt was: Soa neem het ook Abarbanel, zeggende. *Op hebt my getuigt, en ik ben getuigt geworden, d. i. ik heb van my wrae weggehaen de wegen van Assyrië, tot welke ik geneigd, en een wolk is van myn geroghten. Soa omk 't'ist'et, welke segt, door de tugtiging van ik verhoert van myn pligt. Edoch in zulk een goede zin kan het hier niet wel genomen worden. En wel (1.) Omdat Ephraim sig daer over dan niet behoeft te berouwen, en te beklagen, als hier voorafgaet. (2.) Omdat het dan onnodig was 'er straf op te laten volgen; bekeerd my, enz: dit een blyk is, dat Ephraim tot nog toe wra-gelooft was getuigt (2.) Omdat de volgende uit'rukking, die er byge-daen word, als een ongewonnet Kalf, als een uadere uit'rukking van de wra-gelooft dieer tugtiging moet achtgemerkt worden; waerom ook zels*

des

deels de grootheid van Ephraims tugtiging; deels de gedurige herhaling, en de ondoendheid, en langdurigheid van dien; deels ook het smertelikt gevoel, dat Ephraim daer van gehad hadde; maer deels besonder ook de vrugtelootheid van dien / als hebbende tot nog toe geen, intz de rechte uitwerking in Ephraim gehad tot bekering; soo als het ook den Chaldeeuw, en Dav. Kimchius te recht oplossen; waerom 'er ook aenstonts woerd bygedaen die bede, bekeerd my, enz: 't welk niet nadix was / soo die tugtiging niet bygt omtrent Ephraim waer aengelwend.

Op welke gewoonte gedoeld word, als Ephraim, om de vrugtelootheid sijner tugtiging den te toonen, 'er bydoed, als een ongewennet kalf.

Waarom! de vrugtelootheid hier tugtiging woerd daerom nu nog nader uitgezakt door die bydoening / als een ongewennet kalf, zijnde eene spreekwyze, die ontsteent is van een aloud gebruik by de Hebreën, en andere Volkeren, die gewoon waeren met Ossen te ploegen; (zoo als men nog op sommige plaetzen in andere landen doet) maer gelijkt een Kalf tot het dragen van een jok, en het trekken van den Ploeg aengelwaan is / en sterck agteruitlaet, en wederpennig is / en door beteugelingen, en slagen allengskens moet gewend worden tot dat werk; het geene egter in den aenvang al heel vrugteloois geschied; zoo erkent van ook Ephraim, dat hy wel van God gelykt was als onder de band des verbonds; dat God hem onder de roede had tusschen doen doorgaen, en een zwaer jok ter tugtiging op sijne schouderen gelegd had / om hem daer door in te teugelen / en tot sijn pligt te brengen / maer dat alles tot dus verre vrugteloois en te vergeeffsch was geweest; dat hy zig wederpennig tegens den Heere in het midden van soo vele oordeelen, en tugtigingen had aengesteld / en als een weel-drig, en ongewennet kalf agter uitgezlagen hadde.

En waerom! / soo is het met Gods oordeelen omtrent de menschen kinderen gelegen / zy alle hebben / soo wel als alle redenen tot den sonder gelykten / wel de verbetering van den zelve tot hun doelwit; zy zijn wel een aenleidend middel tot bekering, en verbetering, als 'er Gods Geest, en genadige werking mede gepaerd gaet / maer sonder die worden ze vrugteloois omtrent den zelve aengelwend / en het

den Chaldeeuw, en Dav. Kimchius, die laetste uitdrukking, en ik ben getugtigd geworden, vertaelen door de vergeeffche, en vrugteloois uitwerking derzelve, als of 'er stond „ gy hebt my wel gekastyd, maer ik hebbe „ nochtans niet geleerd, nogte erkent, 't welk ik soo ik recht berouwen gehad had, verpligt was.

het is 'er. soo verre van haen / dat hy 'er door herbetert zoude worden / dat hy in tegendeel 'er door verergerd, en te meer verhard woerd / eben als het yser, en stael door 't vuur, en de kley door de heete Son, en eben als eenes Smits Aembeeld door de slagen niet vermurvd woerd / zie Jes. 1: 5. Jer. 2: 30. Jes. 26: 10, 11.

Dog als hier staet / gy hebt my getugtigd als een ongewennet kalf, soo zou hier mogelikt kunnen gesmaect worden op zekere wet outrijd in zekere gebal aen Israel gegeven / maer van my lesen Deutr. 21: 3, 4. daer in bestaende / dat als in 't land een verslagene gevonden wierd, dat dan hunne Oudten, en Richters zouden uitgaen, en meeten naer de Steden die rondom den verslagenen zyn, en de Stad die naest den verslagenen is, daer een jonge koe nemen, met welke niet gearbold is, die aen 't jok niet getrokken heeft, en de selve afbrengen in een ruw dal, dat niet bearbeid zy, nog beonyd, en de koe daer in het dal den nek doorhouwen, en de Oudten der Stad, die naest aen den verslagenen zyn, hunne handen wassen over dese jonge koe, enz. Hier luerde dus een jonge koe, of ongewennet kalf, gestraft in plaets van den dootslager, herboldig een koe die geen jok gedragen had, daer toe het gepaste wurd om den dootslager uit te deelen / als zijnde de selve een Soon van Belial, aen grene Wet onbetwopen / hebbende sig van alle banden der verpligting ontrac / en verbienende het hoofd afgeslagen te worden / eben als men dese koe beeb. Nu had (nu) als den donder schuldig gemaect / soo al niet in elcke Persoon, egter in sijnne Vadersen door toelemminge, met den Konink Israels, de Messias tot een dood lichaem te maeken, leet dat niet ongewroken by God kan blijven / en waerom! / soo gelykt sijn als een ongewennet kalf, of als die jonge koe, die geen jok gedragen had, terlijft in zekere opzigt ten op het hoofd is afgeslagen, door soo verre de kroon sijnne hoede is gevallen, en zy van Koningen en Hoofden der Volke berooft / en als ballingen versfroyd sijn over de ganse werld; al het welk ook in een ruw dal, dat niet bearbeid, of beonyd was / is voorgevalten / dat is / in 't Joodische land, tern met eruen verwoest door Titus Vespasianus; welk land egter eens wederom van hen zal bearbeid en beonyd, en welker Hoofd-Stad weder zal herbouwd worden / tot soo verre zelfs / dat eens het ganse dal der doode Iphaimen, ende der assche, ende al-

le de velden tot aen de becke Kidron, den Heere een heilighheid zullen zyn, en daer niets weder uitgerukt, nog afgebroken zal worden in eenwigheid, als 'er belesst wordt op het slot van dit Hoofdst.

Wat het
zegd, als
Ephraim
zig hier
over be-
klaegd:

Hier ontrent konnt nu Ephraim hoort / als zig beklagen-
de, ofte anders troostende, volgens de aenmerking van on-
se Kantekenaers, waanneer men het volgende / ik ben getug-
tigt geworden, niet somwile in een goede zin zoude konnen
nemen / waer tegen eyter onse vorige aenmerking aen-
loopt. Oock betrechend het gemitwoord eigentlik beroeren,
en omswerven van de eene plaets nae den ander / gelijck
't oock vertaelt is Ps. 56: 9. Jer. 4: 1. maer delijst dit de
geluonte is van boeijige / en verlegene menschen o-
ruslig te zyn / en van de eene tot de andere plaetze te lo-
pen / Gen. 4: 12, 14. zoo word dit woord oock vertaelt
hoort misbaer te maeken, of te beklagen, Job 2: 11. Jerem.
22: 10.

Dit nu kan niet toegepast worden op de staet van Israel,
en haer gedrag hoort / onder / of na hunne wederkeringe
uit de landen haerer verstroyng na Canaan, want men ver-
rengt leest van zulk een algemeen berouw van gansch Israel,
ofte de 10 Stammen: * te meer daer we meer dan eens te-
horen reets betoogd hebben / dat 'er maer enige weinige
zint wedergekeerd na Canaan.

Dit is oock niet verbuuld ten tijde van de komste des Mes-
sia onder 't N. T. wijs toen niet gansch Ephraim, ofte de
10 Stammen, maer seggt een zeer klein getal zig dus be-
klaegd hebben / en dat wel in Juda, als enen Simeon, An-
na, Zacharias, Elisabeth, enz: Luc. 1: 2.

En zoo zal dit van eigentlik nog eerst verbuuld worden in
het laetste der dagen, terwijl als nog niet minder / heloeg!
als enige wezentlijke bijhen van berouw, en beklag over
hun staet, en de kassydende hand Gods in hen bespiedt word;
maer als zij eens sullen bekeerd worden / dan zullen zij zien /
hoe de Heere hen regtvaerdig, wog te te vergeeffich / zoo
lang getugtigt heeft / en zig daer over van hartelick be-
klagen,

* Jūdæi quidē prompte hōc affirmant; sicut hęc de poenitentia Israeli-
tarum ante liberationem ex captivitate, imprimis hodierna, exponere so-
lent. Ita Abarbanel h. 1. Videndo vidi tribus, que abduci sunt in Assy-
riam, quod fuerint lamentantes, sicut vir luctum faciens, &c. Conf. Davi-
d. Kinch. h. 1. Favet Jūdæis Vulgatus, qui transtulit: Audens nulli ut Ephraim
sua transmigrantem. Pissator intelligit Jūdæos tempore Antiochi Epiphaniis.

klagen, dat zij zig zoo tegens den Heere, en sijn slaen-
de hand verhard hebben / en dat alles te vergeeffich
tot hunne verbetering van God zoo lange is aenge-
wend.

't Verdient mogelick oock sijne opmerking / waerom dit
hier in 't besonder van Ephraim getuigt word: want die
Stamme was de woornaemste van de 10 Stammen, die afge-
vallen zyn van het Huis Davids, en ten groten deele de
waere Godsdienst verlaeten / maer zig tot de Kalverdienst,
van Jerobeam ingesteld / begehren heeft: waer hy nog
Aluam / 't geen nog erger was / dat ze dikwerf den Baal
gehoort heeft: bewijs nu de andere 9 Stammen Ephraim na-
velgen / en die vast aenhingen / zoo word die niet alleen
dikwerf hoort gesiert Israel, d. i. hoort de 10 Stammen ge-
noemt / sijn 1101: 10. maer oock Ephraim, als de eerste
in het iondigen, en de andere daer toe als verleid heb-
bende / hier besonder met name genoemd / en als de eer-
ste, en voornaemste in het berouw hebben / oock aenge-
merkt.

Waerom
juist E-
phraim
in 't beson-
der, hier
als zig be-
klagende
voor-
komd?

Hier van getuigt nu de Heere / dat hy zulk gehoord had;
of (gelijck 'er eigentlik staet) ik heb horende gehoord, zijnde
een weinige Hebrœuwische inder van spreken / (zie de
aanbte van Gen. 3: 17. Psalm 131 9.) en seggende soo
heel / als of 'er staet / ik hebbe het gowilick, en met
opmerking en genoecken gehoord, ja! heyl in sijne smekinge,
en ligte verhoord: want de Heere heeft lull aen de verla-
gung van Israel.

Wat het
segd, als
de Heere
getuigt, ik
hebbe het
wel ge-
hoord?

Dit nu moet onvrentlik / en Gode betamelick verstaen
worden, want de Heere is niet ghede / eigentlik geene licha-
melyke ooren heeft / en gerst alleen te nemen / dat hy alles
soo nauwkeurig weet / als of hy het met menschelike
ooren aenhoort. In 't besonder word God van gesegd
te horen, als hy te vintse lot op de klachten van een Volk,
Exod. 3: 7. hoorden die hier moet genomen worden.

Terwijl nu alle kintydsen, kinderen, en plagen den sou-
daer uit en van haer zelve niet en konnen veranderen, of
verbeteren, maer hem veel eer verou, ten en verharden, soo als
hy gesien hebben / en de Heere soo lange bygetelaag Ephraim
had getugtigt, en getruet, soo is het nu dat de zelve hier op
in erkentenis van eige doodelyke onnuyt sig tot God wend /
en den zelve oornortig smeekt om den Geest der beke-
ringe, seggende: bekeerd my, soo sal ik bekeerd zyn!

Overgang
tot het 2de
Deel, be-
keerd my,
enz.

Wij hadden hier wel een ruim held / om te handelen van de bekering, en van de nazuk / en gepastheid der verscheide bewoordingen, door welke de zelve naar de kracht der Hebr. en Griekse grondwoorden wordt uitgedrukt / met den aenschelen van dien; edog wijs dit meer Theologische, en Catechetische bestende waerheden zijn / daer veel oer geschieden is / soo laeten wij zulke aen de uitbreiding van een verstandig Leler hantjes halven oer.

Alleen merken wij aen / dat het opmerkelijk is / dat Ephraim niet bid en smeekt om uitredding / en verlossing van de tuft, en van hunne elende / als wilstende die wel dragen / Mich. 7: 9. maar om bekering, wretende dat zulke het enige middel was / dat ook hunne plagen zonden eindigen / Hof. 14: 5. Math. 9: 2. Trouwens! daer de ziele recht overtuigd is / daer hegeert ze niet ver van Gods oordeelen en slaende hand bezijd te worden / als hoor dat ze recht door de zelve gelouterd, gezuiverd, en za gebeterd is / en wenscht niet meer / als dat God een Geest der bekering 'er mede doe gepaerd gaen.

Wogelst dat men hier ook de woorden wel dus zoude konnen zamenlaegen met de hoogaende; als een ongewennet kalf bekeerd my, wanneer de zjn deeze zoude zijn / dat / euen als een Kalf, dat niet gewend is de Ploeg te trekken / of het jok te dragen / niet van zig zelden / maar door de hand renes wijzen Akkermans kan getemd, en bestierd worden recht uit te gaen / euen soo Ephraim bestend onmagtig, en onwys te zijn zjn zelden te bestieren, en te recht te brengen.

't is ook niet te vergeeffch / dat 'er wordt bygedaen; Zoo zal ik bekeerd zyn, als waer mede Ephraim toont / dat als God sijn hand ter bekeringe aen hem wilde te kaste leggen / zulke geenzints vrugtelooz zoude zijn / ofte konnen wederstaen worden / terwijl als hy werkt, niemand kan keeren, en als hy beroerd niemand kan stillen. Oaf wil Ephraim daer mede te verstaen geben / dat zulke een bekeringe, door God zelve gheuekt / geenzints als een morgenwolke door een tijd / maar bestendig zoude zijn / en eene onberouwelyke bekeringe bevonden worden; ja! dat zulke kan soo zoude doorwerken, dat het opentlik door de wereld ook zoude blijken / en dat alle die hem zagen, hem daer op zoude kennen, als een zaed dat de Heere gezegend heeft.

Nadere
aandrang.

Deeze beede dringd nu Ephraim dus nader aen / als hy 'er

'er by trost: want gy zyt de Heere myn God. Wilstende haer mede niet alleen te kinnen geben / dat Jehovah dez zelve Schepper was / en dus magtig, om gelijc by haer geschapen had / ook te herscheppen, en te vernieuwen na sijn Beeld; maer besonder / dat hy de oude Verbonds-God van dit sijn Volk was / Acl. 3: 25. zoo als hy daer van oer vs. 1. en herhoigens reets meer dan eens gehandelt hebben / en dus die geene / die beloofd had einblik nog aen sijn Verbond te sullen gebentken / Levit. 26: 44. Waer om de Heere dit ook zelve te verstaen geest op 't slot van vs. 9. (daer we reets gesien hebben / van wat nazuk sullen is) en in het volgende 20ste vers daer ons de nazuk daer van nog nader zal gelijker; dez Ephraim de Heere door die uitbreiding als maend op sijn belofte, en verzorgd heb / en vrouwe; ja! zig daer mede troust / en verzorgd heb / dat hy die het beloofd heeft / ook daer aen / als die geen Man is, dat hy liegen zoude, ofte een manaken kind, dat hem lein berouwen zoude.

Wt alle deelen sijn wij tot onser aller opmerking / en bevestiging deze navolgende stikken.

1. Dat zoo ook een sonder in oventulking is / hy zig straf bekloed oer sijn vorige sondige levens-wyze, het verzuiwen van soo vele middelen der genade, en verongtzaemen van soo vele kalydingen aen hem tot sijnen beste te kaste geuekt, al het geue hem dan sijn sijn / en de geburige heere van sijn bekeer is / en 't geue hem in een rustelose arbeid geuekt / want die niet enlen, door dat hy 'er verfoeming oer oerhaem heeft.

2. Dat die middelen der genade, te gelijc met alle kalydingen, die om hem sijn sonder te kaste geuekt worden / vrugtelooz sijn / soo lang de Heere met sijn oordeelen niet gepaerd door gaen de Geest der oordeels, en der bekeringe, om welke men hem doen al te bidden heeft / als men onder de slaende hand Gods sijn verlijd.

3. Dat het niet is in de moed, of staet aen de vrye wil der Sondaeis, om zig te bekeren, soo God zelve hem niet te sterk wordt / en schenkt de bekeringe ten leuen: en daer om / dat of schoon God den sonder vermaend om zig te bekeren, hy daer mede hem meer wilt waken wat hy moeste, en niet wat hy konde doen; gelijc ook hoe het sijn plijst is Gods geboden in desen in beken te veranderen / en soo te seggen met Ephraim tot God: Bekeerd my, zoo zal ik bekeerd zyn; 't geue hem haer stellen tegen alle de

van dat
bede.

Korte
stellingen
van 't ge-
bruik hier
uit te trek-
ken.

Dryvers van de vrye wil en algemene gaade, welke uit desen Text krachtig kunnen wederlegd worden.

IV. Wat ook niemant de krachtige werking van Gods Geest kan wederstaen / maer dat als God doorweikt ter bekering, sulck zetterst van een onberouwelyke bekeringe tot zaligheid zal agtervolgd worden / wist niemant ont sijne wille in desen wed. rituen heest; 't gerne wy wederom te-geng de soo eben gemeste Parteyn uit desen Text staende houden / en bukkelst blifst / omdat Ephraim zegt: Bekeerd my, zoo zal ik bekeerd zyn!

Vers 19. *Sekerlik na dat ik bekeerd ben heb ik berouw gehad, ende na dat ik my zelven ben bekend gemaakt, heb ik op de heupe geklopt: ik ben beschaemd; ja! ook schaemrood geworden, omdat ik de smaetheid myner jeugd gedragen hebbe.*

Inlei-
dings-
grond op
vers 19.

't **I**S al opmerkelijk dat onder anderen de wet noemens de Melaerze outrijns mede bragte / haedat / ten einde een yder hem mogt aen zekere merck tekenen kennen / en zig door hem wagten om niet / door hem onvoorzienig aen te raken / ontreinigt te worden / 't hoofd van de Melaerze moest ontbloot, en de klederen gescheurd moeten worden; waer hy quam / dat de Melaerze zouu hy gereinigt worden / moest uitroepen / onrein, onrein! Levit. 13: 25, gelijk ook de zelve plaege van gerne menschen alleen konde genesen worden / inden God zelve niet miraculeuslik medewerster / zoo als uit 't exempel van Naman den Syrier is af te nemen / terwijl de Koning Israels zeide: ben ik als God, om te dooden, en levendig te maeken, dat deze tot my send, om een Man van sijne Melaetsheid te ontledigen? 2 Kon. 5: 7. vergelijck Luc. 4: 27. en 2 Chron. 16: 16—21.

Wat de Melaetsheid, zijnde een zeer afschuwelyke, besmettelijke en onreine plaege, en de manier van der zelve reiniging, verbeelde de geestelyke onreinheid; en afschuwelikeit van den Sondaer, en de wijze hoe hy alleen kan / en moet gereinigt worden door Jesu bloed en Guelt, anderstel-

ten

ten wy thans als een vaste en bekende waerheit / zie Ps. 51: 9.

Wat des zelfs hoofd moest ontbloot worden / kan verbeelden / hoe door de sonde, de krone sijns hoofds is gevalen / en hy alle vrymoedigheid, om tot God te naderen heeft verloren, en legt in sijne schaemte: want een dekzel op het hoofd te hebben / is een bewijs van magt, gesach, en vrymoedigheid.

Wat de klederen moesten gescheurd worden / gaf te kennen de naekte, ontblootte, en desolaete toestand, waer in den Sondaer geraekt is / als hebbende het rechte cier-kleed van heilichheid, en waere gerechtigheid door de sonde verloren / ofte gescheurd, en zijnde zoo geheel mismackt, en lammerlik.

Wat hy uitroepen moest / onrein, onrein, leerd ons hoe een Sondaer, dat hy genesen worden / sig eerst geheel onrein in 't geestelyk moet berouwen / en zulck door God, en menschen bejden / erkennende / dat 're van 't hoofd af / tot de voeten toe niet geheel aen hem is / maer niet als stremen, en etterballen.

Uitbelyk / dat de Melaetsche door geene menschelyke hulpe alleen konde genesen worden / soe God niet krachtig medewerker, sijn ons leeren / de grootheid van 's menschen onreinheid, en de onmagt van hem zelve / en van 's menschen behoeve om hem te helpen, en te vernieuwen in 's gods heide, soe God zelve sijn magt aen hem ten goede niet sa. 10: 12.

Wat de Melaerze noch op dit allef verzoond in dit 19. vers, verzoond in het zelf berouwen met het eben voorgeaende! Zinnig / hoe dat hadwelck Ephraim sijn onmagt, om sig te bekeren, en te rouwen, beleeden / en zig tot God om hulpe gelwend / of moent sig nu ook aen als zulk een Melaerze, die legt in sijne schijnste, en de smaetheid sijnner jeugd draegt / belydende sulck onreyn / en roepende het als uit door de gruwelike luydel. / en verhoovende dat hy Gods wonderdadige magt, in hem te bukkelen onberouwen had / soe als nu in de heere opening van vers 19. staet waer zal gesijken.

De Zamenhang deser woorden met de voorgeaende is niet zwaer op te waerken: want nadat nu in 't eben voorgeaende vers van Ephraim vermeld was / dat hy zig beklaget had wegens de vrugtelose rugthing van Jehovah omtrent hem aengelwend / en nadat Ephraim daer op dus spreken-

Toe-efge-
ning op
het geene
re verhan-
deelen
staet.

Zamen-
hang deser
woorden
met de
voorgeaen-
de.

de /

de / en liddende tot God was ingeboerd; bekeerd my, *
 soo zal ik bekeerd zyn! **Soo** word daer op getoond / hoe
 Ephraim al haest de verhorninge sijnre boozgaende beede
 had genaten met de gevolgen van dien / op die wijze / als
 ons hi de verbere opening van dit vers nader zal gebruy-
 ken: want zo betuigt nu Ephraim seggende / zekerlik nadat
 ik bekeerd ben, heb ik berouw gehad. enz.

Waerom
 Ephraim
 op de vo-
 rize beede,
 bekeerd
 my, nu
 strax laet
 volgen, z-
 zekerlik
 nadat ik
 bekeerd
 ben.

Dus spreekt Ephraim hier van een saek / waer van wy
 reets over 't vorige vers gesproken hebben / daer hi om
 bekeerlinge soo ernstig tot God gebeten had; des we daer-
 van ners verber zussen melken: alleen is het opmerkelijk /
 dat aenstront op de vorige beede, bekeerd my Heere, enz;
 Ephraim hier betuigt reets bekeerd te zyn / seggende; ze-
 kerlik nadat ik bekeerd ben, enz: om te tonen / dat God
 sijne beede genadig / en suedig verhoord had / en dat hi
 ook de bewustheid, en verzekeringe had van sijn genadestaet.

En waerest zo is het met de saek gelegen! want als
 een ziele het nu waerest om bekeringe te doen is / en de
 zelve God daer reyt en ernstig om bid / zoo zal God / die
 niet begeerd de dood des sondaers, maer daer in lust heeft,
 dat den sondaer zig bekere, hem ook genadig de bekeringe
 ten leven schenken; en zelfs op dat ogenblik / als een son-
 daer God overig om de bekeringe bid / van is hi reets in
 de staet der overtuiging, en onder de bewerkende hand Gods
 dat is op de weg tot bekeringe: dat zag men duidelick in Pau-
 lus, van welke tot een bewys van sijne veranderinge ten
 goede. de Heere zeide: Ziet hy bid! Act. 9: 11. **Maer**
 ook is het de gewone weg van God den Sondaer na sijne
 bekeringe min of meer / vromer / of laeter enige bewust-
 heid te schenken van sijne bekeringe; als Gods Geest nu ge-
 tuigt met sijnen Geest, dat hi een kind Gods is en hem
 daer zien / de dingen die hem van God geschenkt zyn.

Zie

* Potest etiam coherentia hoc modo sumi; scil. Sub finem versus prae-
 rationem Deum moventem addidit Ephraimus, ut se, h. e. Ephraimum
 convertat; quia scil. Deus idus sit. Jam rationem reddidit petitionis suae,
 converte me; inde sumptam, quia non possit per se ipsum se convertere,
 & poenitentiam agere, sed tum demum quando Deus ipsum converterit.
 Sensus est, Dixi Domine, converte me, confusus hoc, quod Deus meus
 sis. Sed cur, inquis, non te ipsum convertis, tum enim debitum est
 te convertere? Respondeo; quia ego per me non possum, sed tum de-
 mum futurum est, ut me poeniteat, quando a te agnitus fuero; & quan-
 do a te agnitus fuero, tum fiet ut plaudent super semur meum, &c. Sic
 particula *Quia*, nam. Et rationem reddit petitionis,
 converte me: quare hoc a Deo petar, & non aliud.

Zie Rom. 8: 16. Eph. 1: 13. Jes. 61: 10. **Behalven** dat een
 verstandig redeneerder zulke daer een gelovige sluitreden sigte-
 lik kan opmaken uit sijne verandering van weg, werkzaam-
 heid, levens-wyze, en staet.

Nadat nu Ephraim dus bekeerd was / betuigt hi berouw
 gehad te hebben. Berouw als het van menschen word ge-
 nomen / ontstaet eigentlik uit een boozgaende gebrekkely-
 ke, en onbelonnene daed, welker bedryf ons moeylik is / en
 welke wy gaerne veranderd zaegen / of wenschten / dat
 niet gebeurd was. **Maer** zult een berouw is eigentlik een
 bekeerd sondaer over sijne sonden aengebden / in tegenstel-
 ling van de onbekeerde, Jer. 8: 6. en welke van alle valsch /
 en wanhoop berouw wel moet onderscheiden worden; als
 dat van zulk een berouw, waer daer een Sondaer hoer een
 berouw berouw haest van 't quade, waer soo verre hi 'er scha-
 den / of liden hoer / in de wereld heeft behaelt / en hi niet al-
 leen in mensche, maer ook de Goddelyke straffen, daer op
 berouw / vrees / en barmhertich wenschte dat quade niet be-
 gaen te hebben, terwyl een overig berouw-hebbend Sondaer,
 zelfs berouw heeft over sulke sonden, daer geen mensche van
 weet / die hem veel eer profijtlik waeren / enig en alleen
 omdat zo tegegen Gods heiligheld aentouwen / en hi 'er
 zulk enge goede God hoer vertoorned heeft / en al had
 hi hoer ook zelfs geen straffe daer op te waeten.

Maer hoer nu de waere bekering als die vergeselschapt gaet
 met een overig berouw, en een liddig / en smartelick leedwesen
 over het mach bedryf der sonden, en dat men God hoer de
 goede vertoorned heeft / zoo dees zulke niet / dat hier Ephraim
 hoer van en mag getuigen / dat hi / nadat hy bekeerd
 was, had berouw gehad: want (1.) moet men waeten /
 dat de waerelike bekering eigentlik in twee stukken be-
 staet / t. w. in de eerste ontdekking aen zig zelve / en af-
 stervinge des ouden, hi hi de opstandinge des nieuwen men-
 sches, en dat men hier de bekeringe van Ephraim in de
 zeste opzigt kan nemen / als hi eerst aen zig zelve ont-
 dekt was / en de schadelichheid, of gevaerelichheid sijnre booz-
 gaende dwaalwegen had onder het oog getreuen: omdat
 'er strax aengebden word / en nadat hi my zelve ben bekend
 gemaekt, 't geene ons de bekering in den zeste afveerste
 begin, en juist niet in den zeste volkomenheid of volle be-
 staag verbeeld / wanneer 'er zehertick een smartelick gevoel,
 en een hartelick berouw wegens begaene sonden, het ver-
 schillen van de kostelike tyd, en soo wele middelen der ge-
 nade

Wat het
 woord be-
 rouw in 't
 gemeen
 zegd.

Waerom
 juist E-
 phraim
 hier be-
 tuigt, na-
 dat, en niet
 voor dat,
 of terwyl
 ik bekeerd
 ben, hebbe
 ik berouw
 gehad?

geborene verdorvendheid, waer door zy een beest geijst waeren / Job 11: 12. hier vs. 18. (2) Dat zy onder zoo heele zegeningen eertyds vs. 3. en namaels onder zoo heele / en lange kastydingen in boosheid hadden volhard / Jer. 3: 5. hier vs. 18. (3) Hoe boesheit onmagtig zy waeren / om zig zelve te bekeren; waerom zy nu haben / bekeerd my! vs. 18.

Waerom Ephraim niet zegd; ik heb my zelve bekeerd gemaakt in een werkenden zin.

Dag 't is ook van nabys / dat Ephraim hier niet zegd / ik hebbe my zelve bekend. in een werkenden zin, maar in een lydenden zin * aldus; ik ben my zelve bekend gemaakt, t. w. van God / die hy daer van / in erkenenis van eige onmagt, alleen de eere geseft. En geen wonder want betuift de mensch geestelik blind is / Eph. 4: 18. vleeschelik, en de wet geestelik is / Rom. 7: 14. soo is de mensch niet in staat om zig zelve uit en van hem zelve recht te kennen, maar God moet de mensch aen zig zelve bekend maeken / en aen zig zelve ontdekken / Pl. 51: 8. En soodanige bekendmaking aen zig zelve / en verlijting van de ogen der ziele, en des verstands is het eerste begin der waere bekering. Luc. 15: 17. 1 Kon. 8: 47. Deutr. 30: 1, 2. †

Als nu Ephraim van eigen-liefde heijst / en aen hem zelve zal zyn bekend gemaakt, dan zal dese vuzgt vallen / ik hebbe op de heupe geklopt, enz.

Waer van de spreke wyze van te kloppen op de heupe, ontleend is, en wat sulks hier zegd?

Het kloppen op de heupe was van ouds een gebaerde sijn hele Volkeren in verscheide gevallen gezuhtheit / welke somwijlen wel verwondering te kennen geseft / maar hier aenduidt eene stoffe van groote droefheid, berouw, pyn, en smerte, in hoedanigen zin het ook belast word / Ezech. 21: 12. De oude Griekze, † en Latynze * Schryveren merken de zelve beweging aen in de eerste driften van droefheid en verslagenheid, geijst het in dien zin al mede hier ook hoort. Homerus segt daerom van Achilles, hy heeft op de heupe:

* Verbum 'Αχιλλεύς passivum sine dubio est, & ad litteram vertendum est: post agnosci me; h. e. postquam agnitus fuero, nimirum a te, Domine, in me gratiose poenitentiam operante. Vulgaris. Offendisti mihi, nimirum peccata mea. Et quod poenitentiam agere debeam. Bene, si modo in subjunctivo: quomodo Tremellius: Postquam offensum fuisti mihi.

† Die lust heeft die stuk verder uitgebreid te zien, leze daer over heer doorwrogt, en zeer geleerd en geestryk werk van den Wel Eerw. ons zeer geleerden Heere G. Kulenkamp, in sijn overdeeltige Verklaring over Ps. 51: pag. 146-154. daer hy veelle schone dingen, hier roepasselik zal vinden. † Homer. Iliad. O. & odyf. N. vers 198; Xenophon l. 7. Cyrop.

* Plautus in Truculento; transit excipitimo ventre suspirium, dentibus frangit; isit somnus.

heupe geklopt. Een der eerste uitwerking dog van een he-souderre droefheid is / de handen uit onmagt, of hopeloosheid op de dyen neder te laten vallen / om te tonen dat het een harte-wee is; en wel sodanig een als die der Vrouwen in barens-nood, die van pyn, en smerte met de handen op de lendenen gaen / en op de heupe kloppen, zie Jer. 30: 6. of als radelose, en wanhopige menschen in de uiterste verlegenheid doen / niet wetende wat zy aenbaerden zullen.

Dit kloppen nu van Ephraim op de heupe, hoort dus ook hier te recht voors als een tusseliks blyk, en bewys, ofte als een teken van vrugt-gevolg van de onberouwelyke bekeringe des herouwen van galleheid, ofte van de groote aendoening, die hy had van sijn staat / (zie Luc. 18: 13.) en van het hartelik en oprecht berouw sijnz sonden, en ongerechtigheden. *

Dit tweede vrugtgevolg van deze oprechte bekeringe van Ephraim, ofte van dat berouw hebben / ofte het geene niet dat berouw hebben soude gewerd gaen / was de H. schaemte, waer mede Ephraim nu was aengebaen geweest / als hy zegd: ik ben beschaemd; ja! ook schaemrood geworden.

De eerste oors debuidt beschaemd worden / waer van het hebruisch woord schaemte, en 't Griekze woord καχυμηνον een deksel, Blyke wylffel zal afkomstig zyn / alsoo men dat woord tot een teken van verbaere schaemte, of beschaem-wording, met een deksel, of sleuyer dekte / als in Jer. 13: 23. die is op 't geijste van Isaac niet haeren sleuyer dekte, en 't is de Bruiden, die na de Joodse gewoonte met haren aengesichten tot sinne Bruidegoms geleyd waeren.

Betekenis van het grondwoord, beschaemd worden.

Welk nu 't schaemte eigentlik is eene verontwaerdiging van zig zelve / en groote uit een voorsgaende daed, die men begijft dat om niet betaemde, en als die groot is / zit ontdeelt door een blau, of rouwheid op en in het aenge-lyk, zoo als staet van de voorredelyke in Israel, Jer. 14: 3. Waerom men zulke oors te verbergen, en sijn aengesicht luel

War eigentlik schaemte is, en wat 'er hier door bedoeld word, is

§ 3

* Sic Abarbanel, poenitentiam super futur, sicut homo poenitent. Dav Kimchius; sicut dolens, & lugens. Idem non videt, quare Sanctius addat hic admirationem super repentina mutatione, nisi quod poenitentia super, ut supra diximus, aliquando etiam admirationem indicat, quamvis potius gestus poenitentiae notat, ut vidimus.

† Zoo zegd Brissotius van de zelve: Palata domum dedicabantur: d. i. e. n. wiederden bedekt naer huis geleyd. Brissotti Sel. var. L. 1. c. 18. & Teze sullian. de velandis virgin.

onderscheidin-ge van schaemrood te worden.

wel zoudt bedekken, zoo word hier een Ephraim niet alleen zulk een schaemte, maar ook een schaemrood worden toegeschreven; en zoo kan men in onderscheiding van zaeken / door het eerste beschaemd worden / de inwendige schaemte, en door het schaemrood worden, de grootheid van dien / soo als die na buiten uitzeecht / verstaen.

Zulk een schaemte nu overkoomt den Sondaer naedat hy bekeerd is / en met een recht gesigt, en berouw is aengebaen ontrent sijne voorgaende daeden, Efr. 9: 6. Jer. 3: 25. Dan. 9: 7. Rom. 6: 21. O! zult een Sondaer turft als dan sijn hoofd hooft niet ophellen; hy staet nu van verre met de ootmoetige Tollelaer, en schaemt zig door God en menschen, ja! bedekt nu sijn aengesigt in een heilige schaemte, eben als de Zeraphynen met haere vlerken, Jel. 6: 2. en eben als eens Elias sijn aengesigt bewand met sijnen mantel, 1 Kon. 19: 13. sijne sonden getuigen dan tegen hem / en vliegen hem in 't gesigte, soodat hy niet weet waer zig te verbergen; 't schijnt hem toe / als of ze door sijn voorhoofd gerekend waeren / en als of een roer die hem tegenkoomt / en met hem verkeert / weet wat hy gedaen heeft / en soo leyd hy nu in sijne schaemte; welke heilige schaemte aber het snood bedryf sijnner sonden wel het wesentlikste is / dat met een oprecht berouw over de zelve gepaerd gaet / en in geen mensch / die maer een blate conscientie-overtuiging heeft / vald / en die wel van eene lighaemelyke of naturelyke schaemte moet onderscheiden worden / met welke een Sondaer kan aengedaen zijn / om enig verlies van eer, en agting, wegens begaene en in 't oog lopende snode / en grove sonden, te wijl dat heel verschild van beschaemd te zijn over de sonde, als sonde zelfs / en dat men tegens zulk een goeden zulk een heiligen, en weldoenden God zoo gesondigt heeft.

Word ge- roond, hoe Ephraim nog eens tot dat ge- luk zal komen, schoon zulks hier in de voorlede- ne tyd ge- segd wort.

Wat dat geluk nu zal eens Ephraim komen volgens het Profetische Woord in 't laetste der dagen, dat hy berouw zal hebben / op de heupekloppen, en beschaemd, ja! schaemrood zal worden. Zie onder anderen Zach. 12: 10. Ezech. 16: 61. Lev. 26: 40, 41. Deutr. 30: 1, 2. En of schoon dit alles hier in de voorledene tyd getuigt word / soo is het zulk niet / dat dese Godspraeke nog eerst staet veruuld te worden; wijl er niets bekenders is / als dat de Profeten ge- woon zijn / nog toekomstige zaeken nu in de tegenwoordige, of voorledene tyd te verkennen / zoo als dez woord uit een menigte van plaetzen zoudt kunnen bevestigt worden.

Gesicht nu nu zaegen / dat het berouw ontstaet uit een door

door gaende gebrekkige / en onbesonne daed, die men garr- ne anders zag / en dat ook de schaemte eigentlik is gelegen in eene verontwaerdiging van zig zelve, ter oozliche van het schandeliks dat men in vorige tyden hebben heeft / ofte dat ons eben daerom is overgekomen / zoo geest nu Ephraim door het laetste dan ook de reden op van sijn be- rouw, en schaemte, seggende; omdat ik de smaetheid myner jeugd gedragen hebbe.

Door de jeugd van Ephraim souden wy beschaemelik kon- nen verstaen / haere bloeyende staet onder verscheide van haere Koningen, en dan door de smaetheid haerer jeugd, en sijngebede bedryf in het offeren aan de Kalveren, en door te blonen / waer door ze den Heere versmaed heb- ben / en nu een smaed by God, by de H. Engelen, en by alle heilige geestes zinnen; welke smaed zy dan hebben overgekomen, b. i. de rechtbaerhige straffe van dien overvloedigen bedel, als zy van God bilsuerv smaedelik ge- schieden zijn / en dat heel door een tijt sinadelik verhoer- den / verhoeren, en onder de Volkeren tot op dese huidige tijt verhoerd zijn. En verhoert den / als Ephraim nu einde- lijk een zik zelve zal bekend gemaakt worden, zy by Geestes- zal niet verhoert, hoe alle die rugelinken, en versmaedetyken van den Heere door verhoerdelijk om het doorheen gemelt te worden, dat den / b. overvloedigen / zoo kan het verhoeren, en in sijnen dan over het een en ander verhoeren, welke miseren aangebaen zijn; waerom verhoeren, dat den / b. overvloedigen / ik dan beschaemd, en verhoeren, dat den / b. overvloedigen, omdat ik de Ametheid myner jeugd

Wat men door Ephraims jeugd, en het dragen van des zelfs smaetheid verstaen moet.

Door de jeugd van Ephraim. Namen souden de Israelyen eerste kindsheld / en jeugd in de woelnye, door sijn beschaemelik als in een lijt van kindsheld, en door sijn jeugd beschaemelik; zie Jer. 2: 2. Hof. 2: 8. 11: 1. 12: 1. 13: 1. En dan door de smaetheid haerer jeugd, door sijngebede handel ontrent God, door het masken van den goden kal, en in vaderske door het dragen van de smaetheid van sijn jeugd, het dragen, en gevoelen van die rechtbaerhige straffen, (want het woord hier by in een lydenden, en niet in een werkenden zy niet genomen, woer- den) welke Israel eben daerom rechtbaerhig in de woelnye zijn overgekomen: te meer / omdat van het een / en ander reest v. 2. en 3. word gemelt / soo als uit onse Verkla- ringe aber die verken nader kan bliken.

Ofte men kan door Ephraims jeugd verstaen de gansche staet en toestand van Israel onder de Wet, tot op de tyden van de Messias, ofte liever tot soo lang Ephraim bywillig in zulk een staet, als in een staet van kindsheid, en minderjarigheid heeft / zelfs tot op bezen huibigen dag; en dan zouw men door het dragen van de smaed junner jeugd kunnen verstaen / dien harderen, en strafbaren handel van God met Israel, als met een minderjarige, door hare te bestellen onder Voogden, en Verlofgers, en onder de Wet, als een Tugmeester, en dienstbaer te maken aan de eerste beginzelen der wereld, ja! als dienstbaere kinderen van Hagar uit te waeren / enz: soo al het ons Paulus verstaerd / Gal. 4: 1, 2, 3, 7, 22 — 25, 30, 31. het geene zy in 't laatste der dagen zullen zien / bekennen / en daer over met schaemte aengebaen zijn / als zy nu zullen ontwaer worden / hoe zy de ichaduwe door het lichaem hebben blijven omhellen, en wissens dienstbaer zijn gebleven aan de arme en swakke eerste beginzelen der wereld, Gal. 4: 9. en even daerom van God als dienstbaere hard gehandelt / en gestraft, ja! door een tijd uitgeworpen zijn / om niet te erven met de vrye kinderen van Sarah.

Endelick kan men ook in een ruimere zin / door Ephraims jeugd, de eerste kindsheid / en vroegere jaeren van een mensch bekeerd Maerlyk verstaen; en door de smaedheid der jeugd, het smaedelyke, schandelyke, en God-onterende, dat in de sonde is / en dus soo wel zelfs de aengeborene sonden / als de source, en welle van alle dadelyke, als de sonden der jeugd, die wel doorgaensch het menigmaaligste zijn / en een overtuigd Sondaer, als God hem bekeerd, wel ter deeg op het harte komen / en door hem een stoffe van innige schaemte zijn; zie Ps. 25: 7 51: 7. waer hem ook onse Kantekenaers in de eerste plaats overhel-

ten. En dan kan men door het dragen van de smaedheid sinner jeugd verstaen / het dragen van de straffe van zulk eenen smaedelyken, en God-onterenden sondigen handel, soo als de onderbinding leerd / dat de sonden in de jongheid begaen / ook niet zelden in de Ouderdom zelfs een mensch betaelde geset worden.

Mit dese gesegde vloegen nu seeze navolgende nuttig-

heden.
I. Dat 'er geene waere bekeringe kan plaets hebben / of zy moet gepaerd gaen / en achterholgh worden van een

Korte
stellingen
der nuttig-
heid, wel-
ke in dit

oyrecht berouw over begaene sonden. Een berouw dat hartelik en waerachtig, ja! doorgaende is / en gaet over alle sonden, soo wel kleine, als groote, verborgene, als openbaere; een berouw dat niet soo zeer gaet over enig nadeel dat men door de sonde en sijn harig sondig levens-bedryf in sijn geld, en goed, in sijn lichaem, of in sijn goede naem en faem ontfangen heeft / maer 't welck gaet over de sonde als sonde zelfs / het walgelyke, het onbetamelyke, het God-onteerende, en verwerpende dat 'er in de sonde is; een berouw dat egerlyk nimmer niet oezend tot wanhope met Cain, maer door de sonde / myne misdaed is grooter, dan dat zy my vergeven kan; ofte met Judas tot den sirop; maer 't geen den mensch in sijn bocht vlieden, en in hem werkt een on-gehoerlyke bekeringe tot zaligheid, dat is / een lebendige berouw over alle sonden; en alle sonden; een volkome afkeer van alle sonden / die niet ze hem ook magten geueert

vers legd
oggeslo-
ten.

een berouw dat egerlyk nimmer niet oezend tot wanhope met Cain, maer door de sonde / myne misdaed is grooter, dan dat zy my vergeven kan; ofte met Judas tot den sirop; maer 't geen den mensch in sijn bocht vlieden, en in hem werkt een on-gehoerlyke bekeringe tot zaligheid, dat is / een lebendige berouw over alle sonden; en alle sonden; een volkome afkeer van alle sonden / die niet ze hem ook magten geueert

een berouw dat egerlyk nimmer niet oezend tot wanhope met Cain, maer door de sonde / myne misdaed is grooter, dan dat zy my vergeven kan; ofte met Judas tot den sirop; maer 't geen den mensch in sijn bocht vlieden, en in hem werkt een on-gehoerlyke bekeringe tot zaligheid, dat is / een lebendige berouw over alle sonden; en alle sonden; een volkome afkeer van alle sonden / die niet ze hem ook magten geueert

een berouw dat egerlyk nimmer niet oezend tot wanhope met Cain, maer door de sonde / myne misdaed is grooter, dan dat zy my vergeven kan; ofte met Judas tot den sirop; maer 't geen den mensch in sijn bocht vlieden, en in hem werkt een on-gehoerlyke bekeringe tot zaligheid, dat is / een lebendige berouw over alle sonden; en alle sonden; een volkome afkeer van alle sonden / die niet ze hem ook magten geueert

Vers 20. *Is [niet] Ephraim my een dierbaere Soone? is hy [my niet] een troetelkind? want sint dat ik tegen hem gesproken hebbe, denke ik nog ernstelick aan hem, daerom rommeld myn ingewand over hem: ik zal my syner zekerlik ontfermen, spreekt de HEERE.*

Inlei-
dings-
grond uit.
Rom. 9:16.

Soo (Is het) dan niet des geenens die wil, nog des geenens die loopt; maer des ontfermenden Gods. Dus redeneert Paulus by sine van besluit uit het vorige getrokken / Rom. 9:16.

De Apostel ontdekt in dit vers, ter eener zijde de natuurlijke onmagt des menschen, om zij zelven te behouden, en ter andere zijde Jehovahs vrije genade, en ontferming in heeren.

En aenzien van het eerste, zegt hy / dat het niet is (a.) des geenens die wil, (h.) des geenens, die loopt, en ten aenzien van het tweede betuigt hy / dat het alleen is des ontfermenden Gods.

1. Spreekt hy hier dan van de zulke / die willen, om te kennen te geben / dat 'er al by enige beweging en wilneiging sig hoor een tijd in den mensch zelfs kan opdoen / om zalig te worden; wijl dog de mensch een eigenliefdig schepzel is / en in 't gemeen nog wel enig besef heeft / wat want onderscheit 'er is tusschen behouden te worden / of verloren te gaen; ja! dat kan soo verre gaen / dat hy 'er ook nog wel wat om doen wil / enige sonden haeren laeten / en enige deugden betragten / het geene hy

2. Door een loopen uitdrukt / en ook hoor een tijd al verre kan gaen / dermaete dat bynae-Christenen, en tyd-gelovige hoor een tijd wel eens lugere begenaadigde naar het uitwendige, in aanzigt van enige Deugden, en pligten schijnen hoorby te loopen / schoon ze de weg, en stryd haest moede worden / en men ze met het tijd ziet afvallen als onrype druiven hoor den oogst.

Dus nu toont Paulus, dat het niet is, des geenens die wil, ofte des geenens, die loopt, t. h. om zalig te worden; maer alleen des ontfermenden Gods: want wie heeft hem eerst gegeven,

gegeven, en het zal hem weder vergolden worden? terwyl alleen uit hem, en door hem, en tot hem zyn alle dingen, en 't de Heere is / wiens ingewanden van barmhartigheid eerst moeten rommelen over den Sondaer, en sonder wiens voorkomende medemerken / en achtervolgende genade hy niets doen, t. i. niets wezenteliks goeds verrigten kan.

Wie duidelick mozt ons de waerheid van dit gesegde ge-
staft in dit 20 vers van onsen Jeremias, aengemerkt in des
zelfs hegt-verband met de twee voorgaende versen? Immer
daer in had Ephraim getoont zelfs zeer wel te begrijpen /
dat het niet is des geenens die wil, of des geenens die loopt,
en welke in gesigte van eige doodelijke onmagt, den Heere
al ontubedig had gesmeekt om de Geest der bekering, seg-
gende: *bekeer my, zoo zal ik bekeerd zyn.*
Maer nu, nu hoort de Heere haer op in dit 20. vers, dat de
Heere, die hem tot Ephraim de bekering ten leven
geeft, dat niet enige werken, verdiensten, of waerdig-
heden, die hy in hem ophoopen / maer sijne blye verkie-
sing, die hem tot een soone van den Heere tot sijn Soone,
en kind, en sijnne genadige ontferming over den zelve / zoo
als om die te verhooren, want het gelijck is / waer uit
de Heere ooren, dat is te verhooren, dat is, dat juist dit Vers
gevoelt, dat de Heere verhoort.

Toe-eige-
ning op
vl. 20.

Maer nu, nu hoort de Heere haer op in dit 20. vers, dat de
Heere, die hem tot Ephraim de bekering ten leven
geeft, dat niet enige werken, verdiensten, of waerdig-
heden, die hy in hem ophoopen / maer sijne blye verkie-
sing, die hem tot een soone van den Heere tot sijn Soone,
en kind, en sijnne genadige ontferming over den zelve / zoo
als om die te verhooren, want het gelijck is / waer uit
de Heere ooren, dat is te verhooren, dat is, dat juist dit Vers
gevoelt, dat de Heere verhoort.

Zamen-
hang van
dit Vers
mer de 2.
voorgaende
de.